

TARTU ÜLIKOOL
ÕIGUSTEADUSKOND
TSIVIILÕIGUSE ÕPPETOOL

Iko Nõmm

**PUHTMAJANDUSLIK KAHJU JA SELLE HÜVITAMINE
DELIKTIILISE VASTUTUSE KORRAL**

Magistritöö

Juhendaja mag.iur Tambet Tampuu

TARTU 2007

Olen koostanud magistritöö iseseisvalt. Kõik töö koostamisel kasutatud teiste autorite tööd, põhimõttelised seisukohad, kirjandusallikatest ja mujalt pärinevad andmed on viidatud. Töö on koostatud seisuga 10.09.2007.a

Iko Nõmm

Sisukord

Sissejuhatus	4
1. Puhtmajanduslik kahju	8
1.1 Mõiste ja piiritlemine	8
1.2 Puhtmajandusliku kahju esinemise tüüpjuhtumid	12
2. Puhtmajandusliku kahju hüvitamise piirangud	17
2.1 Majanduslik argument puhtmajandusliku kahju hüvitamise piiramiseks	17
2.1.1 Ühiskondlik kahju	17
2.1.2 Majanduskahju reegel	18
2.1.3 Vastutusreegel	20
2.2 Tulvavärava argument	25
2.3 Väärtuste skaala ehk normi kaitse-eesmärk	27
2.4 Ajalooline argument	29
3. Puhtmajandusliku kahju hüvitamine eri õigussüsteemides	31
3.1 Liberaalne, pragmaatiline või konservatiivne lähenemine puhtmajandusliku kahju hüvitamisele	31
3.2 Puhtmajandusliku kahju hüvitamine Prantsuse õiguses	34
3.3 Puhtmajandusliku kahju hüvitamine Inglise õiguses	36
3.4 Puhtmajandusliku kahju hüvitamine Saksa õiguses	38
4. Puhtmajandusliku kahju deliktiõiguslik hüvitamine Eesti õiguses	42
4.1 Puhtmajandusliku kahju deliktiõigusliku hüvitamise üldpõhimõtted	42
4.2 Surma põhjustamisega tekitatud puhtmajandusliku kahju hüvitamine	53
4.3 Kehavigastuse tekitamise ja tervise kahjustamisega tekitatud puhtmajandusliku kahju hüvitamine	62
4.4 Vabaduse võtmisega tekitatud puhtmajandusliku kahju hüvitamine	64
4.5 Isikuõiguste rikkumisega tekitatud puhtmajandusliku kahju hüvitamine	65
4.6 Absoluutsete õiguste rikkumisega tekitatud puhtmajandusliku kahju hüvitamine	67
4.7 Majandustegevusse sekkumisega tekitatud puhtmajandusliku kahju hüvitamine	75
4.8 Kaitsenormi rikkumisega tekitatud puhtmajandusliku kahju hüvitamine	82
4.9 Heade kommete vastase tahtliku teoga tekitatud puhtmajandusliku kahju hüvitamine	86
4.10 Asjatundja ebaõige arvamusega tekitatud puhtmajandusliku kahju hüvitamine	90
4.11 Puhtmajandusliku kahju hüvitamine kahju hüvitamise erijuhtudel	100
4.12 Lepingueelsete läbirääkimiste käigus tekitatud puhtmajandusliku kahju hüvitamine	106
Kokkuvõte	111
Summary	123
Kasutatud kirjandus	136
Kasutatud normatiivmaterjalid	138
Kasutatud kohtulahendid	139
Kasutatud muud materjalid	140
Kasutatud lühendid	140

Sissejuhatus

Tsiviilvastutuse kui eraldi õigusdistsipliini olemasolu võib pidada eelkõige viimase saja aasta vältel tegutsenud õigusteadlaste süstematiseerimistöö tulemuseks¹. Viimase kümnendi jooksul on õigusteadlased, praktikud, kohtud ja seadusandjad pidanud seisma silmitsi sagenevate puhtmajandusliku kahju (*pure economic loss*, *reine Vermögensschaden*, *dommage économique pur*) fenomeni väljakutsetega. Väidetavalt on puhtmajanduslik kahju osutunud kaasaegse deliktiõiguse üheks peamiseks probleemiks.²

Puhtmajandusliku kahju hüvitamise probleemistik koorub välja arusaamisest, et kahju hüvitamise eesmärki kätketud kogu kahju hüvitamise põhimõttele vaatamata, ei peaks kannatanule tema majanduslikke kahjusid tingimata täiest ulatuses hüvitama. Puhtmajandusliku kahju hüvitatavuse aktsepteerimine sõltub suuresti asjaomase õiguskorrast ning probleemile lähenemise osas on täheldatav regulatsioonide suur mitmekesisus. Leidub õigussüsteeme, kus puhtmajanduslikku kahju seostatakse kontrollimatu ja ettenägematu nõuete tulvaga, millel ei nähta lõppu. Selline lähenemine on asjaomastes riikides kütnud üles tugevaid eelarvamusi puhtmajandusliku kahju hüvitatavuse vastu ning loonud kurjakuulutavate nimedega doktriine nagu “erandlikkuse reegel” (*the exclusionary rule*) ja “selge piiri reegel” (*the bright line rule*), mis on kutsutud ellu ühese eesmärgiga hoida „tulvavärvaid“ (*floodgates*) suletuna. Teiselt poolt leidub aga õiguskordasid, kus ei paista sellesisulisi muresid olema ja puhtmajanduslikku kahju käsitletakse samal viisil nagu kõiki teisi kahju liike ning selle hüvitatavust aktsepteeritakse täielikult ja muu kahjuga ühisel alusel. Lisaks esineb hulk vahepealseid kombineeritud lahendustega regulatsioone.

Mitmetes Euroopa õiguskordades on puhtmajanduslike huvide õiguskaitse alt välja jätmine lihtne. Samades süsteemides osutub aga eriliste juhtumite korral, kui selliste huvide kaitse on hädavajalik, nende kaitsmine küllaltki keerukaks. Sellistele õigussüsteemidele on omane, et üldjuhul ei kuulu puhtmajanduslik kahju deliktilise

¹ P.Cane. Atiyah's Accidents, Compensation and the Law. Sixth edition London. Edinburgh, Dudlin: Butterworths., 1999, lk 25.

² W.H. van Boom. Pure Economic Loss: A Comparative Perspective. – W.H. van Boom. et al. Pure Economic Loss. Tort and Insurance Law. Vol. 9. Springer-Wien-New York: European Center of Tort and Insurance Law, 2004, lk 1.

vastutuse korral hüvitamisele. Seetõttu avardavad erandlikud otsused, mingil juhul siiski puhtmajanduslikke huve kaitsta, olemasolevaid deliktiõiguse siseseid ja väliseid doktriine ja kontseptsioone. Taoline harjumuspäraste piiride laiendamine ja püüe sobitada erinevaid „võtmeid“ samasse „lukuauku“ on esitanud väljakutse õiguslikule leidlikkusele ja tõstatab paratamatult küsimuse õigusliku regulatsiooni jäikuse põhjendatusest.³ Õigussüsteemid, mis ei tee takistusi puhtmajandusliku kahju hüvitamisele ega nõuete esitamise välistamisele on aga omakorda silmitsi raske ülesandega (või vähemalt peaksid olema) leida ladus ja varjamatu poliitilise suunitlusega kaalutlus kas siis vastavalt nõuete tunnustamisele või nende tagasilükkamisele. Igakord ei ole see õnnestunud (või ei lasta ennast sellest häirida).⁴

Ükskõik, missugune valik konkreetse riigi õiguses on tehtud, põhjustavad puhtmajandusliku kahju poolt ja vastu reeglist tehtavad erandid õiguslikku võitlust nii kohtumenetluses kui õigusteoorias, tekitades sellega kaasnevalt suure hulga asjaomast kirjandust ja pretsedendiõigust⁵. Enamus käesoleva magistritöö aluseks olevatest kirjandusallikatest algavadki tõese väitega, et teemakohase (võõrkeelse) kirjanduse ja kohtupraktika hulk on märkimisväärne. Ometi on erinevate õigussüsteemide heterogeensus teemat puudutavate kaasuste osas jäänud suures osas selgitamata⁶.

Vähe on neid teemasid eraõiguses, mis eeltoodu põhjal õiguse võrdlemiseks paremini sobiksid kui käesolev. Ometi ei ole käesoleva magistritöö eesmärk pelgalt tõlkida piiri taga juba läbiviidud puhtmajanduslike huvide kaitse regulatsioonide võrdlevaid analüüse või esitada nende kõrvale oma. Käesoleva magistritöö peamine eesmärk on puhtmajandusliku kahju mõiste piiritlemise kõrval uurida, kas ja millistel juhtudel võiks meil Eestis täna kehtiva deliktiõiguse kohaselt kuuluda puhtmajanduslik kahju hüvitamisele. Töö neljanda peatüki sihiks on leida meil kehtivas seaduses sätestatud

³ E. K. Banakas. *Tender is the Night: Economic Loss – the Issues*. – E. K. Banakas. et al. *Civil Liability for Pure Economic Loss*. United Kingdom Comparative Law Series vol 16. London - The Hague – Boston: Kluwer Law International, 1994, lk 4.

⁴ W. H. van Boom. *op cit*, lk 2.

⁵ J. M. van Dunne. – J. M. van Dunne. *Liability for Pure Economic Loss: Rule or Exemption? A Comparatist's View of the Civil Law – Common Law Split on Compensation of Non-physical Damage in Tort Law*. – *European Review of Private Law*, 1999, nr 4, lk 398.

⁶ G. D. Mattiacci. *The Economics of Pure Economic Loss and the Internalisation on Multiple Externalities*. – W.H. van Boom. et al. *Pure Economic Loss. Tort and Insurance Law*. Vol. 9. Springer-Wien-New York: European Center of Tort and Insurance Law, 2004, lk 168.

puhtmajandusliku kahju hüvitamise eeldused ja vastutuse piirid ning avada seeläbi Eesti deliktiõiguse probleemi puudutav iseloom.

Tõsi, ülevaatel teiste õigussüsteemide regulatsioonile on töös pühendatud oma, kolmas peatükk. Selle põhjuseks ei ole aga lihtsalt silmaringi avardamine, vaid vajadus leida meie õiguskorrale koht ja tugi teiste hulgas. Lisaks aitab võrdlus selgitada töö peamiste eesmärkide kõrval võrdselt olulist küsimust, kas puhtmajandusliku kahju hüvitamise lubamine või selle keelamine toimub veenvatel kaalutlustel? Samuti tundub oluline leida vastus küsimusele, kas hirm puhtmajandusliku kahju nõuete ulatuse ja sisu ees on mõistlik? Kui see tõesti nii on, kas siis puhtmajandusliku kahju hüvitamise välistamine on selle vastu sobiv vahend? Esmapilgul tundub puhtmajanduslike huvide täielik mittekaitsemine täpselt sama ebaefektiivne ja ebaõiglane nagu nende täielik ja valimatu kaitsmine⁷. Ehk leidub siiski aktsepteeritavat keskteed nende kahe vastandliku seisukoha vahel. Kas võib Eesti deliktiõigusele esitada väljakutse olla selliseks rajaks?

Autor püstitab hüpoteesi, et deliktide puhul, kus teo õigusvastasus tuleneb teo kahjulikust tagajärjest (võlaõigusseadust, edaspidi VÕS⁸ § 1045 lg 1 p-d 1, 2, 3 ja 5), on Eesti õiguse pinnalt puhtmajandusliku kahju hüvitatavuse piirid sedavõrd selgelt määratletavad, et kohtud võiks keelduda neid piire ületavate nõuete menetlusse võtmisest või jätta juba menetluses olevad nõuded läbi vaatamata tsiviilkohtumenetluse seadustiku (edaspidi TsMS⁹) § 371 lg 2 p 2 ja § 423 lg 1 p 2 alusel, mis sätestavad, et kohus võib jätta hagiavalduse menetlusse võtmata või hagi läbi vaatamata, kui hagi ei ole esitatud hageja seadusega kaitsstud õiguse ega huvi kaitseks või eesmärgil, millele riik peaks andma õiguskaitset, või kui hagiga ei ole seda eesmärki võimalik saavutada. Mõistagi eeldab selline menetluslik samm puhtmajandusliku kahju mõistest selget ettekujutust ning puhtmajandusliku kahju hüvitatavuse piiramise põhjustest ja selleks kasutatavatest argumentidest arusaamist. Töö esimesed kaks peatükki tegelevadki just nende probleemidega.

⁷ W.H. van Boom. *op cit*, lk 2.

⁸ RT I 2001, 81, 487

⁹ RT I 2005, 26, 197

Uurimisteema raamistamise osas tuleb rõhutada, et töös on peamiselt juttu delikti üldkoosseisu alla mahtuva puhtmajandusliku kahju kompenseerimise võimalikkusest. Delikti üldkoosseisu kõrval leiavad eraldi käsitlemist ka väljaspool VÕS-i reguleeritud kahju hüvitamise erikoosseisud ja lepingueelsete läbirääkimiste käigus tekitatud puhtmajandusliku kahju hüvitamine. Uurimise alt jäävad välja riskivastutus ja tootjavastutus, mille kohta olgu siiski öeldud, et nimetatud juhtudel on nõuded rangelt piiratud VÕS §-dega 129, 130 ja 132. Kuna puhtmajanduslik kahju on varaline kahju, ei mahu käsitlemise alla mittevaralise kahju hüvitamine. Märkida siiski võib, et sarnaselt puhtmajanduslikule kahjule võib ka mittevaraline kahju tekkida kannatanul, kelle isikut või asja ei ole füüsiliselt kahjustatud ning kuuluda selliselt teatud juhtudel hüvitamisele (vt VÕS § 134 lg 3). Töös ei käsitleta puhtmajandusliku kahju lepinguõiguslikku hüvitamist, mida üldiselt ei ole piiratud muul viisil, kui rikutud lepingulise kohustuse kaitse-eesmärgiga (vt VÕS § 127 lg 2).

1. Puhtmajanduslik kahju

1.1 Mõiste ja piiritlemine

Kõige laiemalt määratledes kerkib puhtmajanduslik kahju moodsa maailma vastastikku sõltuvatest suhetest ja huvidest. Juriidiline termin „kahju“ hõlmab kõige üldisemas tähenduses igasuguseid negatiivseid tagajärgi. Kahju peamisteks liikideks on varaline ja mittevaraline kahju¹⁰. Lisaks sellele võib kahju jaotada tegelikuks ja arvestuslikuks, otseseks ja kaudseks. Kahju skaalat võib koostada ka selle järgi, kas kahjustada on saanud õigus, õiguslikult kaitstud huvi või lihtsalt huvi¹¹. Puhtmajanduslik kahju on varaline kahju ja peaks seega üldjuhul kujutama endast majanduslikult negatiivseid ja reeglina mittevabatahtlikult saabunud varalisi tagajärgi. Puhtmajandusliku kahju kui nähtuse sisu osas ei ole aga üksmeelt ja seetõttu ei ole rahvusvaheliselt universaalselt aktsepteeritavat puhtmajandusliku kahju definitsiooni võimalik leida. Selles ei ole ka midagi üllatavat, kuivõrd sellele spetsiifilisele kahju liigile ole lõpuni ühtset lähenemist¹². Siiski tundub, et on olemas teatud kindlad eraldusjooned, mida võib käsitleda puhtmajandusliku kahju mõiste määratlemise raamidenä:

1) iseloomustavad õigusdoktriinid puhtmajandusliku kahju probleemi läbi kahju olemuse. Puhtmajandusliku kahju vastandatakse kannatanu isikule või asjale tekkiva füüsilise kahjuga¹³. Füüsilisele kahjule vastandamises peitubki puhtmajandusliku kahju puhas kvaliteet ja sellest lähtub kõige levinum puhtmajandusliku kahju defineerimise viis – **puhtmajanduslikuks kahjuks nimetatakse varalist kahju, mille tekkimine ei ole seotud isiku- või asjakahjuga**. Taoline negatiivne defineerimine (puhtmajandusliku kahju määratlemine selle kaudu, mis sinna alla ei kuulu) on laialdane. Seda võib kohata Rootsi ja Soome õiguses, Inglise

¹⁰ I. Kull, V. Kõve, M. Käerdi. Võlaõigus I. Üldosa. Tallinn: Juura, 2004, lk 260.

¹¹ E. Deutsch. Compensation for Pure Economic Loss in German Law. – E.K. Banakas. et al. Civil Liability for Pure Economic Loss. United Kingdom Comparative Law Series vol 16. London - The Hague – Boston: Kluwer Law International, 1994, lk 73.

¹² W.H. van Boom. *op cit*, lk 2.

¹³ *Ibd*, lk 3.

kohtupraktikas ning Saksamaa õiguskirjanduses¹⁴. Eesti õiguses puudub otsene puhtmajandusliku kahju definitsioon, VÕS seda instituuti *expressis verbis* ei nimeta.

Loomulikult on küsimus sellest, milline kahju peaks olema kvalifitseeritud surmast, kehavigastusest jms tekkinuks, vaieldav. Eraldusjoon üheltpoolt elule, tervisele ja asjadele tekitatud kahju ning teiselt poolt puhtmajandusliku kahju vahel on sundinud erinevaid õigussüsteeme paigutama puhtmajanduslikku kahju surma, tervise või asja kahjust kaudselt tuleneva kahju alla¹⁵. Selle tulemusena on õigussüsteemid, mis seostavad selle vahetegemisega õiguslikke tagajärgi, loonud märkimisväärse hulga kohtupraktikat küsimustes, kas arvutiviiruse poolt kõvakettal informatsiooni muutmist tuleb pidada asja kahjuks või kas puudulikult ehitatud hoone ümberehitamise vajadust tuleb käsitleda füüsilise- või puhtmajandusliku kahjuna¹⁶. Autori arvates ei saa füüsiliseks kahjuks siiski pidada üksnes isikule kehavigastuse tekitamist või asja lõhkumist. Isiku füüsilise kahjustamise hulka tuleb arvata ka vabaduse võtmist, au teotamist ja vaba eneseteostuse õiguse riivamist ning asja puhul ka selle majanduslikus tähenduses hävimist. Puhtmajanduslik kahju võib seega väljenduda eelkõige tarbetutes kulutustes, kannatanu vara väärtuse ja sissetulekute vähenemises, kaotatud kasus, õiguse kaotuses või halvenemises s.h ka tagatise kaotuses või selle halvenemises.

Puhtmajandusliku kahju asjades ei pea füüsiline kahju tingimata olema päris olematu. Võib ette kujutada olukorda, kus lepinguväliselt tekitatud füüsiline kahju jääb hüvitise nõudja kanda, kes ise kolmanda isikuna ei olnud otseses suhtes ei füüsilise kahju tekitanud ega seda kannatanud poolega, omades asjas ainult ärilist või finantshuvi.¹⁷

C. Von Bar eristab puhtmajandusliku kahju füüsilisele kahjule vastandamises kahte võimalikku lähenemist. Esimese seisukoha kohaselt ilmneb puhtmajanduslik kahju sõltumata isiku surmast, talle kehavigastuse tekitamisest või asjale tekkinud kahjust (kahjule orienteeritud lähenemine). Teine käsitlus leiab, et puhtmajanduslik kahju tekib ilma, et rikutakse seaduse poolt kaitstud õigusi või huve (huvidele orienteeritud

¹⁴ H. Tammiste. Asjatundja ebaõige arvamusega tekitatud puhtmajandusliku kahju hüvitamine. – *Juridica*, 2005, nr 6, lk 385.

¹⁵ W.H. van Boom. *op cit*, lk 3.

¹⁶ *Ibd.*

¹⁷ J. M. van Dunne. *op cit*, lk 398.

lähenemine). Mõlemale lähenemisele on ühiseks tunnuseks see, et kannatanu ei saa viidata enda isiku või asja kahjustamisele ning isegi kui juhtunust on tekkinud füüsilist kahju isikule või asjale, ei ole selle kahju kannatajaks mitte nõude esitaja vaid keegi teine.¹⁸ Tuleb rõhutada, et kahju liigitamisel asjakahjuks ja puhtmajanduslikuks kahjuks on põhiküsimuseks kannatanu suhe varasse, mille vähenemise kahju tekitaja on põhjustanud (kas kannatanu oli asjade omanik või ei), mitte aga niivõrd kahju füüsilisus. Seega, ehkki esmapilgul võib liigitamisel määrav paista kahjustatud objekt, osutub olulisemaks kannatanu suhe objekti;¹⁹

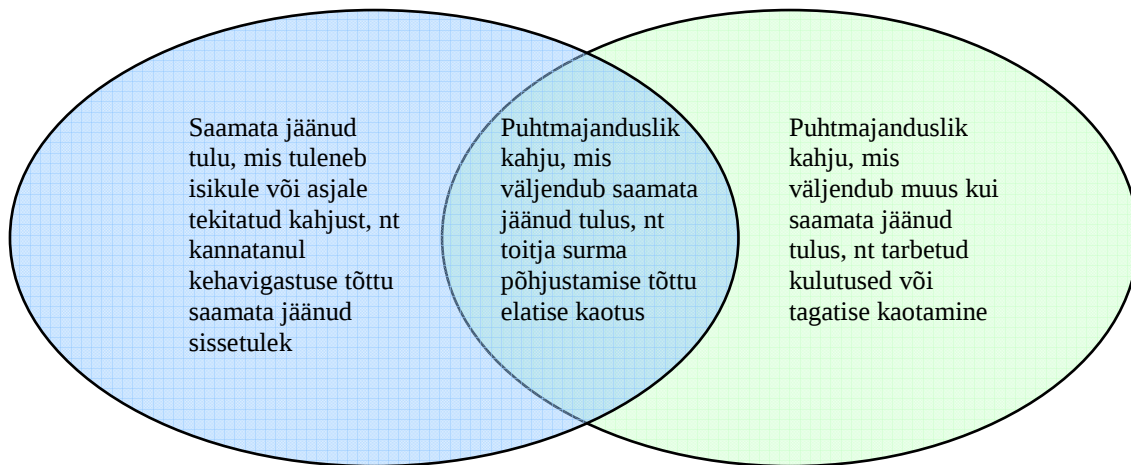
2) on võimalik eristada puhtmajanduslikku kahju, mille hüvitamine on mitmetes õigussüsteemides problemaatiline ja ülejäänud majanduslikku kahju, mille hüvitamisel puhtmajanduslikule kahjule iseloomulikke probleeme ei teki. Nimelt on puhtmajandusliku kahju ja füüsilise kahju vahel ala, kus kahju on oma iseloomult küll majanduslik, kuid oma tekkeoludelt tugevasti seotud füüsilise kahjuga. Seetõttu ei tohi puhtmajanduslikku kahju samastada ja segi ajada saamata jäänud tulu mõistega. **Saamata jäänud tulu** (ladina keeles: *lucrum cessans*), mis kujutab endast eelkõige kasu, mida isik oleks vastavalt asjaoludele, eelkõige tema poolt tehtud ettevalmistuste tõttu tõenäoliselt saanud, kui kahju ei oleks tekitatud, on kattuv puhtmajandusliku kahjuga vaid juhul, kui saamata jäänud tulust tekkinud kahju kannataja ei viita enda isikule või talle kuuluva asja kahjustamisele. Sellise vahetegemise tähistamiseks on inglisekeelsetes allikates mõned autorid kasutanud mõisteid *pure economic loss* (tõlkes: puhtmajanduslik kahju) ja *purely economic loss* (tõlkes: puhtalt majanduslik kahju)²⁰. Esimene neist tähendab füüsilise kahjuga seotud majanduslikku laadi kahju ja vastab sisult meil kasutatavale saamata jäänud tulu mõistele ning teine tähistab füüsilisest kahjust sõltumatut majanduslikku kahju, millele Eesti kontekstis peakski jäägitult vastama termin puhtmajanduslik kahju.

Skemaatiliselt võib autori arvates puhtmajandusliku kahju ja saamata jäänud tulu omavahelist suhet kujutada alljärgnevalt:

¹⁸ van Boom 2-3

¹⁹ H. Tammiste. *op cit*, lk 385

²⁰ J. Spier. et al. *The Limits of Liability. Keeping Floodgates Shut*. The Hague, London, Boston: Kluwer Law International, 1996, lk 8.

Skeem 1.

Skeemis 1 toodud vahetegemise praktiline väärtus väljendub autori arvates tõsiasjas, et saamata jäänud tulu hüvitamist tunnustavad paljud õigussüsteemid, kuna seda liiki kahju tekkimine on kergesti ettenähtav ning on tõenäoliselt proportsionaalses suhtes kahjustatud isiku või asjaga, samuti isikule või asjale tekitatud füüsilise kahju suuruse ja iseloomuga. Seetõttu ei ole puhtmajandusliku kahju hüvitamise tüüpilised vastuväited – kahju, kannatanute ja põhjusliku seose kindlakstegemise keerukus – siin sedavõrd aktuaalsed²¹. Kindlasti on saamata jäänud tulu tõttu tekkinud kahjude „puhts“ kõrgem neist juhtumitest, kui majanduslikku kahju tekitatakse otseselt²², kuid puhtmajandusliku kahju lahutatuse tõttu füüsilisest kahjust, ei saa igat saamata jäänud tulu siiski nimetada puhtmajanduslikuks.

3) tehakse puhtmajandusliku kahju mõiste piiritlemisel ühel või teisel viisil vahet **otseselt põhjustatud** puhtmajanduslikul kahjul (nt juhul kui vääritud konkurents kahjustab ettevõtte kaubamärki või kui puhtmajanduslik kahju tekib hooletult koostatud finantsaruandele tuginemisest) ja **suhestatud** puhtmajanduslikul kahjul (mida enamikul juhtudest kannatavad kolmandad isikud teisele isikule või tema varale tekitatud füüsilise kahju tagajärjel). Kuigi siinkasutatud terminoloogiat ei ole üldlevinuna aktsepteeritud, peetakse mõlemaid kategooriaid siiski üksmeelselt puhtmajandusliku kahju astmeteks²³;

²¹ H. Tammiste. *op cit*, lk 385

²² E. Deutsch. *op cit*, lk 74.

²³ W.H. van Boom. *op cit*, kl 4.

4) on puhtmajanduslikule kahjule iseloomulikuks, et selle käsitlemine lepingutes on vähem problemaatiline kui delikti korral. Leping tugineb teatavasti Rooma maksiimile, mis lubab hüvitust nii otsese kahju (*damnum emergens*) ja saamata jäänud tulu (*lucrum cessans*) korral. Lepinguõigus varustab pooled õigusliku keskkonnaga, milles toimuvad läbirääkimised. Kuna pooled soovivad reeglina oma majanduslike huvide kaitset, ei kahtle lepinguõigus tagamast hüvitust puhtmajandusliku kahju eest²⁴. Samuti juhul, kui poolte tahe on olnud algusest peale puhtmajanduslikku kahju vastastikku mitte hüvitada, ei kuulu selline kahju hüvitamisele (vt VÕS § 127 lg 2 ja 3). Deliktiõigus vastupidiselt astub areenile siis, kui kauplemine ei ole võimalik, s.t siis kui ühe poole tegevusest tõusetunud mingid kulud (või ka tulud) võivad langeda teistele ilma igasuguse eelneva lepingulise aluseta (nt sõidukijuht vigastab jalakäijat). Erinevalt lepinguõigusele tagavad deliktiõiguse korral kannatanule seadusesätteid hüvitise ettenägemise läbi mehhanismi, mis sunnib pooli oma tegevuse tagajärgedega arvestama²⁵.

1.2 Puhtmajandusliku kahju esinemise tüüpjuhtumid

Puhtmajandusliku kahju ilming katab väga laia valiku väga erinevad juhtumeid. Nagu puhtmajandusliku kahju mõiste avamise juures märgitud²⁶, tõusetub puhtmajanduslik kahju laialt määratledes moodsa maailma vastastikku sõltuvatest suhetest ja huvidest. Sellised suhted võivad olla kahe- või enamapoolsed. Nii nagu õigussuhetele omane, võib ka puhtmajandusliku kahju juhtumite kohta tuua tüüpilisi näiteid, mille analüüsimisest võib muuhulgas leida tuge eelmises alapeatükis piiritleda püütud puhtmajandusliku kahju mõistest selgema pildi saamiseks.

Puhtmajandusliku kahju näidete või tüüpkaasuste klassifitseerimisi leidub mitmeid. Siiski võimaldab puhtmajandusliku kahju mitteühene iseloom vaid väga üldist liigitust. Järgnev abstraheeritud liigitus pärineb M. Bussanilt ja V. V. Palmerilt. Nagu

²⁴ Lepingud katavad reeglina olukordi, kus tehingu kulud on madalad ja pooled võivad kaubelda. Selle tulemusena võetakse kulud, mida pool võib kanda, ja tulud, mida võib teenida ja mis võivad teist poolt mõjutada, arvesse lepingupoolte endi poolt, ilma, et oleks vaja välist sekkumist. Lepingu majanduslik funktsioon on alandada kokkulepete kulukust informatsiooni vahetamise, ettenägematute sündmuste riski optimeerimise ja vastaspoole huvide arvestamise ja koostöö parandamise läbi. Reeglit, mis lepinguõiguses lubab vastastikku hüvitist tekkinud puhtmajandusliku kahju eest, tuleb vaadata sellest vaatenurgast.

²⁵ G. D. Mattiacci. *op cit*, lk 169.

²⁶ *Supra*, p 1.1, lk 6.

näidisloeteludele omane, ei kata ka alljärgnev ammendavalt kõiki mõeldavaid juhtumeid millal puhtmajanduslik kahju võib tekkida. Loetelu eesmärk on anda ülevaade kõige enam korduvatest ja tüüpilisematest kaasuste liikidest, mis on üksteisest suhteliselt ja funktsionaalselt eristatavad²⁷:

1) nn **rikošett kahju** juhtumiga on tegemist juhul, kui on tekitatud füüsilist kahju asjale või isikule ja selline kahju tekitamine rikub omakorda kolmanda isiku puhtmajanduslikke huve. Sellises olukorras on kolm osapoolt ning mõned autorid nimetavad sellist kahju ka suhestatud majanduslikuks kahjuks²⁸.

Näide: A-l on valmiva laeva prahileping B-ga. C veeskab B-le kuuluvat laeva hooletult ja laevale tekkinud kahjustuste tõttu jääb A-l saamata prahilepingust loodetud tulu. Sellises olukorras on A-le tekkinud puhtmajanduslik kahju põhjustatud C poolt B laevale tekitatud füüsilisest kahjust. A-le endale ega tema varale ei ole füüsilist kahju tekkinud.

Sarnane rikošettkahju võib tekkida ka näiteks olukorras, kus A ja B vahel on tööleping, mille alusel B on A ettevõttes või spordimeeskonnas nn võtmefiguur. C põhjustab hooletusest liiklusõnnetuse, mille tagajärjel B hukub või saab vigastada. Juhtunu tagajärjel jääb A ettevõttel või spordimeeskonnal B osalemise puudumise tõttu saamata tulu. Ka siin on B vigastus või hukkumine füüsiline kahju ning A kahju vaid puhtmajanduslik;

2) nn **ülekantud kahju** juhtumite korral põhjustab üks isik füüsilist kahju teisele isikule või tema varale, kuid teise ja kolmanda isiku vahelise lepingu kaudu või seaduse alusel kandub kahju üle kolmandale isikule.

Kahju ülekandumine algselt kannatajalt teisele eristab kõnealust kaasuse liiki rikošettkahju juhtumist, kus kahju ei kandu üle, vaid riivab otse ja eristatavalt kolmanda isiku puhtmajanduslikke huve. Ülekantud kahju juhtumid on sagedased liisingu-, müügi-, kindlustuse- jm lepingutega reguleeritud õigussuhetele, kus on

²⁷ M. Bussani, V.V. Palmer. The Notion of Pure Economic Loss and its Setting. – M. Bussani, V.V. Palmer. et al. Pure Economic Loss in Europe. Cambridge: Cambridge University Press, 2003, lk 10.

²⁸ *Supra*, p 1.1, lk 10.

eraldatud omandiõigus ja kasutusõigus või on kahju tekkimise riski kandmine spetsiifiliselt ümber jaotatud.

Näide: A on B-le kuuluva veoki rentija. Päev enne seda, kui A saab veoki enda valdusesse, vigastab C hooletusest veokit ning see toob kaasa veoki remondi hädavajaduse ja B poolt A-le veoki valduse üleandmise nädalase hiline. Selle tagajärjel ei ole B-l võimalik rendilepingut täita. Kui A ja B vahel ei oleks rendilepingut sõlmitud, võiks B kui veoki omanik nõuda C-lt lisaks veoki vigastamisest tekkinud otsesele varalisele kahjule ka selle seisaku tõttu saamata jäänud tulu hüvitamist. Kuna aga käesoleval juhul on rendilepingu kaudu veoki kasutusõigus A-le üle antud, siis on kasutusõiguse kaotuse kui kahju kannatajaks A. Viimase kahju on puhtmajanduslik, kuivõrd A ise ega tema füüsilist vara ei ole kahjustatud ega A valdust rikutud.

Sarnane olukord võib tekkida ka näiteks müügilepingu puhul, kus müüdnud kauba omandiõigus jääb veo ajal müüjale B, kuid kahjurisk kantakse üle ostjale A. Kui kaup saab vedaja C hooletuse tõttu kannatada, on kahju, mida omanikuna peaks kannatama B, kantud üle A-le. Kuna A ei ole seejuures saanud veel kauba omanikuks, on tema kahju puhtmajanduslik.

Lisaks lepingulistele suhetele võib samasuguse tulemuseni viia ka seaduse regulatsioon.

Näide: A töötaja B saab C hooletuse tõttu liiklusõnnetuses vigastada ja ei ole kolm kuud töövõimeline. Sellele vaatamata kohustab seadusesäte A-d maksma B-le jätkuvalt töötasu. Töötulemit A aga B-lt sama perioodi jooksul vastu ei saa. Seega kahju, mis oleks tavaolukorras tekkinud üksnes B-le, kandub seaduse poolt ettenähtud töötasu maksmise kohustuse kaudu üle A-le.

Ülekantud kahju juhtumid on vastutuse osas neutraalsed kahju tekitaja suhtes ning peaks seetõttu hoidma tagasi hirmu piiramatul vastutuse tekkimise ees. Lisaks sellele toetab kahju hüvitamisele kuulumist argument, et kahju tekitaja, kes on selgelt vastutav esmase otsese füüsilise kahju kannataja ees, ei peaks pääsema vastustusest pelgalt selle pärast, et regulatsioon välistab kokkusattumuse tõttu tema vastutuse.

Ülekantud kahju kontseptsiooni eesmärk on välistada ekslikku normi kaitse-eesmärgile tuginemist²⁹;

3) avalike turgude, transpordi teede ja avaliku infrastruktuuri sulgemise juhtumid. Nimetatud kaasusetüüp tähistab olukordi, kus üksainus hooletu tegu võib sulgeda avaliku turu, transpordi- või laevatee, mis toob kaasa otsese puhtmajandusliku kahju isikutele, kelle elujärg sõltub vahetult nimetatud hüvede kasutamisest. Just selles kaasuste kategoorias tõusetub kõige teravamalt küsimus vastutuse piiramatusest.

Näiteks: C hooletuse tagajärjel saastub jõgi kemikaalidega. Jõe puhastamiseks peatatakse kaheks nädalaks saastunud piirkonnas laevaliiklus. Selle tulemusena on laevandusettevõtjad kohustatud kasutama kulukamaid ümbersõite ning saastunud piirkonna sadamad, veesõitjate varustajad, hotellid ja kalastusettevõtjad kannatavad märkimisväärset majanduslikku kahju.

Samasugune olukord võib tekkida näiteks ka juhul, kui C lubab haigestunud veisel hooletult põgeneda oma aedikust ja selle tagajärjel suletakse piirkonnas kogu veise- ja lihaturg. Juhtunu tagajärjel tekib puhtmajanduslik kahju paljudele veisekasvatajatele ja lihuniketele. Selles kaasuse kategoorias omab nn tulvavärava argument³⁰ suurt jõudu;

4) majandus- ja kutsetegevuse käigus eriteadmistega isikute poolt väljastatud ebaõigetele andmetele, antud nõuandele või osutatud teenustele tuginemise juhtumid. Eriteadmistega isikud, kes edastavad majandus- või kutsetegevuse käigus oma lepingulistele klientidele informatsiooni, on enamasti teadlikud, et nende poolt edastatud informatsioonile tuginevad lisaks lepingu pooltele ka kolmandad isikud, kellel ei ole informatsiooni edastajaga mingeid lepingulisi suhteid. Kui antud nõuanne, edastatud andmed või osutatud teenus ei ole kvaliteetsed, ei pruugi see alati tähendada kliendiga sõlmitud lepingu rikkumist. Samas võib see aga tuua kaasa puhtmajandusliku kahju kolmandale isikule, kes edastatud informatsioonile tugines.

²⁹ M. Bussani, V.V. Palmer. (viide 24), lk 12.

³⁰ *Infra*, p 2.2, lk 24-26.

Näiteks: raamatupidaja C koostab hooletult äriühingu B auditi, mille käigus hindab tunduvalt üle äriühingu aktsiate netoväärtuse. Tuginedes auditi usaldusväärsusele ostab investor A tegelikust väärtusest kaks korda kallimalt B aktsiaid. Kõnealusel juhul ei teki A-le kahju mitte B-le tekitatud füüsilisest kahjust vaid ekslikust C poolt koostatud auditi usaldamisest.

Samasuguseks näiteks on olukord, kus A küsib enne B-le krediidi väljastamist ettevaatusest pangalt C, kus B omab arveldusarvet, hinnangut B maksevõime kohta. C vastab hooletult, et B täitab oma kohustusi eeskujulikult, kusjuures tegelikkuses on B pankroti äärel. Eelnevale tuginedes väljastab A B-le krediidi ja kaotab B pankrotistumise tõttu suure rahasumma. A-le tekkinud kahju on puhtmajanduslik ja ei ole tekkinud rikošetist või ülekandumisest vaid ekslikust usaldusest.

Ka kutsetegevusest võib tekkida puhtmajanduslikku kahju isikule, kes ei ole kutse raames tegutseva isiku klient.

Näiteks: Eakas B palub oma advokaati C valmistada ette testament, millega ta soovib pärandada suure rahasumma A-le. Pika aja jooksul ei leia advokaat mahti lubatud testamendi koostamiseks. B sureb ja A jääb pärijate ringist välja. A kahju on puhtmajanduslik.

5) Autori arvates võib eeltoodud loetelule suhteliselt ja funktsionaalselt eristatava puhtmajandusliku kahju esinemise liigina lisada **juhtumid, kui sekkutakse teiste isikute lepingutesse**. Nt A kallutab B-d sõlmima lepingut temaga, kuigi B oli lepingu sõlminud juba C-ga. C kahju on puhtmajanduslik.

2. Puhtmajandusliku kahju hüvitamise piirangud

2.1 Majanduslik argument puhtmajandusliku kahju hüvitamise piiramiseks

2.1.1 Ühiskondlik kahju

Igasuguse õigusliku vastutuse tekkimise eeltingimuseks on õigusrikkumine. Tsiviilõiguslik vastutus järgneb vastutusvõimelise subjekti õigusvastasele ja üldjuhul süülisele tegevusele, kui selle tulemusena tekitatakse kahju teisele isikule. Tsiviilõigusrikkumise korral rikub isik väära käitumisega seadusega kaitstud tsiviilõiguse valdkonda kuuluvat ühiskondlikku suhet. Kahju hüvitamiseks peavad õigusrikkumine ja kahju kombineeruma isikus, kes on kaitstava õiguse või õiguslikult kaitstud huvi kandjaks. Vastutuse peamiseks ülesandeks on siduda kahjujuhtumiga isikut, kes on õigusrikkumise ja tekkinud kahju eest vastutav.³¹ Kahju hüvitamise eesmärgiks on asetada kahjustatud isik olukorda, mis on võimalikult lähedane olukorrale, milles ta oleks olnud, kui kahju hüvitamise nõude aluseks olnud sündmust ei oleks toimunud. Sisuliselt kohustab seadus kahju tekitajat seeläbi hüvitama ja kõrvaldama need kahjulikud tagajärjed, mis tekkisid kausaalselt võlasuhtest.³²

Puhtmajandusliku kahju hüvitamise probleemistik koorub välja arusaamisest, et kahju hüvitamise eesmärki kätketud kogu kahju hüvitamise põhimõttele vaatamata, ei peaks kannatanule tema majanduskahjusid tingimata täiest ulatuses hüvitama. **Majanduslik argument puhtmajandusliku kahju hüvitamise piiramiseks lähtub arusaamast, et vastutus puhtmajanduslike kahjude eest tuleks välistada alati, kui eraviisilise majanduskahju korvavad tulud, mida saavad muud kolmandad pooled, nii et õigusvastane käitumine ei tekita mingit ühiskondlikku kahju.** Sellise loogika mõistmiseks tuleb esmalt analüüsida arusaama sotsiaalselt olulisest majanduskahjust ja seejärel rakendada seda kontseptsiooni optimaalsete vastutusreeglite kavandamisel.

Ajalooliselt olid isikuõiguste rikkumised, materiaalsed kahjud ja varalised kaotused põhimõttelisest õnnetused, mis jäid kannatanute endi kanda (*casum sentit dominus*). Vastutuse ülekandmine kahju põhjustajale oli kasuistlikult reguleeritud erand. Selle

³¹ E. Deutsch. *op cit*, lk 73.

³² I. Kull, V. Kõve, M. Käerdi. (viide 8), lk 264.

põhireegli rangust leevendasid tõenäoliselt perekonna, suguvõsa või külakogukonnaga seotud õigusvälised kahju hüvitamise mehhanismid. Viimase saja aasta jooksul on (eelkõige) lääne tööstushiskondades end siiski maksmapannud veendumus, et põhimõtteliselt tuleb iga kahju vähendada. Selle tagajärjeks oli lisaks individuaalsete kahju ülekandmise võimaluste suurendamisele lepinguvälise kahju hüvitamise nõuete abil eelkõige kollektiivsete kahju enda kanda võtvate organisatsioonide asutamine eraõiguslike või avalik-õiguslike (sotsiaal-) kindlustuste vormis (teatud juhtudel võtab kahju enda kanda ka riik).³³ Sotsiaaliik on *casum sentit dominus* põhimõtet mitmes valdkonnas modifitseerinud ja nii ei ole isik, kelle õiguslikke huve on rikutud ei algselt ega lõppastmes üksi kogu kahju kannatajaks. Nii näiteks „imab“ õnnetusjuhtumi tagajärjed, mis toob kaasa töövõimetuse või haiguse vähemalt osaliselt kindlustus- või tööandja ning kui keegi põhjustab kahju, võib selle hüvitamise kohustus edasi kanduda isikule, kes on selle enda kanda võtnud. Nii muutub eraviisiline kahju **ühiskondlikuks kahjuks**.³⁴

2.1.2 Majanduskahju reegel

Majanduslikust vaatenurgast loetakse igat kahju kannatanu heaolu vähenemiseks olenemata sellest, kas selline vähenemine tuleneb füüsilisest või puhtalt rahalisest kahjust. Seega peaks majanduslikust aspektist olema mõlemad kahju liigid võrdse tähtsusega. Väide, et füüsiline kahju on õiguse silmis olulisema tähtsusega kui majanduslik kahju, muudab küsimuse, milline kahju kuulub hüvitamisele, küsimuseks sellest, kuidas erinevaid kahju liike järjestada.³⁵

Füüsiline kahju väljendub laialt määratledes alati mingi sotsiaalse ressursi hävimises. Majanduslik kahju aga võib kuid ei pruugi küündida sotsiaalse kahjuni. See võib mingis ulatuses lihtsalt väljenduda vara ümberjaotumises ühelt subjektilt teisele nii, et ühiskonna varaline käekäik iseenesest ei halvene³⁶.

³³ P. Shlehtriem. Võlaõigus. Eriosa. Neljas, ümbertöötatud trükk. Tallinn: Juura, 2000, lk 246.

³⁴ E. Deutsch. *op cit*, lk 75.

³⁵ G. D. Mattiacci. *op cit*, lk 169.

³⁶ Tuleb siiski rõhutada, et rahaline kahju ei pruugi alati kanduda üle täiel määral. Näiteks võib ühe tootja müügi peatumine tuua kaasa suurema kahju kui konkureeriva tootja läbimüügist tulenev tulu. Selle põhjuseks võivad olla kõrgemad tootmise või transpordi kulud või tarbijate eelistused. Nii võib puhtmajanduslik kahju küündida ka ühiskondliku kahjuni.

Puhtmajandusliku kahju hüvitamise probleemi võib majanduslikust vaatenurgast seega pidada lahknemiskohaks kahjujuhtumist tuleneva ühiskondliku kulu ja kannatanu isikliku kulu vahel. Ühiskonnale läheb korda vaid esimene ning viimane puudutab vaid üksikisikust kahjukannatajat.³⁷ Seda illustreerib kõige paremini puhtmajandusliku kahju juhtumi vastandamine näiteks tervisekahjustuse kui isiku füüsilise kahjustamise tüüpilise situatsiooniga. Üldjuhul on tervisekahjustuse juhtumi korral kahju eraviisilise ja ühiskondliku kulu määra vahel korrelatsioon. See tähendab, et igasugune kahju, mida üksikisik kannatab, põhjustab kannatanule eraviisilist kahju, mis omakorda tähendab ühiskondlikku kahju kogukonnale (esmaabi, ravikulud, edasised abivahendid, töövõimetus). Kahju kollektiivse kandmise juhtumite korral tuleb õigusvastasele käitumisele reageerida täieliku vastutuse ja hüvitise tagamisega kannatanu kahju eest³⁸. Teisisõnu, isikukahju põhjustavate tegevuste efektiivne ennetamine on hädavajalik, et minimeerida õnnetuste ühiskondlikku kogukulu.

Puhtmajandusliku kahju puhul rakendub teistsugune loogika. Prognoositava kasumi või tulude puhul näiteks ei ole kannatanu eraviisilise kahju ja tekkiva ühiskondliku kahju vahel üks-ühest seost. Vastupidi – eksisteerib tugev tendents eraviisiliste ja ühiskondlike kulude olulisele erinevusele üksteisest.³⁹ Sotsiaalne ja üksikisiku kahju lahknevad, kui kahjujuhtum põhjustab kahju ühele poolele – kannatanule – ja toob samal ajal kasu teisele poolele – kasusaajale⁴⁰. Üldiselt ületab eraviisiline kahju ühiskondliku kahju ja lahknevus nende kahe väärtuse vahel võib sageli olla märkimisväärne⁴¹. Tüüpiliseks näiteks võib siinkohal tuua olukorra, kui isik kaotab kasumi ajutise tootmisvahendite rikke tõttu ja tekkinud olukord on tulutoovaks kahju kannatanu konkurendile. Ühiskonnale kordaminev kahju võrdub siin üksikisikust kahju kannataja kahjuga, millest on maha arvatud kahjujuhtumist kasu saanud isiku tulu. Kannatanu ebaõnnest tekkinud kasule tähelepanu pööramine võib tunduda küll kummastav, kuid sellele vaatamata keelduvad õigussüsteemid kannatanutele kahju hüvitamisest, kui see on tekkinud kannatanutele kahjulikust tegevusest, millest aga üldsusele on kasu. Nii ei näe ükski õigussüsteem ette kahju korvamise kohustust

³⁷ G. D. Mattiacci. *op cit*, lk 170.

³⁸ F. Parisi. Liability for Pure Economic Loss: Revisiting the Economic Foundation of a Legal Doctrine. – M. Bussani, V.V. Palmer. et al. Pure Economic Loss in Europe. Cambridge: Cambridge University Press, 2003, lk 79.

³⁹ *Ibid*, lk 79.

⁴⁰ G. D. Mattiacci. *op cit*, lk 170.

⁴¹ F. Parisi. *op cit*, lk 79.

tootjale, kes konstrueeris parema hiirelõksu ning kahjustas sellega konkureerivaid tootjaid, nende töötajaid ja võlausaldajaid. Veelgi enam, peale seda kui kahjujuhtum on aset leidnud, püüab ühiskond vajadusel vähendada kahju mõju kahjujuhtumist kasusaaja tulu õigustamisega. Nii ei suutu ükski õigussüsteem etteheitvalt hotellipidajasse, kes majutab õnnetuse läbi tegutsemise võimaluse kaotanud konkurendi kliente, kui õnnetus ei olnud põhjustatud kasu saanud hotellipidaja süül.⁴²

Eeltoodud näidete varal tuleb tõdeda, et puhtmajandusliku kahju juhtumid võivad viia paradoksideni, kus ühiskondliku ja eraviisilise kahju tulemid on erinevad. Puhtmajandusliku kahju juhtudel võivad esineda õigusvastase käitumise situatsioonid, mille tulemuseks on majanduslik kahju ühe kannatanu jaoks, kuid mis ei pruugi põhjustada kulusid ühiskonnale laiemalt või võivad sellele isegi tuua tulu ning ühiskondlik hüve võib tuleneda teost, mis põhjustab eraviisilist kahju. Alati, kui õigusvastane käitumine põhjustab eraviisilist kahju, mille suurus erineb samast teost tulenevast ühiskondlikust kahjust, osutab majanduslik argument, et kannatanule ei pea ilmtingimata hüvitama kogu eraviisilist majanduskahju ning vastutuse objektiks peaks olema ainult see osa eraviisilisest kahjust (kui üldse), mis kujutab endast ühiskondlikku kulu.⁴³ Viimatinimetatud arusaamist võib nimetada **majanduskahju reegliks – puhtmajanduskahju vastutuse määr sõltub suhtest eraviisilise ja ühiskondliku kulu vahel ning on piiratud ainult ühiskondlikult oluliste kõrvalmõjudega**. Majanduskahju reegel on seletatav arusaamisega, et kahju on ühiskondliku elukorralduse vältimatu vili ja seetõttu ei saa järgneda vastutust iga kord, kui kahju tekib, vastaselt juhul oleks inimlik algatus pärsitud⁴⁴.

2.1.3 Vastutusreegel

Puhtmajandusliku kahju hüvitamiseks sobiva vastutusreegli leidmiseks ja eelõeldu paremaks edasiandmiseks on siinkohal sobilik ära tuua F. Parisi poolt koostatud tabel ja sellel lisatud selgitused, mis näitavad eraviisilise ja ühiskondliku majanduskahju erinevaid kombinatsioone, määratledes tüüpiliste õigusrikkumiste meetmete optimaalse vastutuse tasemed:

⁴² G. D. Mattiacci. *op cit*, lk 170.

⁴³ F. Parisi. *op cit*, lk 79.

⁴⁴ E. Deutsch. *op cit*, lk 75.

Tabel 1.

	Eraviisiline ühiskondlik kahju	vs	Oluline tingimus	Abinõu	Märkused
1	$E_k = \ddot{U}_k$		$E_k > 0$	$H = \ddot{U}_k$	
2	$E_k > \ddot{U}_k$		$\ddot{U}_k > 0$	$H = \ddot{U}_k$	Majanduskahju reegel piirab vastutuse “ühiskondlikult oluliste” majanduskahjudega
3	$E_k > \ddot{U}_k$		$E_k > 0$ $\ddot{U}_k \leq 0$	$H = 0$	Majanduskahju reegel rakendub (alternatiive tuleb kaaluda, et subsideerida positiivseid ühiskondlikke kõrvalmõjusid)
4	$E_k < \ddot{U}_k$		$E_k > 0$	$H = E_k + T$ $T = \ddot{U}_k - E_k$	Lahutamise lahendus
5	$E_k < \ddot{U}_k$		$E_k \leq 0$ $\ddot{U}_k > 0$	$H = \ddot{U}_k$ või $E_k < H \leq 0$	$H = \ddot{U}_k$ on tõhus $\ddot{U}_k < H \leq 0$ võib kasutusele võtta, et vähendada avatud vastutuse probleeme

Allikas: F. Parisi. Liability for Pure Economic Loss: Revisiting the Economic Foundation of a Legal Doctrine. – Bussani, M., Palmer, V.V. et al. Pure Economic Loss in Europe. Cambridge: Cambridge University Press, 2003, lk 86.

E_k – eraviisiline kahju

$\ddot{U}_k$ – ühiskondlik kahju

H – hüvitis

T – trahv või maks administratsioonile või mõnesse muusse fondi, mis on loodud selliseks eesmärgiks

Tabel 1 illustreerib viit olukorda, millest igaüht iseloomustab erinev kvalitatiivne tasakaal eraviisiliste ja ühiskondlike kulude vahel. Kõik viis stsenaariumi rõhutavad tegelike olukordade erinevaid rühmi, mis nõuavad erinevaid meetmeid lahenduseks, et saavutada efektiivsed tulemused.

Esimeses kategoorias vaadeldakse piiratult esinevaid juhtumeid, kus eraviisilise ja ühiskondliku kahju ulatus kattub. Sellises olukorras tuleks eraviisiline majanduskahju täielikult hüvitada. Ülejäänud neli juhtumikategooriat kujutavad endast levinumaid situatsioonirühmi, kus eraviisilise ja ühiskondliku kahju suurused on erinevad. Üldkriteeriumina tuleks kõigil sellistel juhtudel vastutuse optimaalne tase siduda ühiskondliku kahju suurusega (Ük).

Tabelis 1 toodud süsteemi abil võib eristada nelja üldist juhtumit:

Kahes situatsioonis teenib majanduskahju reegel kasulikku eesmärki, välistades vastutuse eraviisilise majanduskahju eest, mille puhul puudub vastav ühiskondlik kahju, nagu juhtumi 3 korral, või piirates vastutust ainult osani eraviisilisest majanduskahjust, mis peegeldab ka ühiskonnale positiivseid tagajärgi, nagu juhtumi 2 puhul. Juhtumit 3 võib illustreerida näitega majanduskahjust seoses kaotatud läbimüügiga, kus alternatiivset müüki samasuguse tootmiskuluga võivad teostada kannatanu konkurendid ning juhtumit 2 sama näitega realistlikemates tingimustes, kus on tekkinud defitsiit või müük teostatud konkurentide poolt kõrgema hinnaga.

Kaks ülejäänud juhtumit on keerukamad. Juhtum 4 esindab situatsiooni, kus ühiskondlik kahju tervikuna ületab eraviisilist majanduskahju, mida kannatanu kannab. Kooskõlas eelmise näitega saab seda juhtumit illustreerida majanduskahjudega, mis tekivad loovutatud läbimüügi kaotamise tõttu, juhtumi korral, kus alternatiivset müüki ei ole toimunud. Sellisel juhul on ühiskondlik kahju kokku tõenäoliselt suurem kui eraviisiline majanduskahju. Selleks, et säilitada kahjude ennetamise efektiivne tase, peaks vastutuse eeldatav tase õigusrikkuja jaoks võrduma ühiskondliku kogukahjuga (Ük).

Siiski võib juhul, kui vastutust rakendatakse näitaja $H = \ddot{U}k$ puhul, kannatanu saada õigusrikkuja poolt liigse hüvitise, kuna ta saab hüvitissumma, mis on kõrgem kui tegelikult kantud kahju (st $H > E_k$). Paljudes õigussüsteemides reguleerivad tsiviilvastutuse pikaajalised põhimõtted täisvastutuse rakendamist ühiskondliku kogukahju puhul, arvestades õiguslikku põhimõtet, et hüvitis õigusrikkujate poolt ei tohiks kokkuvõttes ületada tegelikku kahju (E_k). Selleks, et säilitada kahjude ennetamise stiimulid, samas vältides kannatanutele liigse hüvitise maksmist, tuleks kaaluda mõningaid ebatavalisi lahendusi. Üks selline lähenemisviis võib hõlmata vastutuse lahutamist hüvitisest nii, et kogu eeldatava õigusrikkuja vastutuse saaks siduda eeldatava sotsiaalse kahjuga ($\ddot{U}k$), hoides samal ajal kannatanu hüvitise taset piiratuna tegelikult kantud eraviisilise kahju väärtusega (E_k). Erinevus õigusrikkuja käest sissekasseeritud summa ja kannatanule makstud summa vahel tuleb koguda trahvi või maksmisele kuuluva maksuna administratsioonile või mõnesse muusse fondi, mis on loodud selliseks eesmärgiks ($T = \ddot{U}k - E_k$). Lähemal vaatlemisel on võimalik näha, et kombineeritud vastutusefekt eraviisiliste kahjude eest ja täiendav karistus või maksud ühiskondlike kõrvalmõjude eest jõuaksid optimaalsele ennetamise tasemele (st. $H = E_k + T = \ddot{U}k$). Selline lahutamise lahendus esindab ühte moodust, kus ennetamise optimaalset taset saab järgida.

Viimane juhtumite rühm hõlmab situatsioone, kus õigusrikkuja põhjustab ühiskondliku kahju ($\ddot{U}k$), mis aga paradoksaalselt toob tulu õigusrikkumisest otseselt kannatanule (juhtum 5). See on üks hüpoteetilisest situatsioonidest, mis tegelikkuses langeb välja majanduskahju reegli rakendamise praktilistest raamidest. Huvitav on täheldada, et kuna $E_k \leq 0$, ei ole õigusrikkuja vahetul ohvril mingit stiimulit õigusrikkuja vastu kohtuasja algatada. Sellisel juhul võib kolmandatel pooltel, kes kannatavad ülejäänud ühiskondlikku kahju ($\ddot{U}k$), olla huvi esitada õigusrikkuja vastu nõue. Sellises situatsioonis esineb üks puhta majanduskahju keerukatest juhtudest, kuna ühelt poolt kahjustaks vastutuse välistamine kahjude ennetamise efektiivset reeglit $H = \ddot{U}k$, kuid igasugune vastutuse tunnustamine avaks „tulvavärvad“ ja viiks tasakaaludefitsiidini õigusrikkuja vastutuses.

Situatsioonides, mida illustreerib juhtum 5, võrdub kahju koguväärtus kolmandatele isikutele tekkinud kahju ja vahetule kannatanule tõusetunud tulu summaga ($\ddot{U}k + E_k$).

Nagu eelnevalt märgitud, peaks puhtmajanduslik kahju olema reeglina hüvitatav vaid siis, kui esineb ühiskondlik kahju ja üksnes ühiskondliku kahju ulatuseni. Samas aga ei tohi kahjuhüvitis optimaalsuse tagamiseks lõppastmes ületada tegelikku kahju (Ek). Kõnealusel juhul aga tekiks nõuded hüvitise saamiseks õigusrikkumiste korral, mis ületavad väärtuses optimaalse vastutuse summat.

Et sellist olukorda vältida, pakub F. Parisi välja kaks lahendust:

- 1) lasta õigusrikkujale hüvitada kasu (Ek) väärtus tema õigusrikkumisest vahetul kasusaajal, lastes tal maksta täielikku hüvitist kõigile neile, kes kahju kannatasid;
- 2) välja töötada mõned suvalised kriteeriumid, et kärpida nõuete arvu (ja summat) efektiivsele tasemele (Ük), lastes kolmandatel pooltel, kes õigusrikkumisest kasu said, seda kasu omada.⁴⁵

Autori arvates tuleb puhtmajandusliku kahju hüvitamise piiramise majandusliku argumendi kriitikaks öelda, et selle rakendamine osutub reaalses kohtuvaidlustes ilmselt keeruliseks. Seda esmalt seetõttu, et selle loogika ei sobi kokku harjumuspärase kahjuhüvitamise reeglitega. Majandusliku argumendi kohaselt peaks enamikel juhtudel kahju hüvitise suurus erinema kannatanu kahju suuruselt. Harjumuspärase deliktiõiguse reeglite kohaselt aga peaks hüvitis ja tekkinud kahju üldjuhul kattuma. Samuti on deliktiõiguse jaoks ebamugav kannatanu ebaõnnest tekkinud üldsuse kasule tähelepanu pööramine ja selle võimalik ümberjagamine.

Teiseks julgeb autor arvata, et hinnangu andmine ühiskonna heaolule kui tervikule tekkinud kahju ulatusele, alati kui kohtusse jõuab puhtmajandusliku kahju juhtum, osutub õigusemõistmisele märkimisväärseks pingutuseks. Majanduslikule argumendile tugineva kohtulahendi tegemine eeldaks kahjujuhtumi kõigi, nii negatiivsete kui positiivsete kõrvalmõjude kindlakstegemist, nende hindamist ja täpset tasakaalustamist. Preventsiooni eesmärki silmas pidades peaks kohaldama kahekordset vastutussüsteemi – kehtestama vastutuse negatiivsete kõrvalmõjude eest ja tunnustama positiivseid kõrvalmõjusid. Kahjuhüvitise suuruse kindlaksmääramine

⁴⁵ F. Parisi. *op cit*, lk 89.

ühiskonnale tekkinud kahju täpse väljaarvutamise kaudu eeldab kindlasti laiemat teadmiste baasi, kui juristiks õppimine tagada suudab. Nii tuleks igakordselt kaasata menetlusse eksperte, mis aga muudaks arusaadavalt menetluse aeganõudvamaks ja suruks õigusemõistmisele peale kulusid.

2.2 Tulvavärava argument

Puhtmajandusliku kahju hüvitatavuse piiramise teise argumendina tuleb käsitleda nn tulvavärava argumenti. Tulvavärava argument on üks olulisemaid argumente arusaama toetuseks, mille kohaselt ei kuulu puhtmajanduslik kahju hüvitamisele. Selle abil püütakse tagasi hoida nõuete tulva ja vältida määramatut vastutust (*indeterminate liability*)⁴⁶. Tulvavärava argument tõuseb esile ühes teiste puhtmajandusliku kahju hüvitamise vastaste argumentidega ja annab neile tuge. Tulvavärava argumendi tähenduse avamiseks võib selles sisalduvad ideed jagada kolme alljärgnevasse rühma:

1) rajaneb tulvavärava argument seisukohale, mille kohaselt vabastab teatud juhtudel puhtmajandusliku kahju hüvitatavuse võimaldamine tee lõpmatule hulgale nõuetele, mis koormaks üle, et mitte öelda ummistaks kohtud. Kui näiteks kahju tekitaja hooletus põhjustab turu sulgumise või katkestab kõik kaubaveod ja ärireisid olulise tähtsusega maanteel, võib see kahjustada sadade kui mitte tuhandete isikute majanduslikke huve. Eeldades, et juhtunu järel leiab enamus neist tee nõudega kohtusse, põhjustaks selline nõuete tulv administratiivse kaose, millega kohtusüsteem ei suudaks toime tulla⁴⁷;

2) põhineb tulvavärava argument hirmul, et puhtmajandusliku kahju hüvitatavuseni ulatuv vastutus asetaks kahju põhjustaja peale talumatu vastutuskoores. Vastutuskoores väljuks igasugustest proportsioonidest võrreldes kahju põhjustaja hooletusega. Lisaks sellele ei ole kahju põhjustajal võimalik ette näha, kui mitu puhtmajandusliku kahju nõuet võib järgneda, kui ta põhjustab hooletult kahju esmasele kannatajale. See, milline hulk võimalikke nõudeid kahju tekitamisele järgneda võib, sõltub ettearvamatult sellest, mitme isiku majanduslikud huvid

⁴⁶ J. M. van Dunne. *op cit*, lk 426.

⁴⁷ M. Bussani, V.V. Palmer. (viide 24), lk 16.

kahjustud varaga või isikuga seonduvad. Oht ebaproportsionaalselt rängale vastutusele võrreldes teo etteheidetavusega on küll olenemata kahju liigist õigluse küsimus ja tuleks lahendada sellele vastavalt, kuid mõned autorid on seisukohal, et ebaproportsionaalsuse oht on suurem just puhtmajandusliku kahju juhtumite korral.⁴⁸ Usutakse, et majanduslikul kahjul on suurem soodumus levida laiaulatuslikumalt ja kaugemale⁴⁹;

3) ollakse seisukohal, et puhtmajanduslik kahju on lihtsalt osa nüüdisaegsest trendist laiendada deliktilist vastutust ja selline trend tuleb hoida kontrolli all. Lubades erandeid puhtmajandusliku kahju mittehüvitatavuse reeglile on libe tee, mis võib ühest küljest sama reegli ümber pöörata ja teisest küljest anda julgustust veel järgmiste vastutusliikide arendamisele. Leidub seisukohti, mille kohaselt tuleb puhtmajandusliku kahju mittehüvitatavuse reeglit kohaldada ka siis, kui puudub oht nõuete tulvale või vastutuse ebaproportsionaalsusele ning kõik nõuded tuleb välistada puhtalt hirmust, et erandi tegemise järel võib mittehüvitatavuse reegel mureneda ja tuua kaasa analoogia kaudu erandite laia leviku.⁵⁰

Tulvavärava argumendi veenvusele hinnangu andmisel tuleb siiski meeles pidada, et kõnealust argumenti ei ole kunagi esitatud kui teaduslikku väidet või seisukohta, mis tugineks õiguse võrdleval uurimisel. Seda seetõttu, et ei ole ilmselt lihtne kontrollida, kas ettekuulutus „õudusunenäo stsenaariumist“ on unenägu või reaalsus. Nii ei olegi selge, kas argument tugineb pelgalt pimedal konservatiivsusel või on sellel ka ratsionaalset alust. Pidades silmas väidet, et füüsiline kahju on puhtmajanduslikust kahjust erinev, kuna viimane on lihtsamalt allutatav ja kohtulikult paremini kontrollitav, on aina raskemini mõistetav tänapäevaste massideliktide valguses, mis teatud juhtudel hõlmavad loendamatu arvu füüsilise kahju kannatajaid, kelle kahjunõuded võivad rahalises vääringus ulatuda kogusummas miljarditesse.⁵¹ Sellised kaosed võivad varieeruda keskkonna saastamise juhtumitest kuni kollektiivsete hagideni tootevastutuse korral. Seega on väide, et majanduslik kahju avab kohtuprotsessid potentsiaalselt lõpututele hagidele või et majanduslik kahju on

⁴⁸ Ibid, lk 16-17.

⁴⁹ F. Jr. James. Limitations on Liability for Economic Loss Caused by Negligence: A Pragmatic Appraisal. 25 Vanderbilt Law Review 43, 1972, p 45.

⁵⁰ M. Bussani, V.V. Palmer. (viide 24), lk 18.

⁵¹ Ibid, lk 18-19.

füüsilise kahjuga võrreldes vähem ettenähtav, vaieldav, kuna deliktiõiguse funktsioneerimine ei näi olevat pärsitud sama probleemi tõttu, kui kõne all on füüsilise olemusega kahju⁵². Toodud näited kinnitavad, et harjumuspärastel juhtudel ei kahelda õigusliku vastutuse rakendamises vaatamata sellele, et potentsiaalsete nõude esitajate arv on suur. Tuleb ju nõustuda, et kostja vastuväide – vastutus on välistatud, kuna ohvreid on liiga palju – kõlaks kummaliselt.⁵³ Nii ei leidugi tulvavärava argumendil puhtmajandusliku kahju piirajana tegelikult mingeid erijooni, sest kui seda tõsiselt võtta, peaks see kehtima ka füüsilise kahju korral⁵⁴.

Teiseks, tuleb tulvavärava argumendi peamisi väiteid silmas pidades järeldada, et nendel juhtudel, kui puhtmajanduslik kahju osutub piiratuks ja ettenähtavaks, ei saa seda argumenti kohaldada.⁵⁵ Kui kahju suurus on piiratud, ei saa väita, et kahju tekitajale langev vastutuskoores väljub proportsioonidest ning kui kahju on ettenähtav, puudub alus väita, et ei ole võimalik aimata, kui mitu puhtmajandusliku kahju nõuet võib kahju tekitamisele järgneda.

Kolmandaks, on tulvavärava argumendiga taotletav efekt tegelikult saavutatav kasutades põhjuslikkuse kaasaegset mõistet, see tähendab põhjuslikkuse mõistlikku olemasolu (*reasonable imputation*) ning seetõttu ka vastutust. Traditsioonilises deliktiõiguses kohaldavad kohtud seda ühiskondlike huvidega arvestavat instrumenti täiesti rutiinselt.⁵⁶

2.3 Väärtuste skaala ehk normi kaitse-eesmärk

Väärtuste skaala argument tugineb filosoofilisel väärtuste süsteemil ja on samuti üks peamistest väidetest, mis on suunatud puhtmajandusliku kahju hüvitatavuse vastu. Argument põhineb seisukohal, et rikkust ei kohelda ega tohigi kohelda samal tasemel nagu kehalist puutumatust ja materiaalselt vara. Inimesed on tähtsamad kui asjad ja asjad on tähtsamad kui raha. Vabadus, kehaline puutumatuse, omand, valdus, maine, privaatsus, väärikus ja jõukus on kõik olulised huvid, kuid nad ei ole siiski võrdsed.

⁵² G. D. Mattiacci. *op cit*, lk 169.

⁵³ M. Bussani, V.V. Palmer. (viide 24), lk 19.

⁵⁴ J. M. van Dunne. *op cit*, lk 426.

⁵⁵ *Ibd*, 426.

⁵⁶ *Ibd*, 426.

Seadus kaitseb õiguslikke huve vastavalt nende järgule ning õigussüsteem, mis arvestab väärtuste skaalat peab käegakatsutavale varale tagama laiemat kaitset kui lihtsalt rikkusele üldiselt.⁵⁷ Nii asub huvi majandusliku heaolu vastu, millesse sekkumine põhjustab üksnes puhtmajanduslikku kahju, õiguskaitse redeli kõige alumisel pulgal ja selle kaitsmine tuleb kõne alla vaid erilistel asjaoludel⁵⁸. Vastutuse välistamise reegel peegeldab seega puhtmajanduslikele huvidele omistatud madalamat väärtust⁵⁹.

Väärtuste skaala juures tuleb tähele panna, et sellel vaatel on varjatud eeldus – õiguslikud huvid peavad olema järjestatud, kuna seadus ei saa kaitsta üheaegselt kõiki huve täies ulatuses. Isegi kui nõustuda, et majanduslik heaolu on vähem tähtis kui teised väärtused, puudub selle mittekaitsemiseks siiski igasugune õigustus seni, kuni ei saa öelda, et kaitse mittetagamine on vajalik selleks, et kaitsta teisi tähtsamaid huve. Seega on väärtuste skaala argument veenev vaid juhul, kui on tõepoolest olemas lõplikud piirid, milleni seadus võib puhtmajanduslikke huve kaitsta ning täieliku kaitse andmine väljaks neist piiridest ja põrkuks kaitsega, mis on antud teistele huvidele või riivaks kolmandate isikute õigusi.⁶⁰ On arusaadav, et deliktilist vastutust ei saa lõpmatuseni laiendada ilma, et see nüristaks inimlikku algatusvõimet. Lisaks sellele ei ole kahtlust ka selles, et igasugustel ressurssidel on piirid, ja see kehtib ka õigusemõistmise ressursside kohta. Valiku tegemine vastutuse eelduste kujundamise erinevate võimaluste vahel on seega ka valiku tegemine teatud – või võimalikult paljude – huvide kaitse vahel ühelt poolt ja tegutsemisvabaduse vahel teiselt poolt⁶¹.

Lisaks sellele on väärtuste skaala argumendi juures oluline märgata, et puhtmajandusliku kahju hüvitatavuse välistamise reeglit seostatakse üksnes sellise puhtmajandusliku kahjuga, mille on põhjustanud hooletu, mitte tahtlik käitumine. Euroopa õigussüsteemides ei teki puhtmajandusliku kahju hüvitatavuse osas lahknemist enne, kui tõusetub hooletuse küsimus. Kõik süsteemid on üksmeelel, et tahtlikult põhjustatud puhtmajanduslik kahju kuulub hüvitamisele, kui selle tekitamist

⁵⁷ M. Bussani, V.V. Palmer. (viide 24), lk 21.

⁵⁸ E. Deutsch. *op cit*, lk 74.

⁵⁹ M. Bussani, V.V. Palmer. (viide 24), lk 21.

⁶⁰ *Ibd*, lk 21-22.

⁶¹ P. Shclehtriem. *op cit*, lk 247.

võib pidada süüliseks, ebamoraalseks või vastuolus avaliku korraga⁶². Seega ei saa kahju hüvitatavuse välistamise reeglit vaadelda üksnes kui abstraktset huvide reastamist, vaid kui reeglit, mis seostub ka kahju tekitaja meeleseisundi ehk koosseisu subjektiivse poolega. Vastutuse eeldus „süü“ jätab tegutsemisruumi, kuna puhas põhjustajavastutus kutsub tagasihoitusele, isegi passiivsusele, kuivõrd vastutuse risk muutub talumatuks⁶³. On raske öelda, kas vastutuse võrrandi elementidest on olulisem kaitstava huvi iseloom või süü aste ning siin valiku tegemine oleks ilmselt ka eksitav, kuna puhtmajandusliku kahju mittehüvitatavuse reegli kohaldamise tulemus sõltub lisaks veel paljudest teistest vastastikustest faktoritest. Mitmed neist on õiguse välised nagu näiteks kannatajate hulk, kahju potentsiaalne ulatus, poliitika mingi tegevuse standardite suhtes jne, omades igaüks erinevat mõju konkreetses kontekstis. Kahju materiaalne iseloom on vaid üks element keerulises tasakaalustavas konstruktsioonis, mille abil tuleb otsustada deliktilise vastutuse piiride üle. Üksnes läbi kõigi faktorite põhjaliku uurimise vastutuse kontekstis on võimalik mõista, miks vastutuse välistamise reegel toimib valikuliselt ja olukorrast lähtuvalt ning mitte kunagi mehhaaniliselt.⁶⁴

2.4 Ajalooline argument

Lisaks eelnevatele puhtmajandusliku kahju hüvitamise vastu esitatavatele argumentidele, väidavad mõned õigusteadlased, et puhtmajandusliku kahju kaitse puudumine rajaneb sellekohasel traditsioonil. Kui selline väide oleks õige, võiks see omada arvestatavat mõju nii olevikule kui tulevikule. H. Kötz järeldab deliktiõiguse teleoloogilisest arengust, et näiteks Inglismaa ja Saksamaa õiguse esmaseks eesmärgiks on alati olnud tagada kaitse isikutele ja asjadele ning puhtmajanduslik kahju on jäetud teadlikult ajaloolisest arengust välja. B. Feldthusen väidab, et deliktiõiguse kahju ettenähtavuse reeglid on rajatud füüsilise kahju jaoks ja need ei ole rakendatavad väljaspool konteksti, milleks need on loodud. Ettenähtavuse testi otsene kohaldamine puhtmajandusliku kahju juhtumitele viib talumatute vastutuse

⁶² M. Bussani, V.V. Palmer. (viide 24), lk 9.

⁶³ P. Shchlehtiem. *op cit*, lk 247.

⁶⁴ M. Bussani, V.V. Palmer. (viide 24), lk 22-23.

astmeteni. Kuna deliktiõiguse reeglid on ajaloo vili, ei saa neid kohaldada puhtmajandusliku kahju probleemile.⁶⁵

Vastukaaluks viimati esitatud väidetele võib tuua J. Gordney seisukoha, kes on puhtmajandusliku kahju ajalugu uurides leidnud, et mitmed varased tsiviilõiguse tundjad on olnud seisukohal, et kannatanule tuleb hüvitada kahju, mis seisnes kannatanu vara kui terviku vähenemises. Sealjuures ei tehtud vahet, kas tegemist oli vara koosseisu kuuluvate esemete kahjustamisega või muud liiki kahjuga. Ajaloos on täheldatavad juhtumid, kus kannatanutele mõisteti välja hüvitis kahju eest, mida tänapäeval nimetatakse puhtmajanduslikuks kahjuks, ilma et sellist terminit oleks tuntud või sellist kategooriat eraldi kasutatud.⁶⁶ Näiteks on teada, et Grotiuse ajal eksisteeris ülalpidamise kaotuse hüvitamise hagi, mis tulenes ülalpidaja surma õigusvastasest põhjustamisest. Selline hagi oli üheselt suunatud abikaasa ja laste poolt kantud puhtmajandusliku kahju hüvitamisele. See viitab asjaolule, et ka varasemal ajal ei ole olnud tsiviilõiguse traditsioonis mingit ühest ja iseseisvat puhtmajandusliku kahju hüvitatavuse vastast reeglit.⁶⁷ J. Gordney iseloomustab vastutust välistava reegli tekkimist Inglismaal ja Saksamaal pigem kui üheksateistkümnenda sajandi hilisemat arengut ja analüütilise mõtlemise veidrat võrset. Ta leiab, et selline reegel on õigusajaloo eksimus, mitte selle valdav tunnus.⁶⁸

⁶⁵ Ibid, lk 23.

⁶⁶ J. Gordley. The Rule Against Recovery in Negligence for Pure Economic Loss: An Historical Accident? – M. Bussani, V.V. Palmer. et al. Pure Economic Loss in Europe. Cambridge: Cambridge University Press, 2003. p 26-29.

⁶⁷ M. Bussani, V.V. Palmer. (viide 24), lk 23-24.

⁶⁸ J. Gordley. *op cit*, lk 55-56.

3. Puhtmajandusliku kahju hüvitamine eri õigussüsteemides

3.1 Liberaalne, pragmaatiline või konservatiivne lähenemine puhtmajandusliku kahju hüvitamisele

Kaasaegsetes õigussüsteemides on esmapilgul võimalik kahju hüvitatavuse osas näha kahte alternatiivi. Võib kohata vastutust alati, kui kahju tekitatakse, ning vastutust üksnes kindlate tüüpiliste juhtumite korral. Neist esimene on tuntud kui põhimõte *neminem laedere*, mis tähendab tõekspidamist, et kellegi tegevus ühiskonnas ei tohiks tuua kaasa kahju tekkimise riski ja on Prantsuse tsiviilkoodeksi (*Code Civil*) lahendus. Teist, mis on omane Saksa tsiviilseadustikule (edaspidi BGB), on traditsiooniliselt seostatud Rooma õigusega ja üldõigusega – mõlemas neis on ette nähtud rida delikte, mille korral kannatanu võib kahju hüvitamist nõuda. Kõiki teisi õigussüsteeme võib pidada nende kahe suure alternatiivi variantideks.

Puhtmajandusliku kahju hüvitatavust silmas pidades jaotavad M. Bussani ja V.V. Palmer Euroopa õiguskordade deliktiõiguslikud lahendused kahe üldnimetatud suure alternatiivi raames kolme gruppi – liberaalseks, pragmaatiliseks ja konservatiivseks lähenemiseks.⁶⁹

Liberaalse režiimi peamiseks iseloomulikuks tunnuseks on ühtse ja üldise vastutussätte olemasolu, mis *a priori* ei sõelu hüvitatava kahju hulgast välja puhtmajanduslikku kahju. Kuna sellise lähenemise korral puudub seadusandja poolt sätestatud kaitstavate õigushüvede *numerus clausus*, ei sisalda liberaalne režiim mingit põhimõttelist vastuseisu puhtmajandusliku kahju hüvitatavusele. Puhtmajandusliku kahju põhjustamise õigusvastasus ei ole siin eelnev abstraktne küsimus, vaid üksnes tulemus, mis sõltub sellest, kas süüalise vastutuse muud eeldused on täidetud. Liberaalse režiimiga õiguskorrad ei ole liberaalsed üksnes ilme või lähenemise poolest, vaid ka tulemuselt, võimaldades sagedamatel juhtudel puhtmajandusliku kahju hüvitamist.⁷⁰

⁶⁹ M. Bussani, V.V. Palmer. The Liability regimes of Europe – Their Fascades and Interiors. – M. Bussani, V.V. Palmer. et al. Pure Economic Loss in Europe. Cambridge: Cambridge University Press, 2003, lk 123.

⁷⁰ Ibid, lk 123.

Liberaalse režiimi teiseks tunnuseks on, et sellest lähtuvad õiguskorrad lahendavad deliktide puhul puhtmajandusliku kahju probleeme üksnes lepinguvälisele vastutusele tuginedes ega ületa lepingulise vastutuse põhimõtete piiri, erinevalt mitmetele konservatiivse lähenemisega õiguskordadele, kus toetumine lepinguõigusele on normiks deliktiõiguse jäikuse leevendamiseks.

Kolmandaks iseloomustab liberaalset režiimi võimalik võtete varjatus, millega ohjatakse vastutuse piiramatust.

Lisaks Prantsusmaale kuuluvad liberaalse režiimiga riikide hulka ka Belgia, Itaalia, Hispaania ja Kreeka.⁷¹

Pragmaatiliselt režiimi iseloomustab puhtmajandusliku kahju probleemile lähenemine juhtum juhtumi haaval, uurides tähelepanelikult konkreetseid seda liiki kahju eest hüvitise lubamise sotsiaal-majanduslikke tagajärgi. Tulemus ei sõltu siin mitte ühtsest ja üldisest deliktilise vastutuse põhimõttest ega ka kaitstavate õigushüvede loetelust. Peamine meetod hüvitatavuse kindlakstegemisel on hoolsuskohustuse (*duty of care*) kontseptsiooni kasutamine, mis kuulub jäägitult kohtunike pädevusse. Iga uus juhtum nõuab *ad hoc* määratlust, et eksisteerib kohustus konkreetse kahju ärahoidmiseks. Enne, kui sellise kohustuse olemasolu kinnitust ei ole leidnud, ei ole põhjust lahendusega jätkata ega uurida, kas deliktilise vastutuse ülejäänud eeldused on täidetud. Seega eeldab vastutuse rakendamine eelnevalt vastust abstraktsele küsimusele, kuid erinevalt konservatiivsele lähenemisele ei ole pragmaatilise režiimi puhul selle küsimuse osas teinud eelotsustust seadusandja ega jäik kontseptsioon kaitstud õigustest ja õigushüvedest. Kohtunikelt endilt oodatakse õiguspoliitilist valikut ja nad täidavad seda funktsiooni avatult ja argumenteeritult. Sarnaselt liberaalsele režiimile ei otsita ka pragmaatilise lähenemisega süsteemides enda otsustele, mis reeglina välistavad deliktilise vastutuse puhtmajandusliku kahjude korral, leevendust lepinguõigusest.

⁷¹ M. Bussani, V.V. Palmer. (viide 65), lk 123.

Ühes Inglismaaga kuuluvad pragmaatilise režiimiga riikide hulka Šotimaa ja Holland.⁷²

Konservatiivse režiimiga õiguskordade peamiseks tunnuseks on, et puhtmajanduslik kahju ei kuulu kaitstud õiguste ja õigushüvede loetelusse, millele on tagatud deliktiõiguslik kaitse. Puhtmajandusliku kahju mitte mahtumine BGB § 823 lg-sse 1 on üldteada ja selge. Teistes konservatiivse lähenemisega õiguskordades, kus kaitstud õiguste ja õigushüvede otsest loetelu ei ole sätestatud, saavutatakse sama tulemus teiste võtetega. Nii näiteks võib Austria ja Portugali puhul märgata, et nende vastuvõtlikkuse tulemusena Saksa doktriinile on tekkinud filosoofia kaitstud õigustest ja õigushüvedest, mis katab deliktivastutuse ühtset ja üldist vastutussätet.

Teiseks iseloomustab konservatiivset lähenemist see, et puhtmajandusliku kahju hüvitatavus on erand, milleks tuleb leida õigustus deliktilist vastutust ettenägevatest erisätetest või lepinguõiguse põhimõtete laiendamisest. Deliktiõiguse üldregulatsioon aga on üsna kitsas ning võimaldab liberaalse ja pragmaatilise lähenemisega võrreldes puhtmajandusliku kahju hüvitamist märgatavalt väiksemal arvul juhtudest.

Konservatiivse režiimi kolmas tunnus tuleneb eelmisest. Kuna deliktil põhineva puhtmajandusliku kahju hüvitatavus saab toetust lepinguõigusest, muutub vastutus märkimisväärselt liberaalsemaks. Lepinguliste nõuete laiendamine ja nende funktsioneerimine deliktivastutuse meetmetena muudab delikti üldpõhimõtted seeläbi puhtmajandusliku kahju tegeliku hüvitatavuse ulatuse suhtes eksitavaks indikaatoriks.

Lisaks Saksamaale kuuluvad konservatiivse režiimiga riikide hulka ka näiteks Austria, Portugal, Rootsi ja Soome⁷³ ning ka Eesti.

Pidades silmas käsitletud režiimide üldisi iseloomujooni, tuleb alljärgnevalt kokkuvõtlikult vaatluse alla iga režiimi tähtsaima esindaja – Prantsusmaa, Inglismaa ja Saksamaa regulatsioon.

⁷² M. Bussani, V.V. Palmer. (viide 65), lk 124.

⁷³ Ibid, lk 125.

3.2 Puhtmajandusliku kahju hüvitamine Prantsuse õiguses

Nagu eelpool öeldud, ei ole Prantsusmaa deliktiõigusele puhtmajanduslik kahju eraldi kategooriana tuttav. Prantsuse tsiviilkoodeksi art 1382 sätestab üksnes, et igaüks, kes põhjustab teisele süüliselt (*faute*) kahju, on kohustatud selle hüvitama. Hinnates paljude kassatsioonikohtu (*Cour de Cassation*) otsuste põhjal, mis on Saksa ja Inglise õigusega võrreldes üsna tavatud ja kaugeleulatuvad, tundub Prantsuse õigussüsteem olema puhtmajandusliku kahju nõuete aktsepteerimises kõige altim. 1965. aastal rahuldab kassatsioonikohus näiteks bussiettevõtte nõude isiku vastu, kes põhjustas hooletusest liiklusõnnetuse, mis tõi kaasa liiklusummiku, mis omakorda põhjustas linna busside hilinemise ja seeläbi bussipiletite läbimüügi vähenemise. Kõnealune kohtuotsus on Saksa ja Inglise kohtute samasuguste kaasuste lahendamise tulemustega võrreldes erinev. Samasugune erisuunas jagunemine on täheldatav ka nn kaabli kaasustes, kus tehase tootmisliin seiskub hooletusest põhjustatud elektrikatkestuse tagajärjel. Kui tehase tootmismasinatele ei põhjustata füüsilist kahju (omandi kahjustusi), ei võimalda üldõigus ega Saksa BGB tehasel mingite nõuete esitamist. Prantsuse õigus aga lubab ka sellises olukorras kahju nõuete esitamist, lugedes tekkinud kahju otseseks katkestuse tagajärjeks.⁷⁴ Prantsuse õiguse kohta on väljendatud ka imestavas toonis seisukohta, et puhtmajanduslik kahju kuulub seal hüvitamisele isegi sõltumata sellest, kas kahju põhjuseks oli füüsiline kahju või mitte⁷⁵. Autori arvates selles midagi imestamist väärivat ei ole, kuna kahju saabki pidada puhtmajanduslikuks, kui see on sõltumatu asjale või isikule tekitatud kahjust.

Ülalöeldu ei tähenda aga seda, et Prantsuse õiguse kohaselt kuuluks igasugune puhtmajandusliku kahju hagi rahuldamisele. Asjaolu, et Prantsuse õigus ei tee vahet isikule või varale tekkinud füüsilisel kahjul ja puhtmajanduslikul kahjul, ei tähenda tingimata seda, et Prantsuse kohtud oleks oluliselt järelandlikumad puhtmajandusliku kahju nõuete rahuldamisel. Tegelikult ei saa siiski eitada, et teiste õigussüsteemidega võrreldes võimaldab Prantsuse deliktiõigus mõnevõrra avaramat puhtmajandusliku kahju nõuete ringi.⁷⁶

⁷⁴ W.H. van Boom. *op cit*, lk 9.

⁷⁵ J. Spier. et al, *op cit*, lk 8.

⁷⁶ W.H. van Boom. *op cit*, lk 9.

Prantsuse õiguses seab puhtmajandusliku kahju hüvitatavusele piirid süü (*faute*) kontseptsioon, mis kaitseb vaid seadusjärgseid huve (*intérêt légitime juridiquement protégé*) ja üksnes seni, kui kahju on otsene ja hooletu teo kindel tagajärg. Selle tulemusena jääb enamik teoreetiliselt elujõulistest nõuetest praktikas rahuldamata ebapiisavalt kindla põhjuslikkuse või kahju vähese otsesuse tõttu⁷⁷. Liberaalse lähenemise iseloomuliku tunnuseks võib alati, kui nõue jääb kohtu poolt rahuldamata ebapiisava põhjuslikkuse tõttu, tegelikult põhjuseks olla poliitiline kaalutlus, et vastutuse piirid on saavutatud ning kahju põhjustajat ei pea koormama lõputute ja *a priori* määramatute kohustustega.

Prantsuse õigusele on iseloomulik, et siin tekivad teatud raskused puhtmajandusliku kahju kompenseerimise kui õigusküsimuse eristamisel. Puhtmajanduslikku kahju selle nimetuse all ei tunta ja kui see õiguslikus debatis jutuks tuleb, siis käsitletakse seda deliktiõiguses eksisteerivate kahju hüvitamise nõuete kontekstis. Seetõttu on Prantsuse juristide jaoks suures osas enesestmõistetav, et puhtmajanduslik kahju kuulub hüvitamisele. Selles valdkonnas tekkivad probleemid juhtumid lahendatakse kohaldades hooletuse, kahju hindamise ja põhjuslikkuse norme ning selle tulemusena ei ole tekkinud puhtmajandusliku kahju eraldiseisvat doktriini ega teistes jurisdiktsioonides selle doktriiniga kaasnevaid vaidlusi.⁷⁸

Prantsusmaal on kahju hüvitamise õiguses välja kujunenud mõned õigusemõisted, mis puhtmajandusliku kahju hüvitatavuse valdkonnas tähtsust omavad, näiteks võimaluse kaotus (*perte d'une chance*). See kindlalt juurdunud doktriin kujunes algselt välja kehavigastustega seoses, ent nüüd kohaldatakse seda ka muudes valdkondades ja võib ka puhtmajandusliku kahju nõuete kontekstis huvi pakkuda. Ka kolmanda poole kindel tuginemine (*third-party reliance*) on Prantsuse õiguses märksa intrigeerivama nimetuse all, nimelt *préjudice en cascade* või *par ricochet*. Kuigi põhilises osas on tegemist põhjuslikkuse probleemiga, tõstatab see küsimuse sellest, kas kolmanda poole kahju oli otsene. Nn kaabli asjades on see viinud selleni, et on hüvitatud kasum, mis jäi saamata tootmisprotsessi seiskumise tõttu.⁷⁹

⁷⁷ Ibid.

⁷⁸ J. M. van Dunne. *op cit*, lk 412.

⁷⁹ J. M. van Dunne. *op cit*, lk 412.

3.3 Puhtmajandusliku kahju hüvitamine Inglise õiguses

Inglise õiguse lähenemine ei tugine üldisel lepinguvälise vastutuse reeglil, vaid teeb vahet mitmel deliktil, millest igaühel on oma kaitse ulatus. Mõned neist deliktidest lubavad kindlasti ka puhtmajandusliku kahju hüvitamist, kuid on üldiselt määratledes piiratud ettekavatsatud või tahtliku tegevusega. Kõige enam levinud neist on pettus (*fraud*), vandenõu (*conspiracy*), teesklus (*passing off*), lepingu rikkumisele kallutamine (*inducing breach on contract*), pahatahtlik valetamine (*malicious falsehood*) ja ebaseaduslik kaubandusse vahelesegamine (*unlawful interference with trade*).⁸⁰

Hooletusest kahju tekitamine ei nõua Inglise õiguse kohaselt tahtlikku õigusrikkumist ja on seetõttu palju laiemas ulatuses, kui ülalnimetatud spetsiifilised majandusdeliktid. Vaatamata sellele näitavad kohtud hooletusest tekitatud puhtmajandusliku kahju nõuete puhul üles märkimisväärset vaoshoitust. Kuigi puhtmajanduslik kahju ei ole täielikult tõkestatud, ei soodusta hooletusest tekitatud kahju koosseisu elemendid puhtmajandusliku kahju hüvitamise nõudeid. Üldiselt määratledes on hooletusest tekitatud kahju hüvitamine haigetav, kui kahju kannataja tõendab, et talle on tekkinud kahju mõistliku hoolsuskohustuse rikkumise tagajärjel, mida kahju tekitaja pidanuks kahju ärahoidmiseks konkreetseid asjaolusid arvestades kannatanu suhtes üles näitama. Hooletusest tekitatud kahju puudutava kohtupraktika tuumikelementideks on traditsiooniliselt olnud ettenähtavuse (*foreseeability*) ja ligiduse (*proximity*) test (nimetatud ka „naabruse printsiibiks“).⁸¹

Ometi on Inglismaa kohtud viimase kümnendi jooksul üha rohkem rõhutanud, et hoolsuskohustuse sisseviimine sõltub suurel määral poliitilistest kaalutlustest. Lõplikuks testiks on olnud küsimus, kas sellise hoolsuskohustuse kehtestamist võib pidada pragmaatiliseks ning õiglaseks, õiguspäraseks ja mõistlikuks. Enamgi veel, oluline on hoolsuskohustuse ja kahju otsene vastastikune mõju, mis tähendab, et kahju olemus mõjutab hoolsuskohustuse olemasolu ja ulatust.⁸²

⁸⁰ W.H. van Boom. *op cit*, lk 7.

⁸¹ *Ibid*, lk 7-8.

⁸² W.H. van Boom. *op cit*, lk 8.

Isikule või varale tekitatud füüsilise kahju korral põhineb Inglise õiguse kohaselt hoolsuskohustus peamiselt kahju tekkimise mõistlikul ettenähtavusel. Puhtmajandusliku kahju korral on kriteeriumid pelgast ettenähtavusest oluliselt kõrgemad. On leitud, et üksnes tõsiasi, et tekkinud kahju on teole, tegevusetusele või väljendatud seisukohale järgnev ettenähtav tagajärg, ei ole piisav alus hooletusel põhineva nõude esitamiseks. Esinema peab ka kahju kannatajaga seostatava hoolsuskohustuse rikkumine. Tänauses praktikas on aga kohtud puhtmajandusliku kahju kannatanute kaitsmisel hoolsuskohustuste sõnastamise suhtes tõrjuvad. Tundub, et kohtud on minetanud varasemad püüded formuleerida kahe- või enamaastmelisi “teste” ja kaldumas samm-sammult lähenemise suunas, otsustades iga juhtumi üle selle enda asjaolude kohaselt.⁸³

Puhtmajanduslikku kahju puudutavas pretsedendiõiguses oli kahju kannatajate jaoks kõrghetkeks tõenäoliselt otsus kohtuasjas *Anns vs Merton* (1978)⁸⁴, mis kehtestas seda liiki kahju hüvitatavusele kaheastmelise testi. Nimetatud otsuse kohaselt nõuab vastutus esiteks oluliselt lähedast suhet, mis põhineb ettenähtavusel (*sufficient relationship of proximity based upon foreseeability*) ja teiseks hoolsuskohustuse olemasolu (*considerations of reasons that there should be a duty of care*). Sellest otsusest alates on kohtud hüvitatavuse lubamise osas aga tagasitõmbunud ja asunud oluliselt konservatiivsematele positsioonidele. Hüvitatavuse mõõnaks võib hilisemate lahendite pinnalt lugeda kohtuasja *Murphy vs Brentwood DC* (1990)⁸⁵, mis kinnitab otsesõnu, et *Anns vs Merton* asjas (1978) tehtud lahend oli ekslik. *Murphy vs Brentwood DC* (1990) otsuse kohaselt on puhtmajanduslik kahju *prima facie* mittehüvitatav, kuna üldine hoolsuskohustus (*duty of care*) on rakendatav isiku ja vara füüsilise kahjustamise juhtudel. Erandiks on seejuures üksnes olukord, kus kannatanu ja kahju tekitaja vahel on eriline seotus, mida käsitleti *Hedley Byrne vs Heller* asjas (1963).⁸⁶ Hilisemal ajal on aga näiteks *White vs Jones* asjas (1995)⁸⁷ leitud, et *Hedley Byrne vs Heller* asjas (1963) sõnastatud erilise sideme põhimõte on küllalt lai, et

⁸³ Ibid.

⁸⁴ Arvutivõrgus. Kättesaadav: http://en.wikipedia.org/wiki/Anns_v._Merton_London_Borough_Council, 30.aprillil 2007.a.

⁸⁵ Arvutivõrgus. Kättesaadav: <http://www.lawteacher.net/tortlawcases.htm>, 30.aprillil 2007.a.

⁸⁶ Arvutivõrgus. Kättesaadav: http://en.wikipedia.org/wiki/Hedley_Byrne_v._Heller, 30.aprillil 2007.a.

⁸⁷ Arvutivõrgus. Kättesaadav: http://oxcheps.new.ox.ac.uk/casebook/Resources/WHITEA_1%20DOC.pdf, 30.aprillil 2007.a.

hõlmata ka juhtumeid, kus kannatanu ja kahju tekitaja ei ole üksteisele otseselt tuttavad.

3.4 Puhtmajandusliku kahju hüvitamine Saksa õiguses

BGB § 832, Saksa deliktiõiguse tuumiksäte, pakub kaitset seaduslikult tunnustatud õigustele nagu inimelu, keha, tervis, vabadus, omand ja teised sarnased õigused (*sonstiges Recht*). Võttes selle kaitstud õiguste kataloogi alguspunktiks on kohtupraktika loonud arvuka hulga kohustusi, mis on suunatud nimetatud õiguste kaitseks konkreetsetes tehioludes.⁸⁸

Üsna varsti peale BGB jõustumist olid Saksa kohtud silmitsi küsimusega, kas ka puhtmajanduslikud huvid mahuvad BGB § 832 alla. Lihtne vastus sellele küsimusele on eitav – BGB § 832 ei paku kaitset ettevõtte reputatsiooni, turu võimaluste või muu puhtmajandusliku huvi kaotuse korral. Saksa deliktiõiguses, mille põhinorm on BGB § 823 lg 1, aktsepteeritakse vastutust hooletuse puhul vaid isiku füüsilise kahjustamise korral (elu ja tervis) ning kui on kahjustatud omandit ja omandiõigusega võrreldavaid õigusi. Seadusandluse kujunemislugu näitab selgelt, et välistatud on hooletusest tekitatud puhtmajandusliku kahju hüvitamine. Seadustiku kirjutajad muutsid sajandi alguses väidetavalt sihilikult varasemat redaktsiooni, mis lubas puhtmajandusliku kahju kompenseerimist ning fikseerisid kaitstavate huvidena elu, keha, tervise, vabaduse, omandi või muu õiguse.⁸⁹

Kuna üldpõhimõtte oli rangelt paika pandud, läks õiguspraktikas kogu energia sellest printsiibist erandite kujundamisele ning sundis looma mitmeid teooriaid ja võtteid hüvitamise võimaldamiseks. Nii on üldpõhimõtte kammitsaid eiravad suundumused Saksamaa pretsedendiõiguses tiivustanud teoreetikute mõttekäike, et rahustada õigusdoktriini südametunnistust ja viia pretsedendiõiguse tulemused õigussüsteemiga kooskõlla. Seni saavutatud tulemused võib jaotada alljärgnevalt:

1) võivad puhtmajanduslikud huvid leida kaitset mõnest muust seadusesättest ehk **kaitsenormist**. Kui puhtmajanduslikud huvid on kaitstud erinormi alusel, pakub BGB

⁸⁸ W.H. van Boom. *op cit*, lk 4-5.

⁸⁹ J. M. van Dunne. *op cit*, lk 407.

§ 823 lg 2 kohast deliktiõiguslikku kaitset⁹⁰. BGB § 823 lg 2 alusel võib indiviidi ja tema huvi kaitsma mõeldud seadusesätte rikkumine kaasa tuua vastutuse lepinguvälise kahju tekitamise eest. Selle tulemusena võib näiteks koostoimes kriminaalkoodeksi vastava sättega (StGB § 263) olla pettus aluseks puhtmajandusliku kahju nõudele. On ka terve rida, kuid siiski piiratud hulk teisi kaitsenorme, mida tõlgendades on võimalik jõuda järelduseni, et seadusandja tahe oli hoida ära puhtmajandusliku kahju tekitamine. Selle erandi raames on mõningane edu saanud ka nn kaabli asju⁹¹;

2) sundis varsti peale BGB jõustumist majanduslike huvide kaitseks üldise normi puudumine Saksa kohtuid tunnustama BGB § 832 raamides eriliste kuid kodifitseerimata **muude õiguste**⁹² olemasolu. Üheks selliseks on näiteks õigus häirimatule rajatud ja toimivale ettevõtlusele, mis mõeldi välja juba enne tsiviilkoodeksi vastuvõtmist aastal 1900.⁹³ See põhimõte on leidnud kasutamist tahtlike vääritud konkurentsi juhtumite (nt boikotid, blokaadid ja tootmisspionaaž) korral, kuid kohtud on keeldunud seda kohaldamast puhtmajandusliku kahju korral, mis tuleneb äritehingutest. Et oleks võimalik leida kaitset nn ettevõtlusõiguse rikkumise vastu, peab kahju kaasatoov tegevus olema suunatud ettevõtluse kui sellise vastu – nagu nt vääritud konkurentsi puhul, kuid mitte tingimata nt kaubakoorma hilineamise puhul liiklusummiku tõttu.⁹⁴

Teine sarnane ja edukas lähenemine tugineb **abistaval üldisel hoolsuskohustusel**, mis on lepingujärgse vastutuse laiendus, kuid ei eelda tingimata kehtiva lepingu olemasolu. See konstruktsioon osutub tõhusaks siis, kui lepinguvälise kahju hagi esitamine ei ole kahju tekitaja süü puudumise tõttu võimalik. Abistaval üldisel hoolsuskohustusel põhinev lepinguhagi toob sellisel juhul kaasa süüta e. asendava vastutuse. Tüüpiliseks näiteks on juhtum, mil kaubamaja põrandale jäeti vedelema banaanikoor, mida töötajad tähele ei pannud ning millel külastaja libastus, kukkus ja end vigastas. Kõnealune abinõu oli algselt mõeldud üksnes elu või tervist ohustavate olukordade jaoks, ent kasvas järk-järgult üldisemaks kaitsevahendiks, mis loob

⁹⁰ W.H. van Boom. *op cit*, lk 5.

⁹¹ J. M. van Dunne. *op cit*, lk 407.

⁹² Muude õiguste kategooria sisaldab ka laia ringi isiklikke õigusi (ulatuses õigusest privaatsusele kuni sõnavabaduseni). *Infra*, p 4.5, lk 62-64.

⁹³ J. M. van Dunne. *op cit*, lk 408.

⁹⁴ W.H. van Boom. *op cit*, lk 5-6.

lisakohustusi müüjatele (nt tagada juhised kaupade õige kasutamise kohta), pankadele (klienti tuleb kavandatud investeeringutega seotud ohtudest informeerida), arhitektidele, maksukonsultantidele ja juristidele (väärpraktikast teatamine).⁹⁵

3) seisavad erihuvide kaitse kõrval eraldi vastutuse kategooriana **tahtliku- ja contra bonos mores tegevusega** kahju tekitamise juhtumid (BGB § 826).⁹⁶ Tingituna nõudest, et tegemist peab olema sündsa käitumise standardite tahtliku rikkumisega, on niisugused hagid edukad vaid erandjuhtudel.⁹⁷ Kõnealuse kategooriaga on hõlmatud ka puhtmajanduslik kahju, kuid koosseisu kitsaste piiride tõttu on see siiani katnud peamiselt vaid kõlvatu konkurentsi juhtumeid⁹⁸;

4) võib kaitset, mida deliktiõigus kahju kannatajale ei võimalda, pakkuda **lepinguõigus**. Lüngad, mida Saksa lähenemine erihuvide kaitsel jätab, täidetakse mõnedel juhtudel leidlikult lepinguõiguse või pigem kvaasi-lepinguõiguse poolt. Selle tulemusena on puhtmajanduslik kahju teatud juhtudel kaetud **kolmandat isikut kaitsva lepingu** (*Schutzwirkung zugunsten Dritter*) doktriini poolt. See doktriin lubab kolmandal poolel nõuda kaitset lepingu poole poolt võetud kohustuse varjus, vaatamata sellele, et lepingu pooled ei ole kolmanda isiku sellist õigust sõnaselgelt väljendanud. Selline kontseptsioon on osutunud väga käepäraseks puhtmajanduslike huvide kaitsmisel. Näiteks juhul, kui lepingupoolele esitatakse hooletu audiitori aruanne, millele ettenähtavalt tugineb ka kolmas isik, võib kolmas isik nõuda talle selle läbi tekkinud kahju hüvitamist tuginedes lepingu kaitsvale mõjule. Kui kolmas isik ei saa ühegi seadusest tuleneva õiguse rikkumiseta tugineda BGB §-le 823, võib ta paikneda hooletult täidetud lepingu kaitse ulatuses, mis annab aluse nõuda kahju hüvitamist lepingulise kohustuse rikkumise põhjal.⁹⁹ Siia alla mahub ka nn peremehe vastutus oma abiliste eest, mille osas annab BGB § 831 peremehele hõlpsa võimaluse süüst vabaneda. Kohtud on kolmandatest isikutest kasusaajate huvides siin välja töötanud **kaitsva hoolsuskohustuse**, mille kohaselt saab kolmas pool peremehe vastu nõude esitada lepinguõiguse alusel, välistades sellega tolle vastutusest vabastamise

⁹⁵ J. M. van Dunne. *op cit*, lk 408.

⁹⁶ Sama regulatsioon ka Austrias ABGB § 1295 lg 2, Šveitsis OR Art 41 lg 2, Kreekas tsiviilkoodeksi art 919.

⁹⁷ J. M. van Dunne. *op cit*, lk 407.

⁹⁸ W.H. van Boom. *op cit*, lk 6.

⁹⁹ W.H. van Boom. *op cit*, lk 6-7.

deliktiõiguse alusel (süü puudumise tõttu)¹⁰⁰. Taas tuleb rõhutada, et algselt oli tegu üksnes abinõuga surma- või tervise kahjustamise olukordades, nt õnnetused praakehitistes või installatsioonide hooldamisel, mis aga arenes peagi üldiseks abinõuks ja mille alusel täna saab vastutusele võtta ka nt pankasid ja teisi professionaale kolmandatele pooltele ebaõige informatsiooni andmise eest, sh puhtmajandusliku kahju tekitamise juhtudel. Viimatinimetatud valdkonna üle käivad Saksamaal siiani ägedad vaidlused ja viimasel ajal on kohtud kasutusele võtnud sellised mõisted nagu kolmandatele isikutele tekitatava kahju ettenähtavus, nende isikute kaitsmise vajadus ja nende toetumine kostja poolt antud hinnangutele. Pettunud lepingupoolel, aga ka temaga seotud vahendajatel ning erandjuhtudel isegi kolmandatel pooltel on kaitse alla mahtumise korral võimalik esitada kahju nõue, sh puhtmajandusliku kahju hüvitamiseks.¹⁰¹

Lepinguliste abinõude juures tuleb lõpuks märkida, et teatud juhtudel on Saksamaa kohtud valmis poolte vahel lepinguliste suhete puudumisel lepingu tekkimise tuletama. Näiteks võib nõuande või informatsiooni taotluse kergesti kvalifitseerida lepinguks, millega hüvitis puhtmajandusliku kahju eest muutub kannatanule kättesaadavaks.¹⁰² Lisaks sellele kasutatakse ka *culpa in contrahendo* doktriini puhtmajandusliku kahju hüvitamiseks, mis on tekkinud lootusest ausatele lepingueelsetele võlasuhetele¹⁰³.

¹⁰⁰ J. M. van Dunne. *op cit*, lk 408.

¹⁰¹ Ibid.

¹⁰² J. M. van Dunne. *op cit*, lk 408.

¹⁰³ E. Deutsch. *op cit*, lk 79.

4. Puhtmajandusliku kahju deliktiõiguslik hüvitamine Eesti õiguses

4.1 Puhtmajandusliku kahju deliktiõigusliku hüvitamise üldpõhimõtted

Riigikohus on puhtmajandusliku kahju hüvitatavust silmas pidades meil kehtivat deliktiõigust iseloomustades märkinud, et deliktiõigusega ei kaitsta isiku vara tervikuna, vaid eelkõige konkreetseid õigushüvesid. Üks ja sama õigusvastane tegu võib kahjustada erinevate isikute õigushüvesid, mida kõike ei saa paratamatult hüvitada. Vastasel juhul ei oleks rikkuja jaoks tema vastutus ettenähtav ja võiks kujuneda ebaoproportsionaalselt suureks. Seetõttu ei saa puhtmajanduslik kahju olla Riigikohtu tsiviilkolleegiumi (edaspidi RKTK) hinnangul reeglina hüvitatav.¹⁰⁴

Autori arvates tuleb nõustuda Riigikohtu järeldusega, et meil kehtiva deliktiõiguse kohaselt on puhtmajandlik kahju hüvitamine erandlik, kuid Riigikohtu põhjendused, mille alusel sellekohase järelduseni jõuti, vajavad siinkohal analüüsi.

Esiteks võib Riigikohtu seisukohast, et üks ja sama õigusvastane tegu võib kahjustada erinevate isikute õigushüvesid, mida kõike ei saa paratamatult hüvitada, järeldada, et Eestis on puhtmajandusliku kahju hüvitatavuse piiride määramisel esmajärjekorras aluseks **väärtuste skaala argument**¹⁰⁵, mis põhineb filosoofilisel väärtuste süsteemil ja peegeldab puhtmajanduslikele huvidele omistatud madalamat väärtust. Sarnaselt mitmetele teistele õiguskordadele seab ka Eesti Vabariigi Põhiseadus¹⁰⁶ (edaspidi PS) erilisel kõrge väärtuse isiku isiklikele õigustele nagu elu, inimkeha, tervis, vabadus ja väärikus. Ka vara on põhiseaduslikult kaitstud ning kuigi PS sätestab peamiselt omandi puutumatuse, on PS §-s 31 ettenähtud ettevõtlusvabaduse ja PS §-s 32 sätestatud pärimisõiguse tagamise kaudu kaitstud ka varalised huvid. PS kaitseb õiguslikke huve vastavalt nende järgule ning õigussüsteem, mis arvestab väärtuste skaalat, peab käegakatsutavale varale tagama laiema kaitse kui lihtsalt rikkusele üldiselt.¹⁰⁷ Nii võib väita, et huvi majandusliku heaolu vastu, millesse sekkumine põhjustab üksnes puhtmajanduslikku kahju, asub ka meie õiguskorras õiguskaitse

¹⁰⁴ RKTK 13.06.2005.a otsus nr 3-2-1-64-05, p 15. - RT III 2005, 23, 244 ja RKTK 30.11.2005.a otsus nr 3-2-1-123-05, p 24. - RT III 2005, 43, 427.

¹⁰⁵ *Supra*, p 2.3, lk 26-28.

¹⁰⁶ RT 1992, 26, 349

¹⁰⁷ M. Bussani, V.V. Palmer. (viide 24), lk 21.

redeli kõige alumisel pulgal ja selle kaitsmine tuleb juba üksnes seetõttu kõne alla vaid erilistel asjaoludel.

Siinkohal väärrib autori arvates kordamist, et väärtuste skaala argumendil on varjatud eeldus – isegi kui nõustuda, et majanduslik heaolu on vähem tähtis kui teised väärtused, puudub selle mittekaitsemiseks siiski igasugune õigustus seni, kuni ei saa öelda, et kaitse mittetagamine on vajalik selleks, et kaitsta teisi tähtsamaid huve. Väärtuste skaala argument on veenev vaid juhul, kui on tajutavad lõplikud piirid, milleni seadus võib puhtmajanduslikke huve kaitsta ning kaitse täielik tagamine väljuks neist piiridest ja põrkuks kaitsega, mis on antud teistele huvidele või riivaks kolmandate isikute õigusi¹⁰⁸. On küll pikemata selge, et deliktilist vastutust ei saa lõpmatuseni laiendada ilma, et see halvaks inimliku algatusvõime, kuid autori arvates vääriks vähemalt nende deliktide puhul, mille kohta VÕS 7. ptk nõude ulatuse regulatsiooni ei sätesta (VÕS § 1045 lg 1 p 4, 6, 7 ja 8 ning § 1046 - 1049), puhtmajandusliku kahju hüvitatavust piiravas kohtulahendis väärtuste skaala argumenti kasutades siiski igakordset vastust küsimus, milliste tähtsamate huvide kaitsmiseks on konkreetsel juhul vajalik puhtmajanduslike huvide kaitseta jätmine.

Väärtuste skaalal põhineva puhtmajandusliku kahju hüvitatavuse erandlikkuse tähtsaimaks väljendajaks on lepinguväliselt tekitatud puhtmajandusliku kahju korral VÕS § 127 lg-sse 2 kätkevad vastutuse piiramine **normi kaitseulatus**ega. Asjaolu, et eksisteerib seos kohustuse ning sellega kaitstava huvi vahel, on oma töödes esile toonud nii germaani õigusperekonna kui ja *common law* maade õigusteadlased. Näiteks P.Schlehtriem tõdeb, et kaitstava huvi tunnustamine kujundab vastavad kohustused ning vastupidi: kohustuste formuleerimine piiritleb kaitstavad huvid. Veelgi täpsemalt määratleb rikutud kohustuse eesmärgi teooria L. Green, kelle sõnul tuleb deliktilise vastutuse puhul küsida, kas kohustus pidi kaitsma seda võlausaldaja huvi, mis on rikutud, ning samuti, kas see pidi kaitsma võlausaldajat sellise riski vastu.¹⁰⁹

¹⁰⁸ *Supra*, p 2.3, lk 25.

¹⁰⁹ K. Sein. Ettenähtavus ja rikutud kohustuse eesmärk kui lepingulise kahjuhüvitise piiramise alused. Doktoritöö. Tartu, 2007, lk 30.

VÕS § 127 lg 2 kohaselt ei kuulu kahju hüvitamisele ulatuses, milles kahju ärahoidmine ei olnud selle kohustuse või sätte eesmärgiks, mille rikkumise tagajärjel kahju hüvitamise kohustus tekkis. Normi kaitse- ehk rikutava kohustuse eesmärgiteooria lähtekohaks on tees, et kõik juriidilised kohustused teenivad teatud huvide kaitset¹¹⁰. See tähendab, et kahju hüvitamise nõude aluseks olev norm või kohustus ei ole mõeldud mitte kõikide mõeldavate rikkumiste kausaalsete tagajärgede ärahoidmiseks, vaid üksnes teatud konkreetsete kahjude vältimiseks. Lepinguvälise puhtmajandusliku kahju hüvitise kindlaksmääramisel tuleb lähtuda lepinguvälist kaitsekohustust ettenägevast normist, kuna just see säte määrab ära võimaliku võlgniku isiku ja tema kohustused ning näitab, kelle ja millised huvid peavad saama kaitset. Lisaks piiritleb kaitsenorm, millised seadusest tuleneva kohustuse rikkumise tagajärjed peab võlgnik võlausaldajale hüvitama. Niisiis tuleb rikutava kohustuse eesmärgi teooria puhul lähtuda nõude aluseks oleva normi teleoloogilisest tõlgendamisest ning selgitada selle kaudu välja võlausaldaja nende huvide ring, mille kaitsmiseks rikutud norm on kehtestatud.¹¹¹ See tähendab, et vaatamata põhjusliku seose olemasolule kahju tekitaja teo ja kannatanu kahju vahel (VÕS § 127 lg 4), ei pruugi kahju tekitaja kahju eest lõppkokkuvõttes deliktiõiguslikult vastutada juhul, kui õigusvastase teo tegemise keelu eesmärgiks ei olnud sellise kahjuliku tagajärje ärahoidmine, nagu kannatanul esines¹¹². Deliktide puhul, kus teo õigusvastasus tuleneb teo kahjulikust tagajärjest (VÕS § 1045 lg 1 p-d 1, 2, 3 ja 5), on üldjuhul seaduse kaitse-eesmärk VÕS § 127 lg 2 mõtte kohaselt piiritletud VÕS-i 7. peatüki vastavate sätetega, mis reguleerivad hüvitisnõude ulatust kahjustatud õigusobjektide liikide kaupa (VÕS §-d 129-132)¹¹³. Deliktide puhul, mille kohta VÕS 7. ptk regulatsiooni ei sätesta (VÕS § 1045 lg 1 p 4, 6, 7 ja 8 ning § 1046 - 1049), tuleb vastutuse ulatus puhtmajandusliku kahjuni tuvastada rikutud kaitsenormi tõlgendamise teel. Hüvitatav puhtmajanduslik kahju peab jääma kaitsenormi ulatusse, mille määrab kindlaks normi objektiivne eesmärk ja seadusandja subjektiivne tahe¹¹⁴.

Puhtmajandusliku kahju hüvitatavuse juures rikutud normi eesmärgi teooria põhimõtte arvestamise teine, kuid sisult sama väljendus on küsimine selle järele, kas

¹¹⁰ I. Kull, V. Kõve, M. Käerdi. (viide 8), lk 256-266.

¹¹¹ P. Varul. jt. Võlaõigus I. Üldosa (§§ 1-207). Kommenteeritud väljaanne. Tallinn: Juura, 2006, lk 440.

¹¹² RKTK 26.09.2006.a otsus nr 3-2-1-53-06, p 13. - RT III 2006, 33, 283.

¹¹³ Ibid.

¹¹⁴ E. Deutsch. *op cit*, lk 80-81.

normi tõlgenduse kohaselt on võlgnik võtnud endale puhtmajanduslike kahjude kandmise riski. Kahju hüvitamise kohustus eksisteerib vaid juhul, kui kahju tekkis sellise riski realiseerumise tulemusena, mille vältimiseks vastav kaitsenorm on kehtestatud. Seega ei saa lähtuda üksnes kohustuse olemuse grammatilisest tõlgendamisest, vaid lõppastmes taandub küsimus sellele, missugune peaks olema mõistlik riskijaotus võlasuhte poolte vahel. See tähendab, et võlgniku vastutuse ulatuse kindlaksmääramisel tuleb otsustada normatiivsetest kriteeriumitest lähtuvalt, kumb võlasuhte pooltest peab vastavat riisikot kandma¹¹⁵.

Eesti õiguse kontekstis väärtuste skaala argumendi käsitlemise lõpetuseks tuleb märkida, et autori jaoks jääb küsitavaks Riigikohtu poolt puhtmajandusliku kahju deliktiõigusliku kaitse sidumine vara kui terviku kaitse puudumisega¹¹⁶. Autori arusaamist mööda kahjustatakse puhtmajandusliku kahju tekitamisel mitte vara kui tervikut vaid konkreetse õigushüvena kannatanu huvi majandusliku heaolu vastu ning seetõttu ei oma asjaolu, kas varal kui tervikul on deliktiõiguslik kaitse või mitte, vastutuse piiramise osas tähtsust. Teiste sõnadega – autori hinnangul ei ole puhtmajandusliku kahju hüvitatavuse erandlikkus väärtuse skaala argumenti kasutades seletatav mitte üksikute õigushüvede ja vara kui terviku vastandamisega, vaid vajadusega erinevaid õigushüvesid, mille hulka kuulub ka huvi majandusliku heaolu vastu, põhjendatult järjestada.

Riigikohtu poolt 13.06.2005.a tsiviilasjas nr 3-2-1-64-05 tehtud otsuse põhjendustest järelduvalt sekundeerib Eestis väärtuseskaala argumendile **tulvavärava argument**¹¹⁷. Nõue, et rikkuja jaoks peaks tema vastutus olema ettenähtav ja proportsionaalne, on tulvavärava argumendi fundamentaalne osa ning Riigikohtu poolt sellele tuginemine kõneleb vajadusest hoida ka Eestis tulvaväravad lepinguväliste puhtmajandusliku kahju nõuetele suletuna.

Autori arvates on Eesti õiguse pinnalt siiski küsitav, kuivõrd sõltub lepinguvälise kahju hüvitamine sellest, kui ettenähtav oli kahjulik tagajärg kahju tekitajale või mõistlikule isikule. VÕS § 127 lg 3 sätestatud kahju tekitaja kohustus hüvitada üksnes

¹¹⁵ P. Varul, jt. (viide 107), lk 440.

¹¹⁶ RKTK 13.06.2005.a otsus tsiviilasjas nr 3-2-1-64-05, p 15. - RT III 2005, 23, 244.

¹¹⁷ *Supra*, p 2.2, lk 24-26.

kahju, mida ta nägi ette endapoolse kohustuse rikkumise võimaliku tagajärjena, kehtib üksnes lepinguliste võlasuhete korral. Deliktilise vastutuse juhtudel saab õigusvastase teo toimepannud isik vastutusest vabanemiseks tugineda üksnes VÕS § 1050 lg-le 1 ja 2 ning tõendada muu hulgas, et talle ei saa hooletut käitumist ette heita, kuivõrd mõistlikult võttes ei olnud tal võimalik ette näha põhjuslikku seost oma teo ja kahju vahel¹¹⁸. Praktiliselt tähendab see autori nägemuse kohaselt seda, et kohtul tuleb ettenähtavuse üle otsustamisel seada end mõtteliselt kahju tekitanud teo toimepanemise olukorda ja küsida, kas sel hetkel oli võimalik puhtmajandusliku kahju tekitamisele viitavaid asjaolusid tunnetada ja ühtlasi jätta arvesse võtmata ajaliselt hiljem saavutatud teadmised. Kui põhjusliku seose ettenägemine teo ja puhtmajandusliku kahju vahel ei ole sel viisil mõistlikult võimalik, võib üldjuhul eeldada, et rikutud normi eesmärgiks ei olnud sellise kahju ärahoidmine.

Võib küsida, kas selline erisus VÕS § 127 lg 2 ja 3 kohaldamisalas on põhjendatud või peaks ettenähtavuse reeglist lähtuma ka deliktilise kahjuhüvitise piiramisel. Tegemist on siiski olnud seaduse loojate teadliku ning õigustatud otsusega. Erinevalt deliktiõigusest, kus kahjustatud isiku näol on reeglina tegemist igas mõttes mittevabatahtliku kannatanuga, on võlausaldaja lepingu sõlmimisel vähemalt osaliselt aktsepteerinud neid riske, mis lepingu täitmisega kaasnevad. Samuti on tal vähemalt teatud määranil olnud võimalik end lepingust tulenevate riskide vastu – küll vastava tasu eest – kaitsta, juhtides teise poole tähelepanu võimalikule kahju tekkimise riskile. Kuna delikti puhul kahjustatud isikul sellist võimalust üldreeglina ei ole, õigustab see ka mõnevõrra kaugemale ulatuvamaid kahjuhüvitisi deliktiõiguses. Siiski on *common law* riikide õigusteadlased ikka ja jälle diskuteerinud selle üle, kas samasugune kahju ettenähtavuse või kaudsuse (*remoteness*) standard ei peaks kehtima nii lepingulise kui ka deliktilise vastutuse puhul. Eesti õigusesse sellist diskussiooni ning ettenähtavuse reegli kohaldamisala laiendamist K. Sein sönul kindlasti üle kanda ei saa – see oleks vastuolus VÕS § 127 lg 3 selge sõnastusega. Ka ei ole Eesti õiguses selle jaoks mingit vajadust, kuivõrd deliktilise kahjuhüvitise ulatust võimaldab efektiivselt piirata rikutud kohustuse eesmärgi teooria, mis VÕS § 127 lg 2 kohaselt on kohaldatav ka lepinguvälisele vastutusele.¹¹⁹

¹¹⁸ RKTk 26.09.2006.a otsus nr 3-2-1-53-06, p 13. – RT III 2006, 33, 283.

¹¹⁹ K. Sein. (viide), lk 51-52.

Nõue, et vastutus ei tohi kujuneda rikkuja jaoks ebaproportsionaalselt suureks, väljendab ka Eestis levivat hirmu, et puhtmajandusliku kahju hüvitatavuseni ulatuv vastutus asetaks kahju põhjustaja peale talumatu vastutuskooorma. Sellise tagajärje nägemine rajaneb eeldusel, et puhtmajandusliku kahju puhul on vastuse ebaproportsionaalsuse oht füüsilise kahju juhtumitega võrreldes suurem ning toetub usule, et puhtmajanduslikul kahjul on suurem soodumus levida laiaulatuslikumalt ja kaugemale. Enne aga, kui selline veendumus lõplikult omaks võtta, tasuks autori arvates siiski küsida, kas Eesti kohtud tunneksid ennast ebamugavalt ja kas Eestis kehtiva deliktiõiguse funktsioneerimine oleks pärsitud vastutuse ebaproportsionaalsuse probleemi tõttu, kui kõne all oleks füüsilise olemusega kahju. Tulvavärava argumenti võiks puhtmajandusliku kahju piirajana julgelt rakendada vaid juhul, kui see kohalduks võrdselt ka füüsilise kahju korral. Vastutuse ebaproportsionaalsus on olenemata kahju liigist õigluse küsimus ja tuleks lahendada igakordselt sellele vastavalt.

Et Eesti seadusandja on ohtu ebaproportsionaalselt rängale vastutusele võrreldes teo etteheidetavusega tajunud, näitab VÕS-is vastutuse talutavuse reegli olulise tagajana sätestatud § 140 lg 1, mis näeb ette aluse kahjuhüvitise vähendamiseks ning seeläbi ka vastutuse piiramiseks. Seejuures ei tehta eeldusena vahet kahju liigi osas, mis viitab tulvavärava argumenti kohaldatavusele ka füüsilise kahju korral. Viimati nimetatud säte võimaldab kohtul kahjuhüvitist vähendada, kui kahju hüvitamine täies ulatuses oleks kohustatud isiku suhtes äärmiselt ebaõiglane või muudel põhjustel mõistlikult vastuvõtmatu. See mehhanism annab kohtule diskretsioonivõimaluse liiga suure hüvitise vältimiseks ka puhtmajandusliku kahju asjades. Seejuures tuleb hüvitise vähendamisel või selle välistamisel arvestada kõiki asjaolusid, eelkõige vastutuse iseloomu, isikutevahelisi suhteid ja nende majanduslikku olukorda, s.h kindlustuse olemasolu¹²⁰. Tulvavärava argumenti juures on oluline tähele panna, et vastutuse ettenähtavuse ja proportsionaalsuse nõue ei võimalda hoida tulvaväravaid siiski rutiinselt suletuna, kuna tulvavärava argumenti ei saa kohaldada nendel juhtudel, kui puhtmajanduslik kahju osutub piiratuks ja ettenähtavaks.

¹²⁰ Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 11.05.2005.a otsus nr 3-2-1-38-05, p 16. – RT III 2005, 18, 187.

Eesti senises kohtupraktikas ei ole puhtmajandusliku kahju piiramiseks kasutatud **majanduslikku argumenti**¹²¹ ning autor julgeb arvata, et sellise teoreetilises kirjanduses välja pakutud instrumendini Eesti kohtupraktikas lähitulevikus ei jõutagi. Tõsi, ka Eesti õiguse pinnalt võib tajuda, et puhtmajandusliku kahju vastutuse määr sõltub suhtest eraviisilise ja ühiskondliku kulu vahel ning on piiratud ainult ühiskondlikult oluliste kõrvalmõjudega. Nii ei ole ka meil puhtmajandusliku kahju hüvitamine mõeldav, kui see on tekkinud kannatanutele kahjulikust tegevusest, millest aga üldsusele on kasu. Eesti õiguskord ei suhtu etteheitvalt hotellipidajasse, kes majutab õnnetuse läbi tegutsemise võimaluse kaotanud konkurendi kliente, kui õnnetus ei olnud põhjustatud kasu saanud hotellipidaja süül. Samuti ei oleks Eestis mõeldav kahju korvamise kohustuse panemine ettevõtjale, kes konstrueeris parema hiirelõksu ning kahjustas sellega konkureerivaid tootjaid, nende töötajaid või võlausaldajaid. Kuigi selline arusaamine tundub lihtne, ei tulene see autori arvates juristkonnal siiski mitte puhtmajandusliku kahju piiramise majanduslikku argumenti süvenemisest vaid deliktiõiguse instrumentide harjumuspärasest kasutamisest. Nii ei kuulu toodud näidete puhul hotellipidaja ja hiirelõksu tootja poolt tekitatud kahju juristi esmase mõtlemise kohaselt konkurentidele hüvitamisele mitte ühiskondliku kahju, vaid vastutust täitva kausaalsuse, õigusvastasuse ja süü puudumise tõttu (VÕS § 127 lg 4, § 1045 ja § 1050).

Küsimusele, kas Eesti kohtud võiksid puhtmajandusliku kahju hüvitatavusele piiride seadmisel tugineda **ajaloolisele argumendile**¹²², sõltub Eesti deliktiõiguse subjektiiv-teleoloogilise¹²³ tõlgendamise tulemustest. Vastuse saamiseks tuleb autori arvates võtta positsioon ajaloolise argumendi poolt või vastu väidete suhtes ning otsustada, kas Eesti deliktiõiguse esmaseks eesmärgiks on olnud tagada kaitse isikutele ja asjadele ning puhtmajanduslikud huvid on jäetud ajalooliselt teadlikult kaitse alt välja, või on meie ettekujutus, et puhtmajanduslik kahju ei pea kuuluma hüvitamisele, sarnaselt Inglismaa ja Saksamaa üheksateistkümnenda sajandi hilisemale arengule, ka pigem analüütilise mõtlemise veider võrse ja meie eksimus 01.07.2002.a jõustunud VÕS napolis ajaloos, mitte selle valdav tunnus.

¹²¹ *Supra*, p 2.1.2, lk 17-23.

¹²² *Supra*, p 2.4, lk 28-29.

¹²³ Vt selle kohta lähemalt: R. Narits. *Õiguse Entsüklopeedia*. Tallinn: Juura, 2004, lk 155-157.

T. Tampuu sõnul on VÕS üldosa 7. peatüki regulatsiooni eesmärgiks võimalikult täpselt reguleerida, millal on kannatanul õigus nõuda puhtmajandusliku kahju hüvitamist¹²⁴. Hüvitatavuse võimaldamine kindlalt piiritletud deliktide korral väljendab selgelt Eesti seadusandja eesmärki mitte laskuda puhtmajandusliku kahju hüvitatavuse piiramise või selle lubamisega äärmustesse. Kuna Eesti seadusandjale ei saa omistada ajaloolise argumendi poolt kõnelevaid seisukohti, on autori arvates meil ajaloolist argumenti puhtmajandusliku kahju totaalise piiramise ettekäändena keeruline kasutada.

VÕS ettenähtud puhtmajandusliku kahju hüvitatavuse raamide osas olgu siiski märgitud, et esmapilgul näivat hüvitatavuse ajaloolist selgepiirilisust vähendab märgatavalt sõltuvus normi kaitse-eesmärgist (VÕS § 127 lg 2), mille ulatuse suhtes võib määravaks osutuda hoopis läbi objektiiv-teleoloogilise tõlgendamise¹²⁵ leitav üksikute seadusesätete õiguspoliitiline ja kohtute poolt oluliseks peetud eesmärgipüstitus.

Lisaks peamiselt puhtmajandusliku kahju hüvitatavuse ohjamiseks loodud instrumentidele, on puhtmajandusliku kahju piiramisele autori hinnangul kohaldatavad ka kõik muud VÕS-is ettenähtud kahju hüvitatavuse piiramiseks ettenähtud abinõud. Nii on puhtmajandusliku kahju juhtumid kindlasti ühed neist, kus võib kerkida küsimus kannatanu enda osast kahju tekkimisel. VÕS § 139 lg 1 sätestab, et juhul, kui kahju tekkis osaliselt kahjustatud isikust tulenevatel asjaoludel või ohu tagajärjel, mille eest kahjustatud isik vastutab, vähendatakse kahjuhüvitist ulatuses, milles need asjaolud või oht soodustasid kahju tekkimist. VÕS § 139 lg 2 näeb ette, et sama paragrahvi esimest lõiget kohaldatakse ka juhul, kui kahjustatud isik jättis kahju tekitaja tähelepanu juhtimata ebatavaliselt suurele kahju tekkimise ohule või jättis kahju tekkimise ohu tõrjumata või tegemata toimingut, mis oleks tekkinud kahju vähendanud, kui kahjustatud isikult võis seda mõistlikult oodata. Nimetatud sätete kohaldamisel ei hinnata seejuures seda, kas kannatanu oli hooletu

¹²⁴ T. Tampuu. Deliktiõigus võlaõigusseaduses. Üldprobleemid ja delikti üldkoosseisul põhinev vastutus. – Juridica, 2003, nr 2, lk 74.

¹²⁵ Objektiiv-teleoloogiline tõlgendamine on nagu ajalooline tõlgendaminegi – tahte tõlgendamine. Kuid siin ei oma tähtsust ajaloolise seadusandja ettekujutused, vaid kehtiv õigus ja väärtussüsteem. Vt selle kohta lähemalt: R. Narits. Õiguse Entsüklopeedia. Tallinn: Juura, 2004, lk 157-161.

või mitte, s.t, et kahjuhüvitist saab nõuda ka siis, kui kannatanu ei olnud süüdi kahju tekkimises¹²⁶.

Lepinguvälise puhtmajandusliku kahju hüvitatavuse üldiseloostuse lõpetuseks olgu märgitud, et pidades silmas p-s 3.1 käsitletud puhtmajandusliku kahju hüvitatavust aluseks võtvat Euroopa õiguskordade jaotust liberaalseks, pragmaatiliseks ja konservatiivseks lähenemiseks,¹²⁷ paigutub Eesti deliktiõiguslik lahendus ühes Saksa, Austria, Portugali, Rootsi ja Soome konservatiivsete lähenemiste hulka. Seejuures ei maksa lasta ennast Riigikohtu poolt puhtmajandusliku kahju hüvitatavuse piiramise motiivide lahtiseletamisega koonerdamisest eksitada, kuna põhjenduste senine nappus ei ole meil erinevalt liberaalse lähenemisega riikidele¹²⁸ tingitud mitte soovimatusest neid esitada, vaid teemakohase kohtupraktika vähesusest. Olulisteks tunnusteks, mille põhjal Eesti deliktiõiguslikku lahendust autori arvates konservatiivseks võib nimetada, on:

1) see, et meil ei kuulu üksnes puhtmajanduslikku kahju põhjustav õigusriive füüsilise kahju kõrval võrdväärseks kaitstud õiguste ja õigushüvede loetelusse, millele on tagatud deliktiõiguslik kaitse (VÕS § 1045-1049);

2) kehtiva deliktiõiguse üldregulatsioon on meil üsna kitsas ning puhtmajandusliku kahju hüvitatavus on erand. Puhtmajandusliku kahju hüvitatavuse piirid määravad deliktide puhul, kus teo õigusvastasus tuleneb kahjulikust tagajärjest (VÕS § 1045 lg 1 p-d 1, 2, 3 ja 5), üldjuhul ära VÕS 7. peatüki vastavad sätted, mis reguleerivad hüvitisnõude ulatust kahjustatud õigusobjektide liikide kaupa (VÕS §-d 129-132)¹²⁹. Nii näiteks on VÕS § 129 lg-tes 3-6 ammendavalt sätestatud, kes ja mis liiki kahju hüvitamist on õigustatud nõudma juhul, kui põhjustatakse isiku surm. Samuti, kuivõrd VÕS § 130 lg-s 1 sätestatud ravikulude hüvitamise nõude õigustatud subjektiks on üksnes kahjustatud isik, siis ei ole näiteks lapse vanemal õigust lapsele kehavigastuse tekitanud isikult nõuda seoses lapse põetamisega kaotatud sissetuleku hüvitamist.¹³⁰ Deliktide puhul, mille kohta VÕS 7. ptk regulatsiooni ei sätesta (VÕS § 1045 lg 1 p 4,

¹²⁶ Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 11.05.2005.a otsus nr 3-2-1-38-05, p 16. – RT III 2005, 18, 187.

¹²⁷ *Supra*, p 3.1, lk 30-32.

¹²⁸ *Ibd*, lk 31.

¹²⁹ Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 26.09.2006.a otsus nr 3-2-1-53-06, p 13. - RT III 2006, 33, 283.

¹³⁰ T. Tampuu. Deliktiõigus võlaõigusseaduses. (viide 119), lk 74.

6, 7 ja 8 ning § 1046 - 1049), tuleb vastutuse ulatus puhtmajandusliku kahjuni tuvastada rikutud kaitsenormi tõlgendamise teel;

3) võib meie deliktiõiguslikku lähenemist konservatiivseks pidada lepinguõigusest toetuse saamise tõttu. Esimeseks viiteks sellele on kahju ettenähtavuse nõude rakendamine deliktilise vastutuse korral¹³¹ ning teiseks, kuulub Eestis kohtupraktika eelistus lepinguliste ja lepinguväliste võlasuhete piiripealsetel juhtudel (VÕS § 14 ja § 15) lepingulisele vastutusele¹³². Kahju hüvitamise nõuete osas on lepinguõiguse ja deliktiõiguse konkurentsi probleemid reguleeritud VÕS §-ga 1044¹³³.

Enne veel, kui minna delikti üksikute liikide ja selle raames käesolevas alapeatükis toodud seisukohtade täpsustamise juurde, on vaja Eesti õiguse konteksti silmas pidades tulla tagasi puhtmajandusliku kahju mõiste juurde, kuna autori arvates on Riigikohus sisustanud puhtmajandusliku kahju mõistet käesoleva töö aluseks olevast käsitlusest erinevalt, või ei ole puhtmajandusliku kahju mõiste kasutamisel olnud järjekindel. Probleemiks on saamata jäänud tulu ja puhtmajandusliku kahju samastamine, millega autor ei nõustu.

Tsiviilasjas nr 3-2-1-64-05 13.06.2005.a tehtud otsuses, millega Riigikohus puhtmajandusliku kahju hüvitatavuse osas seisukoha võttis, oli nõude esemeks kahju, mis tekkis rentnikul kostja poolt rendi eseme hävitamise tõttu allrendi saamata jäämisest. Otsuse p-s 16 on tsiviilkolleegium leidnud, et sellise kahju näol on tegemist puhtmajandusliku kahjuga. Selle seisukohaga autor nõustub. Rentnikule allrendist saamata jäänud tulul on selgelt puhas kvaliteet, kuna rentniku näol ei ole tegemist asja omanikuga ja seetõttu ei ole tekkinud kahju seotud hüvitise nõudjale kuuluva asjaga. Tegemist on saamata jäänud tuluga, mis on ühtlasi ka puhtmajanduslikuks kahjuks. Sama lahendi p-s 15 on Riigikohus aga puhtmajandusliku kahju hüvitatavuse piiride kirjeldamiseks käsitlenud asja omaniku võimalike nõuete ulatust ja leidnud, et: „Asja hävitamisel ja kahjustamisel on kaitstavaks huviks esmajoones asja omaniku huvi taastamise terviklikkuse vastu, st asja terviklikkus mitte niivõrd selle väärtus. Seega tuleb omanikule hüvitada eelkõige asja või selle terviklikkuse taastamise kulutused,

¹³¹ Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 26.09.2006.a otsus nr 3-2-1-53-06, p 13. - RT III 2006, 33, 283.

¹³² *Infra*, p 4.12, lk 97-101.

¹³³ T. Tampuu. Lepinguväliste võlasuhete õigus. Tallinn: Juura, 2007, lk 19.

kui asja taastamine on võimalik ja lubatud. Muu kahju hüvitamine tuleb kõne alla üksnes siis, kui see tuleneb kahju hüvitamise õigust andva normi kaitse-eesmärgist“. Tuleb tõdeda, et Riigikohus ei ole küll otsesõnu öelnud, et muu kahju hulgas on silmas peetud ka puhtmajanduslikku kahju, kuid autori arvates vajab siinkohal selguse huvides rõhutamist, et asja kahjustamisel ei saa asja omanikul puhtmajanduslikku kahju tekkida. Lisaks asja või selle terviklikkuse taastamise kuludele saab asja omanikule tekkida kahju vaid sellise saamata jäänud tulu näol, mis on oma tekkeoludelt tugevasti seotud hüvitise nõudjale kuuluvale asjale tekkinud füüsilise kahjuga ning millel ei ole puhtmajandusliku kahjuga ühisosa¹³⁴. Tähelepanuvääriv on J. Lahe ja T. Tampuu seisukoht, et VÕS § 132 ei näe asja hävimise, kaotsimineku või kahjustamise korral üldse ette saamata jäänud tulu hüvitamise võimalust ning et selle paragrahviga on seadusandja tahtnud piirata hüvitisnõudeid (võimaldada üksnes otsese kahju hüvitamist)¹³⁵. Seega tuleks saamata jäänud tulu hüvitamine asja hävimise, kaotsimineku või kahjustamise korral tulla kõne alla üksnes vastava kaitsenormi olemasolu korral.

Tuleb meelde tuletada puhtmajandusliku kahju mõiste¹³⁶ käsitlemisel rõhutatut, et kahju liigitamisel asjakahjuks ja puhtmajanduslikuks kahjuks on põhiküsimuseks kannatanu suhe objekti, mida kahju tekitaja on kahjustanud, s.t kas kannatanu oli asja omanik või ei. Puhtmajandusliku kahju korral ei saa kannatanu viidata enda asja kahjustamisele ning isegi, kui juhtunust on tekkinud füüsilist kahju, ei saa sellise kahju kannatajaks olla mitte nõude esitaja vaid keegi teine. Nagu puhtmajandusliku kahju mõiste käsitlemisel p-s 1.1 selgitatud, saab autori arvates puhtmajanduslik kahju saamata jäänud tuluga kattuda üksnes osaliselt, s.t vaid juhul, kui saamata jäänud tulust tekkinud kahju kannataja ei viita enda isikule või talle kuuluva asja kahjustamisele. Juhtudel, kui saamata jäänud tulu on oma tekkeoludelt seotud kannatanu isikule või talle kuuluvale asjale tekkinud füüsilise kahjuga, puudub kahjul puhas kvaliteet ja seda ei saa seetõttu nimetada puhtmajanduslikuks.

Lepinguvälise puhtmajandusliku kahju hüvitatavuse üldiseloostuse lõpetuseks olgu märgitud, et VÕS-is on delikti üldkoosseisul põhineva vastutuse eeldused sätestatud

¹³⁴ *Supra*, Skeem 1, lk 10.

¹³⁵ J. Lahe, T. Tampuu. „Võlaõigusseadus I. Kommenteeritud väljaanne“. Märkusi võlaõigusseaduse 7. peatüki kommentaaride kohta. – *Juridica*, 2007, nr 5, lk 322.

¹³⁶ *Supra*, p 1.1, lk 7-11.

53. peatüki esimeses osas (VÕS § 1043-1055). Vastutuse ulatus on reguleeritud VÕS üldosa 7. peatükis, mis sisaldab kahju hüvitamise kohustuse ulatust reguleerivaid üldsätteid. VÕS-i järgi on süül põhineva vastutuse aluseks kolmeastmeline delikti üldkoosseis, mille elementideks on objektiivne teokoosseis, õigusvastasus ja süü ning mille olemasolu tuvastamine toimub etapiviisiliselt. Käesoleva töö eesmärki silmas pidades on alljärgnevas üksikute deliktijuhtumite käsitleluses rõhuasetus **teol** ja **vastutust täitval kausaalsusel**, kui puhtmajanduslikku kahju hüvitatavust eristavatel koosseisu elementidel.

4.2 Surma põhjustamisega tekitatud puhtmajandusliku kahju hüvitamine

Elu on tähtsaim individuaalne õigushüve, mille õiguskaitse tuleneb otse PS §-st 16. Õigus elule kaitseb kehalist olemasolu.¹³⁷ VÕS § 1043, § 1045 lg 1 p 1 ja § 1050 järgi toob õigusvastane ja süüline inimese surma põhjustamine põhjusliku seose olemasolu korral (VÕS § 127 lg 4) kaasa kahju hüvitamise kohustuse. Hüvitatava varalise kahju ammendava loetelu sätestab VÕS § 129¹³⁸.

Teoks kõnealuses koosseisus on teise isiku surma põhjustamine. Surma hetkeks ei saa lugeda kliinilist surma ehk hingamise ja südametegevuse lakkamist, kuna kliinilisest surmast on võimalik inimene täisväärtusliku elu juurde tagasi tuua. Seetõttu tuleks õiguslikus mõttes surmana käsitleda ajusurma ehk seisundit, kus inimese peaaegu funktsioonid on pöördumatult lakanud¹³⁹.

VÕS § 1045 lg p 1 ei tee vahet, kas tegemist on karistusõiguslikus tähenduses tapmise, mõrva, provotseeritud tapmise või surma põhjustamisega ettevaatamatusest. VÕS §-d 1045 lg 1 p 1 ja § 129 on kohaldatav kõikidele surma põhjustamisest tulenevatele puhtmajanduslike kahju hüvitamise nõuetele, sõltumata nende tekkimise alusest. Erinevalt hüvitatava kahju sisu ja ulatust puudutavatest üldistest reeglitest (VÕS §-d 127 ja 128) käsitletakse siin ainult teatud, seaduses lähemalt kirjeldatud konkreetseid varaliste kahjude vormis vahetu kahjustamise juhtumeid.

¹³⁷ E.-J. Truuväli. jt. Eesti Vabariigi Põhiseadus. Kommenteeritud väljaanne. Tallinn: Juura, 2002, lk 145.

¹³⁸ T. Tampuu. Lepinguväliste võlasuhete õigus. (viide 130), lk 131.

¹³⁹ P. Pikamäe, J. Sootak. Karistusseadustik. Kommenteeritud väljaanne. Tallinn: Juura, 2002, lk 255.

Juhtudel, kus isiku surm ei saabu silmapilkselt, st kohe pärast selle põhjustanud kehavigastust või tervisekahjustust, võivad ka kannatanul endal enne surma saabumist tekkida varalise kahju hüvitamise nõuded.¹⁴⁰ VÕS § 129 lg 1 kohaselt peab kahju põhjustaja hüvitama surma põhjustanud tervisekahjustuse või kehavigastuse mõistlikud ravikulud. Samuti kuulub hüvitamisele kahjustatud isiku vahepealsest töövõimetusel tekkinud kahju, s.t tema saamata jäänud tulu vahemikus tervise kahjustuse või kehavigastuse tekkimisest kuni surmani. Surnud isiku kahjuhüvitusnõuded lähevad üle pärijatele.¹⁴¹ Nimetatud kulude paigutamine VÕS § 129 koosseisu ei ole autori arvates lõpuni loogiline, kuna nimetatud kulud ei ole surma tagajärjed ja need tuleb hüvitada surmale eelnenud tervisekahjustuse või kehavigastuse alusel. Sellise eksitava sätte jaoks puudub mõte, kuna õigus selliste kahjude hüvitamiseks tuleneb (ka surma saanud isikul) VÕS § 130 lg-st 1. Samal seisukohal on ka J. Lahe ja T. Tampuu, kes leiavad, et see, kas isik sureb saadud tervisekahjustuse või kehavigastuse tõttu või mitte, ei oma VÕS § 130 rakendamise seisukohalt tähtsust. Seega ei oleks probleemi ning asi oleks selgem, kui VÕS § 129 reguleeriks üksnes kolmandate isikute nõuete ulatust¹⁴². Seejuures on oluline tähele panna, et kuna kannatanule endale tekkinud varalised kahjud tulenevad otseselt tema isikule tekitatud füüsilisest kahjust, ei saa neid pidada puhtmajanduslikeks.

Kannatanule enne surma tekkinud ravikulud jagunevad VÕS § 130 lg 1 järgi kaheks:

1) ravikulud, mida kannatanu ise kandis enne surma ja mis lähevad üle pärijatele. Kannatanu isikule tekkinud füüsilise kahjuga seotuse tõttu ei ole selliste ravikulude näol tegemist puhtmajandusliku kahjuga;

2) ravikulud, mida kandsid teised isikud enne kannatanu surma.

Viimasel juhul on ravikulude kandja jaoks need kulud puhtmajanduslikud ning need ei kuulu hüvitamisele ei VÕS § 130 lg 1 ega § 129 lg 1 järgi. Tegemist võib olla kulutuste kandja poolt nii kannatanu kui kahju põhjustamise eest vastutava isiku asja ajamisega käsundita asjaajamise instituudi tähenduses (vt VÕS § 1018 ja § 1023 lg 1)

¹⁴⁰ P. Varul, jt. (viide 107), lk 457.

¹⁴¹ I. Kull, V. Kõve, M. Käerdi. (viide 8), lk 266.

¹⁴² J. Lahe, T. Tampuu. (viide 135), lk 318.

või surma põhjustanud isiku alusetu rikastumisega (VÕS § 1024 lg 4, § 1028 lg 1 ja § 1032 lg 2).

Kui isiku surm on silmapilkne, siis surmasaanul kui kannatanul endal varalist kahju ei teki. Sellisel juhul võivad kahjuhüvitamise nõuded tekkida VÕS § 129 lg-tes 2-6 sätestatud ammendava regulatsiooni alusel üksnes tema pärijatel, faktilistel matusekulu kandjatel ja ülalpeetavatel. Nendele isikutele hüvitamisele kuuluva kahju näol, kuivõrd nendele endale ei ole tekitatud füüsilist kahju, on tegemist puhtmajandusliku kahjuga, mis võib väljenduda:

1) **matmiskuludes**, mida on õigus nõuda isikul, kellel lasub nende kandmise kohustus. Kui matusekulud kandis muu isik, tuleb matusekulud hüvitada temale. Isiku jaoks, kes peab matmiskulud kandma, on selle kohustusega koormamise näol tegemist otsese puhtmajandusliku kahjuga¹⁴³. VÕS § 129 lg 2 annab seetõttu erandina põhimõttest, et puhtmajanduslikud kahjud ei ole hüvitatavad, kulude kandjale surma põhjustaja vastu kahjude hüvitamise nõude. VÕS § 129 lg 2 ei ole seejuures siiski iseseisvaks nõude aluseks ja on kohaldatav üksnes koostoimes VÕS §-ga 1043, § 1045 lg p-ga 1 ja §-ga 1050. Autor jagab siinjuures J. Lahe ja T. Tampuu seisukohta, et VÕS § 1045 lg 1 p 1 on mõeldud kaitsma üksnes kolmandate isikute, sh matusekulude kandja puhtmajanduslikke huve. VÕS § 1045 lg 1 p 1 sätestab surma põhjustamise kui teo eeldatava õigusvastasuse. Surma saanud isikul endal ei saa loogiliselt võttes olla surma põhjustaja vastu mingeid kahjuhüvitusnõudeid seoses surma põhjustamisega, sest surm kui kahju põhjus peab ajaliselt eelnema kahjule.¹⁴⁴

Matusekulud kannavad pärimisseaduse (edaspidi PärS) § 131 kohaselt pärijad või pärandaja poolt testamendis või pärimislepingus määratud isik(ud). Kui matusekulud on kandnud muu isik, tuleb matusekulud hüvitada temale.¹⁴⁵

Juhul, kui matusekulud kandis isik, kes ei ole pärija, tekitab VÕS § 129 lg 2 deliktiõiguse ja käsundita asjaajamise (VÕS 1018 ja § 1023 lg 1) konkurentsi. Matusekulude kandmise kohustuse täitmine isiku poolt, kes ei olnud selleks seaduse

¹⁴³ P. Shlehtriem. *op cit*, lk 269.

¹⁴⁴ J. Lahe, T. Tampuu. (viide 135), lk 318.

¹⁴⁵ P. Varul. jt. (viide 107), lk 457.

kohaselt kohustatud ning ilma, et soodustatu oleks talle andnud selleks õigust või kohustanud teda seda tegema, kujutab endast tegelikult käsundita asjaajamist ja võiks VÕS §-s 1018 nimetatud eelduste esinemise korral anda asjaajajale konkureerivalt VÕS 1023 lg-st 2 tuleneva hüvitisnõude pärija vastu. Kui matusekulu kandja nimetatud nõude esitab, peaks ta topelthüvitise saamise vältimiseks loovutama pärijale kahjuhüvitisnõude, mis tal on surma põhjustaja vastu.

Kui matusekulude kandjaks on pärija, tuleneb tema kohustus kanda matusekulud PärS §-st 131 ning käsundita asjaajamisest või alusetust rikastumisest tulenevaid konkureerivaid nõude aluseid seetõttu ei teki. Deliktiõigusliku probleemi võib aga tõstatada küsimus, kas pärijal kui seadusest tulenevalt matusekulude kandmiseks kohustatud isikul peaks üldse olema VÕS § 129 lg-st 2 tulenev matusekulude hüvitamise nõudeõigus. Autori arvates näeb VÕS § 129 lg 2 sellise õiguse pärijale siiski ette ning selle põhjenduseks võib pidada asjaolu, et matusekulude hüvitamise nõude tekkimiseks ei piisa üksnes matusekulude kandmise faktist, vaid oluline on ka, et kahju tekitanud isik oleks vastutav maetud isiku surma põhjustamise eest;

2) võib isiku surma põhjustamine tuua kolmandatele isikutele kaasa puhtmajanduslikku kahju, mis väljendub **seadusliku ülalpidamise** kaotuses. Isiku surma põhjustamine võib kaasa tuua kolmandate isikute olemasolevate või tulevikus saabuvate ülalpidamismõnnete äralangemise, kuna isiku surmaga tema ülalpidamiskohustused lõpevad ega lähe üle pärijatele¹⁴⁶. Erandiks on vaid PärS § 132, mis näeb pärandaja perekonnaliikmetel, kes elasid pärandaja surmani temaga koos ja said temalt ülalpidamist, ette õiguse ühe kuu jooksul pärast pärandaja surma jätkata ühise majapidamise esemete kasutamist ja saada pärandi arvel ülalpidamist. Ülalpidamismõnnete kaotamine ülalpidamiseks kohustatud isiku surma põhjustamise tõttu on ülalpidamiseks õigustatud isiku vahetu ja puhtmajanduslik kahju¹⁴⁷, mille suhtes VÕS § 129 lg-d 3-6 võimaldavad surnud isiku olemasolevatele ja tulevastele ülalpeetavatele surma põhjustaja vastu ülalpidamiskohustuse suurusele vastava kahjuhüvitisnõude. Nõude aluste osas ei nõustu autor VÕS-i kommentaarides väljendatud seisukohaga, et nimetatud sätete näol on koostoimes VÕS §-ga 1043

¹⁴⁶ P. Varul. jt. (viide 107), lk 458.

¹⁴⁷ P. Schlehtriem. *op cit*, lk 267.

tegemist iseseisvate kahju hüvitamise nõude alustega¹⁴⁸. Nõude aluseks on autori arvates siiski VÕS § 1043, VÕS § 1045 lg 1 p 1 ja § 1050. VÕS § 129 lg-d 3-6 ei sätesta nõude aluseid, vaid määratlevad, kes ja millise kahju hüvitamist saab nõuda juhul, kui kellegi surma põhjustamine on toonud kaasa kahju. Ka J. Lahe ja T. Tampuu leiavad, et VÕS § 129 üksnes piiritleb puhtmajandusliku kahju hüvitamise nõudeid omavate isikute ringi ja surma põhjustamise eest vastutava isiku vastutuse ulatuse. Nad lisavad, et VÕS § 129 on oluline paragrahv seetõttu, et see ei anna hüvitisnõudeid selles sättes nimetatata isikutele, kes iseenesest võivad olla saanud teise isiku surma tõttu puhtmajanduslikku kahju (nt surma saanud isiku tööandja, abikaasa jne).¹⁴⁹

Õiguspoliitiliselt on VÕS § 129 lg-te 3-5 aluseks arvestus, et selle tulemusel peab kahju tekitaja surmasaanu ülalpidamisrolli üle võtma.¹⁵⁰ Suhetes teiste seadusest tulenevate ülalpidamiskohustustega astuvad VÕS § 129 lg-tes 3-5 nimetatud kahjuhüvitusnõuded surnud isiku ülalpidamiskohustuste asemele. Selline lahendus tuleneb VÕS § 127 lg-st 1, mille kohaselt tuleb kahju hüvitamisega kahjustatud isik asetada olukorda, milles ta oleks olnud siis, kui kahju ei oleks tekitatud.¹⁵¹

VÕS § 129 järgi nõudeks õigustatud subjektid määratleb saamata jäävast elatisest tuleneva kahju hüvitamise nõude eeldus, milleks on seaduslik ülalpidamiskohustus. Nimetatud eeldus tähendab ühtlasi seda, et seadusliku ülalpidamiskohustuse piirangud (nt vanema õiguste äravõtmine) vabastavad kohustusest ka kahju hüvitamiseks kohustatud isiku. Seaduse kohaselt eristatakse:

1) seadusest tulenevad isiku surmahetkel olemasolevad ülalpidamiskohustused (kui surnud isikul on lapsed);

2) seadusest tulenevad tulevased ülalpidamiskohustused.¹⁵² VÕS § 129 lg 4 sätestab, et hüvitist tuleb maksta ka siis, kui ülalpidamise kohustus küll eksisteeris, kui seda veel ei täidetud, näiteks kui ülalpidamiseks õigustatu seda ei vajanud (nt hiljem

¹⁴⁸ P. Varul. jt. (viide 107), lk 458.

¹⁴⁹ J. Lahe, T. Tampuu. (viide 135), lk 319.

¹⁵⁰ P. Schlehtriem. *op cit*, lk 269.

¹⁵¹ P. Varul. jt. (viide 107), lk 458.

¹⁵² I. Kull, V. Kõve, M. Käerdi. (viide 8), lk 267.

töövõimeetuks jäävad vanemad)¹⁵³. Ülalpidamiskohustus peab põhimõtteliselt olema olema surma põhjustamise ajal, kuid VÕS § 129 lg 5 reguleerib erandi surma ajaks eostatud isiku jaoks, kes omandab ülalpidamismõõuded alles sündides¹⁵⁴. VÕS § 129 lg-tes 3-5 nimetatud ülalpidamiskohustused tulenevad perekonnaseaduse¹⁵⁵ (edaspidi PkS) §-dest 21, 22, 60 ja 64-67.

3) isikud, keda surnud isik pidas ülal kuni oma surmani tegelikult kooselu või kõlbelise kohustuse tõttu eeldusel, et need isikud tegelikult sellist ülalpidamist vajavad¹⁵⁶. VÕS § 129 lg-s 6 kohaselt saab ülalpidamist nõuda ka surnud isiku faktiline elukaaslane või kõlbelise kohustuse alusel nt kasuvanem (PkS § 68 lg 3) juhul, kui toitja kaotanu vajab ülalpidamist, kui tal ei ole võimalik ülalpidamist muul viisil saada ja kui isik, kelle surm põhjustati, oleks tulevikus eeldatavasti ülalpidamist jätkanud. Viimatinimetatud sätte juures tuleb tähele panna, et selle kohaldamine võib viia omapärase ülalpidamiskohustuste summeerimiseni ja kahju tekitajale võib langeda kohustus maksta üheaegselt elatist surmasaanu abikaasale ja faktilisele elukaaslasele. Prantsusmaal, kus kehtib Eestiga sarnane regulatsioon, on selle küsimuse üle palju vaieldud ja jõutud topeltvastutuseneni – ühelt poolt seaduse ja teiselt poolt faktilisuse alusel¹⁵⁷. Milliseks kujuneb samas küsimuses Eesti kohtupraktika, peab näitama tulevik. Lähtudes VÕS § 127 lg-s 1 sätestatud kahju hüvitamise eesmärgist, milleks on kahjustatud isiku asetamine olukorda, mis on võimalikult lähedane olukorrale, milles ta oleks olnud, kui kahju ei oleks tekitatud, võib autori arvates ka Eesti kohtupraktika jõuda topeltvastutuseneni.

Ülalpidamismõõuetest tulenev kahju tuleb hüvitada perioodiliste maksetena (VÕS § 136 lg 2) ülalpidamiskohutuse lõppemiseni, ning VÕS kommentaaride autorite arvates mitte kauem kui surnu eelduslik eluiga, milleks on sellises vanuses isiku keskmine eeldatav eluiga.¹⁵⁸ Selle seisukohaga ei nõustu J. Lahe ja T. Tampuu, kes leiavad, et arvestuse aluseks tuleks siiski võtta surma saanud isiku isiklik eeldatav eluiga. Surma saanud isikuga sarnase isiku keskmine eeldatav eluiga võiks nende

¹⁵³ G. Hager, M. Leonhard, K. Unger. *op cit*, lk 302.

¹⁵⁴ P. Shlehtriem. *op cit*, lk 270.

¹⁵⁵ RT I 1994, 75, 1326

¹⁵⁶ I. Kull, V. Kõve, M. Käerdi. (viide 8), lk 267.

¹⁵⁷ G. Hager, M. Leonhard, K. Unger. *op cit*, lk 302.

¹⁵⁸ P. Varul. jt. (viide 107), lk 458.

hinnangul ehk olla tõendamisel eelduseks, mis tähendaks, et kumbi pool peaks seda eeldust oma kasuks ümber lükkama – seega siis tõendama, et surma saanud isik oleks eeldatavalt elanud kas vähem või kauem, kui on temaga sarnase isiku keskmine eeldatav eluiga¹⁵⁹. Autor nõustub J. Lahe ja T. Tampuu seisukohaga, et VÕS § 129 lg-te 3–6 rakendamisel oleks samas oluline teada ja tõendada, mis vanuseni võinuks surma saanud isik olla võimeline hagejale ülalpidamist andma.

VÕS § 129 praktilise rakendatavuse juures võib raskusi valmistada eelkõige kahjuhüvitise suuruse arvestamine. Kahju arvutamine toimub siin diferentsihüpoteesi abil¹⁶⁰. Kuna hüvitada tuleb saamata jääv tulevane ülalpidamine, tuleb prognoosida ülalpidamise kestvuse ja suuruse jaoks oluliste faktorite arengut: surmasaanu sooritusvõime, kahju hüvitamise võlausaldaja ülalpidamisvajaduse ulatus ja kestvus jne. Sellised tulevikuprognoosid võivad osutuda ekslikuks¹⁶¹. Kuigi kolmandate isikute ülalpidamissooritused ei vabasta kahju tekitajat kohustustest, saab autori arvates VÕS § 136 lg 4 alusel saama siiski tagantjärele hüvitise suurst muuta, võttes arvesse vajaduste olukorra ühemõttelisi muutusi (nt lese uuesti abiellumine). VÕS § 136 lg 4 kohaselt võib kohus perioodiliste kahjuhüvitise maksete korral maksete tasumise aega ja suurst kummagi poole taotlusel muuta, kui pärast otsuse tegemist ilmnevad asjaolud, mis on maksete tasumise aja ja suuruse määramiseks olulised ning mille ilmnemise võimalust ei arvestatud perioodiliste maksete määramisel. Põhimõtteliselt samasuguse võimaluse näeb ette ka TsMS-i § 459. Tegemist on dubleeriva, kuid pisut konkretiseeriva sättega. Nii täpsustab TsMS-i § 495 lg 2, et otsust võib muuta alates uue hagi esitamise ajast, välja arvatud juhul, kui seaduse kohaselt võib nõuda otsuse muutmist ka tagasiulatuvalt.¹⁶² Nimetatud regulatsioon annab hüvitise maksjale permanentse põhjendatud huvi hüvitise saaja varalise olukorra kohta (dokumentide ettenäitamise nõue VÕS § 1015 järgi).

Kahjuhüvituse suuruse määramisel võib probleeme tekitada ka eeliste arvessevõtmine, mida kahjuhüvitise nõudja sai seoses isiku surma põhjustamisega. VÕS § 127 lg 5 kohaselt tuleb kahju hüvitisest maha arvata igasugune kasu, mida

¹⁵⁹ J. Lahe, T. Tampuu. (viide 135), lk 319.

¹⁶⁰ I. Kull, V. Kõve, M. Käerdi. (viide 8), lk 267.

¹⁶¹ P. Schlehtriem. *op cit*, lk 268.

¹⁶² P. Varul. jt. (viide 107), lk 480.

kahjustatud isik sai kahju tekitamise tõttu. See põhimõte tuleneb otseselt diferentsihüpoteesi kohaldamisest. Antud normi eesmärgiks on välistada kannatanu rikastumine kahju tekitaja kahju hüvitamise kohustuse läbi, st kannatanu ei tohi pärast kahju tekkimise aluseks olevat sündmust olla paremas olukorras, kui ta muidu oleks olnud¹⁶³. VÕS § 127 lg 5 kohaselt on kasu mahaarvamiseks vajalik tuvastada kasu põhjuslik seos kahju tekitamisega ning kasu mahaarvamine hüvitisest ei tohi olla vastuolus kahju hüvitamise eesmärgiga. Surma põhjustamise juhtudel võib eelkõige kerkida küsimus pärandi või elukindlustussumma ennetähtaegses kättesaamises. Saksa õiguse järgi ei tule neid eeliseid arvesse võtta, väljaarvatud juhul, kui leiab tõendamist, et surmasaanu oleks õigustatud isiku nendest ilma jätnud, kui ta surma poleks saanud (pärandist ilmajätmise või teise elukindlustusest soodustatud isiku määramise teel). Tulemuse juures tuginetakse sellele, et kahjustatud isik oleks pärandi või elukindlustuse nagunii saanud. Elukindlustus ei tohiks kahju tekitajat kohustustest vabastada ka kahju hüvitamise kohustuse mõtte ja eesmärgi järgi.¹⁶⁴ Sellistest ennetähtaegselt kättesaadavatest varalistest väärtustest tulenevate tulude arvestamine on seevastu vaieldav. Eelistena peab kahju hüvitamiseks õigustatu siiski laskma arvesse võtta seoses surmaga äralangevad kulutused, mis ta oleks surmasaanu peale teinud: nt toitlustuskulud, kindlustusmaksed, kulutused teisele autole ja – juhul, kui surmasaanud abikaasa andis oma panuse perekonna ülalpidamisse majapidamises tegutsemisega – elusoleva abikaasa poolt talle antud võlgnetavat elatist tegelikult ületav elatis.¹⁶⁵ Eesti õiguse pinnalt võib autori arvates jõuda sarnastele järeldustele. Põhimõtet, et kahju hüvitamine ei tohi olla kannatanu rikastumise allikaks, on Riigikohus esile toonud tsiviilkolleegiumi 21.12.2005.a otsuses nr 3-2-1-137-05¹⁶⁶. Asjaolu, et isiku surma tõttu elukindlustusest saadud hüvitised ei kuulu isiku surma põhjustamist tuleneva kasu hulka, on Riigikohtu tsiviilkolleegium leidnud 14.05.2003.a otsuses nr 3-2-1-64-03¹⁶⁷. Saamata jäänud tulust tulu saamiseks vajalike kuid kandmata jäänud kulutuste mahaarvamise vajalikkust on Riigikohus rõhutanud tsiviilkolleegiumi otsuses nr 3-2-1-123-05¹⁶⁸.

¹⁶³ Ibid, lk 446.

¹⁶⁴ P. Shlehtriem. *op cit*, lk 269.

¹⁶⁵ P. Shlehtriem. *op cit*, lk 269.

¹⁶⁶ RKTk 21.12.2005.a otsus nr 3-2-1-137-05, p 11. - RT III 2006, 3, 26.

¹⁶⁷ RKTk 14.05.2003.a otsus nr 3-2-1-64-03, p 15. - RT III 2003, 19, 181.

¹⁶⁸ RKTk 30.11.2005.a otsus nr 3-2-1-123-05, p 31. - RT III 2005, 43, 427.

Surma põhjustamise puhul, mille õigusvastasus tuleneb kahjulikust tagajärjest, on üldjuhul normi kaitse-eesmärk VÕS § 127 lg 2 mõtte kohaselt piiritletud VÕS-i 7. peatüki vastavate sätetega.¹⁶⁹ Seega tulenevad vastutust täitva kausaalsuse piirid surma põhjustamise deliktide puhul VÕS § 129 sätestatud raamidest, mis tähendab, et vaatamata põhjusliku seose olemasolule kahju tekitaja teo ja hüvitise nõudja kahju vahel (VÕS § 127 lg 4), ei pruugi kostja kahju tekitamise eest lõppkokkuvõttes deliktiõiguslikult vastutada juhul, kui õigusvastase teo tegemise keelu eesmärgiks ei olnud sellise kahjuliku tagajärje ärahoidmine, nagu hüvitise nõudjal esines¹⁷⁰. Nii näiteks erinevalt Saksa õiguse raamidest, mille sisse mahuvad ka abikaasa ja lapsevanema natuuras tehtud ülalpidamissoorituste väärtuse arvestamine¹⁷¹, ei ole Eestis sellise kahju hüvitamine VÕS § 129 piirides võimalik.

Lisaks vastutust täitva kausaalsuse piiridele, on surma põhjustamisest tekitatud puhtmajandusliku kahju vähendamine võimalik ka kohtu diskretsiooniga VÕS § 140 lg 1 alusel¹⁷² ning kahju tekitaja poolt VÕS § 129 lg-s 7 nimetatud vastuväite esitamisel surnud isiku osaluse tõttu oma surma põhjustamises (VÕS § 139 lg 1). VÕS § 139 lg 1 sätestab, et kui kahju tekkis osaliselt kahjustatud isikust tulenevatel asjaoludel või ohu tagajärjel, mille eest kahjustatud isik vastutab, vähendatakse hüvitist ulatuses, milles need asjaolud või oht soodustasid kahju tekkimist. Sama paragrahvi lõike 3 kohaselt võib hüvitist isiku surma põhjustamise või tema tervise kahjustamise korral vähendada sama paragrahvi lõikes 1 nimetatud alusel üksnes juhul, kui kahju tekitamisele aitas kaasa kahjustatud isiku tahtlus või raske hooletus.¹⁷³ Erinevalt muudest kahjustatud isiku omaosaluse juhtudest sõltub siin kahjuhüvituse vähendamise võimalus kannatanu süü astmest¹⁷⁴. Oluline on tähele panna, et VÕS § 139 lg-s 3 sätestatu tõttu ei saa VÕS § 127 lg 7 alusel välistada kahju tekitaja vastutust kannatanu hooletusele tuginedes.

Samuti võib kohus juhul, kui kahju hüvitamine täies ulatuses oleks kohustatud isiku suhtes äärmiselt ebaõiglane või muudel põhjustel mõistlikult vastuvõtmatu,

¹⁶⁹ RKTk 26.09.2006.a otsus nr 3-2-1-53-06, p 13. - RT III 2006, 33, 283.

¹⁷⁰ Antud juhul ei ole küsimus keelu eesmärgis üldiselt võttes, vaid VÕS § 129 selgetes piirides, mis tõsi, küll eesmärgi selgelt piirab.

¹⁷¹ P. Schlehtiem. *op cit*, lk 269.

¹⁷² I. Kull, V. Kõve, M. Käerdi. (viide 8), lk 281.

¹⁷³ RKTk 26.09.2006.a otsus nr 3-2-1-53-06, p 16. - RT III 2006, 33, 283.

¹⁷⁴ P. Varul. jt. (viide 107), lk 489.

vähendada hüvitist ka VÕS § 140 lg 1 alusel, arvestades kõiki asjaolusid, eelkõige vastutuse iseloomu, isikutevahelisi suhteid ja nende majanduslikku olukorda, sealhulgas kindlustuse olemasolu. Siiski ei saa VÕS § 139 lg 3 sätestatu tõttu VÕS § 140 lg 1 alusel vähendada kostja vastutust kannatanu hooletusele tuginedes.¹⁷⁵

4.3 Kehavigastuse tekitamise ja tervise kahjustamisega tekitatud puhtmajandusliku kahju hüvitamine

Tervis on üks tähtsamaid individuaalseid õigushüvesid, mille õiguskaitse tuleneb PS §-st 28. Tervis on inimese kehalise ja vaimse heaolu seisund. Kehaline heaolu on organismi korrasolek, st seisund, milles kõik koed ja elundid on terviklikud ja funktsioneerivad häireteta. Vaimne heaolu on seisund, milles inimene valitseb täielikult oma teadvust ning on vaba negatiivsetest emotsionaalsetest pingetest.¹⁷⁶

Teoks kõnealuses koosseisus on teisele isikule kehavigastuse tekitamine või tervisekahjustuse põhjustamine. Kehavigastus või tervisekahjustus on isiku kehalise või vaimse heaolu seisundi rikkumine. Siia alla kuulub inimese normaalsesse kehalistesse, vaimsetesse aga ka hingelistesse eluprotsessidesse sekkumine, mille tagajärjeks on inimese kehalise või vaimse healuseisundi häiritus. Kehavigastusega on tegemist juhul, kui füüsilise mõjutusega rikutakse isiku kehalist terviklikkust, tervisekahjustusega aga juhul, kui kehalist terviklikkust kui sellist ei rikuta, kuid esineb muu organismi seesmine patoloogiline seisund. Kehavigastuse ja tervisekahjustuse mõistete eristamine ei oma VÕS-i kontekstis sisulist tähendust ning nendega seonduvate õiguslike tagajärgede regulatsioon peaks olema identne.¹⁷⁷ Kehavigastuse tekitamise ja tervisekahjustuse põhjustamise korral esineb VÕS § 130 lg 1 järgi, olenemata nende kandjast, kaht liiki varalisi kahjusid:

1) otsesed kehavigastuse tekitamisest või tervisekahjustusest tekkinud kahjud. Nendeks on eelkõige tegelikud ravikulud ja tervisekahjustuse või kehavigastuse saamisega seotud vajaduste suurenemisest tekkinud kahjud¹⁷⁸. Näiteks kulutused meditsiinilistele abivahenditele või põetajatele. Kui selliseid kulutusi ei kanna isik,

¹⁷⁵ RKTK 26.09.2006.a otsus nr 3-2-1-53-06, p 16. - RT III 2006, 33, 283.

¹⁷⁶ P. Pikamäe, J. Sootak. (viide 134), lk 267.

¹⁷⁷ P. Varul. jt. (viide 107), lk 457.

¹⁷⁸ I. Kull, V. Kõve, M. Käerdi. (viide 8), lk 267.

kelle tervist kahjustati, vaid muud isikud, siis on nende kahju puhtmajanduslik ja ei kuulu VÕS § 130 lg 1 sätestatud piirangu tõttu hüvitamisele. Seejuures on tegemist kahjuga vaid juhul, kui kulutusi kandnud isikul lasus kulutuste kandmise kohustus, nt lapsevanemad. Vabatahtlik kulude kandmine tuleb kvalifitseerida võimaliku käsundita asjaajamisena (VÕS §-d 1018 ja 1023).

2) kehavigastuse või tervisekahjustuse tõttu saamata jäänud ning tulevikus saamata jääv tulu. Puhtmajanduslikuks saab seejuures taas pidada üksnes sellist saamata jäänud tulu, mis jääb saamata kolmandatel isikutel. Vigastatu enda täielikust või osalisest töövõimetuselt tingitud sissetulekute vähenemine füüsilise kahjuga vahetult seotuse tõttu puhtmajandusliku kahju mõiste alla ei mahu.

Sissetulekuks VÕS § 130 lg 1 mõttes on kõik inimese töö eest saadavad tasud, nt palk, juhtorgani liikme tasu, töövõtu- agendi- vms lepingu alusel saadav tasu. Samuti tulevad sissetulekuna kõne alla muust tegevusest nt oma vara investeerimisest teenitud tulu.¹⁷⁹

Sarnaselt surma põhjustamisele tuleneb ka tervisekahjustuse või kehavigastuse tekitamise juhtudel õigusvastasus teo kahjulikust tagajärjest ning seetõttu on üldjuhul seaduse kaitse-eesmärk VÕS § 127 lg 2 mõtte kohaselt piiritletud VÕS 7. peatüki vastavate sätetega.¹⁸⁰ Nii tulenevad hüvitusnõude piirid kõigi tervisekahjustuse või kehavigastuse tekitamise juhtudel VÕS §-st 130. Kuna puhtmajanduslikuks kahjuks on selline kahju, mille tekkimine ei ole seotud kannatanu isiku või talle kuuluva asja kahjuga, ei mahu VÕS § 130 loetletud varalised kahjud puhtmajandusliku kahju mõiste alla. Nimelt võib VÕS § 130 kohaselt kahju hüvitamist nõuda üksnes tervisekahjustuse või kehavigastuse saanud isik. Seetõttu ei saa näiteks kahju hüvitamise nõuet esitada nn rikošett- või ka ülekantud kahju¹⁸¹ kannatavad isikud, nt põetav perekonnaliige või kannatanu tööandja. Siinkohal võib meelde tuletada näidet spordiklubist, kelle „tähtmängija“ saab liiklusõnnetuse tagajärjel vigastada¹⁸². Juhtunu tagajärjel kujuneb spordiklubil võtmefiguuri osalemise puudumise tõttu hooaeg ebaõnnestunuks ja jääb saamata loodetud oluline tulu. Sellisel juhul on sportlase

¹⁷⁹ P. Varul. jt. (viide 107), lk 460.

¹⁸⁰ RKTK 26.09.2006.a otsus nr 3-2-1-53-06, p 13. - RT III 2006, 33, 283.

¹⁸¹ *Supra*, p 1.2, lk 12-14.

¹⁸² *Supra*, p 1.2, lk 13.

kehavigastus füüsiline kahju ja tema nõuet kehavigastusega seotud varalise kahju hüvitamiseks tuleb tunnustada. Spordiklubi kahju on aga vaid puhtmajanduslik ja tema nõue vastutust täitva kausaalsuse puudumise tõttu VÕS § 130 alla ei mahu.

VÕS § 130 sätestatud piirangust ülesaamiseks võib teatud juhtudel, nt kannatanut põetav ja seetõttu sissetuleku kaotanud perekonnaliige tugineda nõude esitamisel VÕS § 1018 lg 1 p-le 3 ja VÕS § 1023 lg-le 1¹⁸³.

4.4 Vabaduse võtmisega tekitatud puhtmajandusliku kahju hüvitamine

Vabaduse võtmisega rünnatavad õigushüved on liikumis- ja eneseteostusvabadus, s.o inimese õigus oma asukohta ja tegevust määrata. Isiku õigus vabadusele ja vabale eneseteostusele tuleneb otseselt PS §-dest 19, 20 ja 29.¹⁸⁴ Õigus vabadusele on üks olulisemaid õigushüvesid, kuna sellest oleneb paljude teiste õiguste ja vabaduste kasutamine. Vabaduse põhiseaduslik kaitse ei ole mõeldud siiski mitte igasuguste, vaid ainult tõsisemate isikuvabadusse sekkumise eest. Nii ei ole kaitsega hõlmatud vähem olulised piirangud nagu liikleja peatamine, isikute registreerimise nõue või dokumendi kontroll (nt isiku tuvastamine tänaval või mõne tunni vältel piiril või politseijaoskonnas), tingimisi vabastatute üle järelevalve sisseseadmine ja teostamine või mõni muu vähem oluline üldine piirang või kontrollivorm, mis ei piira oluliselt üksikisiku vabadust¹⁸⁵.

Vabadust võib võtta üksnes seaduses sätestatud alusel ja korras ning PS §-s 20 sätestatud eesmärkidel. Küsimusele, kas isikult on võetud vabadus seaduslikult või mitte, tuleb vastata üksikjuhtumite kaupa, igat kaasust eraldi hinnates ja kõiki asjaolusid arvestavalt. Lähtuda tuleb konkreetse isiku konkreetsest olukorrast ning arvestada tuleb vabaduse võtmise liiki, kestvust, mõju ja viisi.¹⁸⁶

Teoks kõnealuses koosseisus on VÕS § 1045 lg 1 p 3 järgi ebaseaduslik vabaduse võtmine. Erinevalt karistusõigusest ei tee deliktiõigus vahet orjastamisel karistusseadustiku (edaspidi KarS) § 133, isikuvabadust piiravasse riiki toimetamisel

¹⁸³ T. Tampuu. Deliktiõigus võlaõigusseaduses. (viide 119), lk 74.

¹⁸⁴ P. Pikamäe, J. Sootak. (viide 134), lk 287.

¹⁸⁵ E.-J. Truuväli. jt. *op cit*, lk 164.

¹⁸⁶ *Ibid*, lk 165.

(KarS § 134), pantvangivõtmisel (KarS § 135), vabaduse võtmisel seadusliku aluseta (KarS § 136) ega eraviisilisel järelevalvel (KarS § 137). Deliktiõiguslikus tähenduses on vabadus (üksnes) füüsiline tegutsemisvabadus, mille kahjustamine võib toimuda nii füüsiliselt kui psüühiliselt¹⁸⁷.

VÕS § 131 kohaselt kuulub vabaduse ebaseadusliku võtmise korral varalise kahjuna hüvitamisele kannatanule põhjustatud kulutused, sissetuleku vähenemine ja edasiste majanduslike võimaluste vähenemisest tekkinud kaotus.

Vastavalt VÕS §-le 131 saab kahju hüvitamist nõuda üksnes isik, kellelt on vabadus võetud. Muude sama delikti tõttu varalist kahju kandud isikute kahju on puhtmajanduslik ja ei kuulu hüvitamisele VÕS § 131 sätestatud piirangu tõttu. Väljendatu võib näite varal selgemaks saada, kui asendada eelmises alapunktis kasutatud näites¹⁸⁸ „tähtmängijale“ tekitatud kehavigastus näiteks tema pantvangi võtmisega.

4.5 Isikuõiguste rikkumisega tekitatud puhtmajandusliku kahju hüvitamine

Üldiseks isikuõiguseks loetakse *lex generalis*-ena isiku õigust vabale eneseteostusele (PS § 19)¹⁸⁹. Vaba eneseteostuse funktsiooniks on kaitsta isiku integriteeti, st kitsamat isikusfääri ja selle säilimise põhitingimusi. Samal ajal kui üldine vabadusõigus kaitseb vabadust otsustada ja vastavalt otsusele tegutseda, kaitseb üldine isikuõigus olekut kui õiguslikku positsiooni. Sellisena on üldine isikuõigus inimväärikuse (PS § 10) kõige elementaarsem väljendus ja esimene tagatis.¹⁹⁰ PS § 19 lg-s 1 sisalduv üldine vabadusõigus kujutab endast *lex generalis*-t, mis taandub, kui on riivatud mõni spetsiaalne vabadusõigus. PS § 19 esemelise kaitseala moodustab õiguslik vabadus. Õiguslik vabadus seisneb loas teha ja tegemata jätta seda, mida isik soovib. Kaitstud on isiku otsustamisvabadus sellest sõltumata, milline kaal on valitud tegevusel eneseteostuse jaoks. Kas tegu on hea või halb, väärtuslik või vääritud, ei ole kaitseala küsimus. PS § 19 on kaitsealalt kõigi ja igaühe õigus, millele võib viidata igaüks sh ka

¹⁸⁷ P. Schlehtriem. *op cit*, lk 252.

¹⁸⁸ *Supra*, p 4.3, lk 60.

¹⁸⁹ P. Varul. jt. (viide 107), lk 464.

¹⁹⁰ E.-J. Truuväli. jt. *op cit*, lk 160.

juriidiline isik¹⁹¹. Isikuõigus kaitseb õigushüvesid nagu eraelu ja elulookirjeldus, isiku kujutamine avalikkuses ning selle fikseerimine pildi ja nime abil, isiku määramisõigus oma keha üle, eelkõige aga igale isikule sõltumata tema eluviisist ja enesekujutamise võimest kuuluvad väärikus ja au¹⁹².

PS §-s 17 keeluna sõnastatud norm mitte teotada kellegi au ja head nime tähendab samas iseseisvat igäühe subjektiivset põhiõigust aule ja heale nimele. Au ja väärikus on isiksusega kaasnevad vaimsed-kõlbelised väärtused, millel on sügav eetilis-sotsiaalne ning üldtunnustatud kaitset vajav tähendus. Au ja hea nimi on inimväärικuse komponentideks. Inimväärικus omakorda on PS printsiip ja üks alusväärtusi.¹⁹³ Riigikohus on defineerinud au ja head nime kui ühiskonna positiivset hinnangut inimesele kui isiksusele ning inimese enesehinnangut¹⁹⁴.

Vaba eneseteostuse erinormideks on õigus eraelu puutumatusele (PS § 26 esimene lause), kodu puutumatusele (PS § 33) ning õigus südametunnistuse, usu- ja mõttevabadusele (PS §-d 40 ja 41).¹⁹⁵ Nimetatud normide alusel võib üldise isikuõiguse esemelise kaitseala jagada kolmeks peamiseks valdkonnaks:

- 1) enesemääramisõigus. See puudutab eelkõige isiku pärinemist, seksuaalseid eelistusi, sugu, soo jätkamist, nime ja informatsioonilist enesemääramist;
- 2) enesekujutamise õigus, mille all tuleb mõista eelkõige õigust oma kujutisele ja sõnale. Sellega haakub avaldatu ümberlükkamise nõude õigus sõltumata avaldamise õigusvastasusest (VÕS § 1047 lg 4);
- 3) eraelu puutumatuse õigus, mis on kaitstud PS § 26 esimese lausega.

Sarnaselt tervisekahjustuse või kehavigastuse tekitamise ja ebaseadusliku vabaduse võtmise juhtudele,¹⁹⁶ kuulub ka isikuõiguste ja au teotamise korral vastavalt VÕS §-le 131 varalise kahjuna hüvitamisele kannatanule põhjustatud kulutused, sissetuleku

¹⁹¹ Ibid, lk 159.

¹⁹² P. Schlehtriem. *op cit*, lk 253.

¹⁹³ E.-J. Truuväli. *jt. op cit*, lk 147.

¹⁹⁴ Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 30.10.1997.a otsus nr 3-2-1-123-97 –RT III 1997, 31/32, 337.

¹⁹⁵ P. Varul. *jt.* (viide 107), lk 464.

¹⁹⁶ *Supra*, p-d 4.3 ja 4.4 lk 59-62.

vähene mine ja edasiste majanduslike võimaluste vähenemisest tekkinud kaotus. Hüvitamise nõude kuulumine üksnes isikuõiguse rikkumise vahetule ohvrile, tähendab kahju hüvitamise piiride osas ühtlasi seda, et sarnaselt tervisekahjustamise ja kehavigastuse põhjustamise ning vabaduse võtmise juhtudele, ei saa ka isikuõiguse rikkumisega kahju tekitamisel olla nõude esitamiseks õigustatud isiku kahju puhtmajanduslik. VÕS § 131 loetletud varalised kahjud ei ole puhtmajanduslikud, kuna need on vahetult seotud kannatanu isiku kahjustamisega. Kasutades taas kord näidet spordiklubist ja „tähtmängijast“¹⁹⁷ võib ette kujutada olukorda, kus spordiklubi kaotab olulise osa reklaamitulust, kuna tema meeskonda kuuluva ja klubile suurt populaarsust kogunud „tähtmängija“ kohta avaldatakse au teotavad andmeid. Sellisel juhul on sportlasele tekitatud võimalik varaline kahju seotud tema isikuga ning tema nõuet kahju hüvitamiseks tuleb tunnustada. Spordiklubi kahju on aga vaid puhtmajanduslik ja tema nõue vastutust täitva kausaalsuse puudumise tõttu normi kaitse-eesmärgi raamidesse ei mahu. Samas võiks kõnealuse juhtumi näol olla tegu deliktiga VÕS § 1045 lg 1 p 6, § 1046, § 1047 lg 1 ja § 1050 mõttes.

Isikuõiguste riive läbi kahju tekitamise juures tuleb tähele panna, et erinevalt eelpool käsitletud surma põhjustamise, tervisekahjustuse või kehavigastuse tekitamise ja ebaseadusliku vabaduse võtmise juhtudele, tuleb kõikidel isikuõiguste riivamise läbi kahju tekitamise juhtudel anda teo õigusvastasusele hinnang eraldi otsustusena VÕS § 1045 lg 1 p-s 4 ning §-des 1046 ja 1047 määratletud üldiste tunnuste raames, arvestades igal konkreetsel juhul kõiki asjaolusid ja kaaludes erinevaid õigushüvesid¹⁹⁸. Samuti tuleb meeles pidada, et isikuõigustele on omane, et need ei ole üleantavad ega pärandatavad ning need lõpevad nende kandja surma või lõppemisega.

4.6 Absoluutsete õiguste rikkumisega tekitatud puhtmajandusliku kahju hüvitamine

VÕS § 1045 lg 1 p 5 sätestab, et kahju tekitamine on õigusvastane, kui see tekitab kannatanu omandi või sellega sarnase õiguse või valduse rikkumisega. Kahjustades omandi või valduse esemeks olevat asja või seda hävitades, rikutakse ühtlasi asja

¹⁹⁷ *Supra*, p 4.3 lk 60.

¹⁹⁸ T. Tampuu. (viide 124), lk 77.

omaniku omandiõigust või valdaja valdust. Lisaks asjale füüsiliste kahjustuste tekitamisele võib omandi või sellega sarnase õiguse või valduse rikkumise korral kahju väljenduda ka absoluutse õiguse või valduse kaotamise negatiivsetes tagajärgedes või neist tulenenud kasutuseelistest ilmajäämisest. Kasutuseelised on hõlmatud kasu mõistega tsiviilseadustiku üldosa seaduse (edaspidi TsÜS) § 62 lg 1 tähenduses. Kahju hüvitamise nõude ulatuse kindlakstegemisel kohaldatakse omandi või sellega sarnase õiguse või valduse rikkumise juhtudel VÕS-i 7. peatüki sätteid.

Omand (*dominium*) on isiku täielik õiguslik võim asja üle. Omandit defineeritakse kui suurimat ja kõige üldisemat õigust asjale, mis isikul võib asja üle olla. Omand ei ole mitte ainult üks õigus, vaid isikule kuuluvate subjektiivsete õiguste kogum, millele vastab kõigi teiste isikute kohustus hoiduda omanikule kuuluvate õiguste rikkumisest.¹⁹⁹

Omandiõiguse kaotamise kõrval seondub omandi kahjustamine eelkõige omandi objektiks oleva asja hävitamise või kahjustamisega, mille korral saab kannatanu esitada varalise kahju hüvitamise nõudeid VÕS §-s 132 sätestatud ulatuses²⁰⁰. Nimetatud sätte kohaselt kaitstakse asja kahjustamise või hävitamise korral mitte kahjustatud isiku vara väärtust, vaid selle koosseisu säilimist. Seetõttu ei lähtu VÕS § 132 kahju ulatuse kindlakstegemisel mitte isiku vara väärtuse vähenemisest vaid endise olukorra taastamiseks vajalike kulutuste suuruselt²⁰¹. Ka Riigikohus on asja kahjustamise küsimust käsitledes märkinud, et asja hävitamise või kahjustamise korral on asjade hävitamisel ja kahjustamisel kaitstavaks huviks esmajoones asja omaniku huvi asja taastamise vastu, st asja terviklikkus, mitte niivõrd selle väärtus. Seega tuleb omanikule hüvitada eelkõige asja või selle terviklikkuse taastamise kulutused, kui asja taastamine on võimalik ja lubatud. Muu kahju hüvitamine omanikule tuleb asja kaotamisel, hävitamisel või kahjustamisel kõne alla vaid siis, kui see tuleneb kahju hüvitamise õigust andva normi kaitse-eesmärgist.²⁰²

¹⁹⁹ P. Pärna. Asjaõigusseadus. Kommenteeritud väljaanne. Tallinn: Juura, 2004, lk 134-136.

²⁰⁰ Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 11.05.2005.a otsus nr 3-2-1-38-05, p 10. – RT III 2005, 18, 187.

²⁰¹ P. Varul. jt. (viide 107), lk 464.

²⁰² RKTK 13.06.2005.a otsus nr 3-2-1-64-05, p 15. – RT III 2005, 23, 244 ja RKTK 02.10.2002.a otsus nr 3-2-1-91-02, p 9. – RT III 2002, 24, 277.

VÕS § 132 lg 3 kõneleb siiski ka kahjust, mis seisneb asja väärtuse vähenemises. Kui asja väärtus väheneb ilma, et sellel oleks otseseid füüsilisi vigastusi, kerkib küsimus, kas sellist kahju võiks pidada puhtmajanduslikuks. Näiteks võib avariist taastatud sõiduauto hind vaatamata füüsiliste vigastuste likvideerimisele osutada madalamaks samaväärsest sõidukist, mis ei ole avariisse sattunud. Autori arvates ei saa nimetatud näite puhul väärtuse vähenemist siiski pidada puhtmajanduslikuks, kuna väärtuse vähenemisel on asjaga vahetult seotud põhjused. Avariist taastatud sõiduauto puhul võivad selle hinda mõjutada sõiduki edasine vastupidavus, tundlikkus korrosiooni suhtes, edasise garantii kaotamine vms põhjus. Seetõttu tuleb asja väärtuse vähenemist pidada asja kahjustamisega seotud kahjuks ja mitte puhtmajanduslikuks. J. Lahe ja T. Tampuu sõnul tuleb VÕS § 132 lg 3 esimest lauset tõlgendada selliselt, et kannatanul on võimalik valida, missuguse nõude ta asja kahjustamise korral esitab, s.t ta kas nõuab asja kordategemise kulusid või väärtuse vähenemise hüvitamist. Lisaks on ilmselt võimalikud ka nõuded, kus asja väärtuse vähenemise hüvitamine esineb kõrvuti asja kordategemise kulude hüvitamisega.²⁰³

Asja kahjustamise korral ei pruugi puhtmajanduslik kahju siiski päriselt olemata olla. Näiteks on puhtmajanduslikuks kahjuks lennupiletile tehtud kulutused, kui lend jääb tegemata seetõttu, et lennujaama sõiduks kasutatud autole tekitatakse liiklusõnnetuses edasist sõitu takistav vigastus. Kuna VÕS §-s 132 sätestatud kahju hüvitatavuse piirid puhtmajandusliku kahju hüvitamist ei võimalda, võib kahju hüvitamise nõude kõnealuse näite puhul püüda esitada kaitsenormi rikkumise alusel (VÕS § 1045 lg 1 p 7) või väites, et kahju tekitaja tegutses tahtlikult heade kommete vastaselt (VÕS § 1045 lg 1 p 8)²⁰⁴. Esimesel juhul tulevad rikutud kaitsenormidena kõne alla eelkõige liikluseeskirjad, mille eesmärk on aga liikluse sujuv ja ohutu korraldamine mitte aga liiklusõnnetuste tagajärjel tekkinud puhtmajanduslike kahjude ärahoidmine, ning tahtlikule heade kommete vastasele käitumisele saaks tugineda juhul, kui kahju tekitaja eesmärgiks oli tõepoolest kannatanu lennureisi takistamine. Seejuures tuleb tähele panna, et erinevalt BGB § 826 regulatsioonist, ei pea VÕS § 1045 lg 1 p 8 sõnastuse kohaselt tahtlus hõlmama kahju tekitamise tahtlust²⁰⁵.

²⁰³ J. Lahe, T. Tampuu. (viide 135), lk 323.

²⁰⁴ Infra, p 4.7 ja 4.8, lk 75-83.

²⁰⁵ T. Tampuu. Lepinguväliste võlasuhete õigus. (viide 130), lk 202.

Omandi kaotamise juhtumid ei erine puhtmajandusliku kahju hüvitatavuse seisukohast omandi kahjustamisest. Omaniku kahju on omandi kaotamise korral seotud kaotatud asjaga ja ei ole seetõttu puhtmajanduslik. J. Lahe ja T. Tampuu arvates vajaks kehtiva regulatsiooni osas siiski täpsustamist, kas kaotsimineku all kõnealuses tähenduses mõeldakse ka asja kehtivat käsutust, näiteks olukorda, kus vallasasja seaduslik otsene valdaja müüb kaudse valdaja nõusolekuta vallasasja heausksele isikule ning viimane saab AÕS § 95 lg 1 alusel asja omanikuks ja seaduslikuks valdajaks. Sellisel juhul on asja asukoht üldjuhul teada, kuid asi on läinud kaudse valdaja jaoks kaduma õiguslikus tähenduses. Kuigi kaudsel valdajal on sellisel juhul otsese valdaja vastu alusetust rikastumisest tulenevad hüvitisnõuded VÕS § 1037 lg-te 1–3 (asja väärtus käsutuse tegemise hetkel) ja VÕS § 1039 alusel (käsutusega saadud kasu), on tal ilmselt õigus valida ka kahju hüvitamise nõue ja viidata nõude ulatuse sättena VÕS § 132 lg-le 1 või 2. Võib olla ju nii, et kahju hüvitamise nõude ulatus selle sätte järgi oleks suurem kui hüvitis alusetu rikastumise õiguse alusel, sest kaotsiläinud asja taassoetamisväärtus on vahepeal (pärast käsutust) tõusnud. Samuti vajaks täiendavat selgitust, kas ja millal on asi kaotsi läinud selle ebaseaduslikku valdusse võtmise korral. Näiteks asja varastamise korral ei ole asi omaniku jaoks ilmselt VÕS § 132 lg 1 mõttes kaotsi läinud juhul, kui ta teab asja asukohta (valdajat), kelle vastu tal on vindikatsiooninõue asjaõigusseaduse (edaspidi AÕS) § 80 alusel. Asjade ümbertöötamise, segamise ja ühendamise korral võib minna ühendatud asja omandiõigus üle teisele isikule, kuid tekkida võib ka kaasomand (vt AÕS §-d 106 ja 107).²⁰⁶

Omandiga sarnaste õigustena tulevad kõne alla:

1) piiratud asjaõigused (*iura in re aliena*), mis ühel või teisel viisil annavad õiguse võõrale asjale, hõlmamata aga kunagi kõiki omanikule kuuluvaid õigusi. Piiratud asjaõigused jagunevad sisu järgi kasutamissoigusteks (kasutusvaldus, reaalservituut, isiklik kasutusõigus, hoonestusõigus), realiseerimisõigusteks (pandiõigus ja reaalkoormatis) ning omandamisõigusteks (ostueesõigus)²⁰⁷. Deliktiline riive on seejuures mõeldav eelkõige kasutamis- ja pandiõiguste suhtes.

²⁰⁶ J. Lahe, T. Tampuu. (viide 135), lk 323.

²⁰⁷ P. Pärna. *op cit*, lk 36.

2) õigused mittemateriaalsetele hüvedele ehk loomingulise tegevuse resultaatile. Siia alla kuuluvad autoriõigus, autoriõigusega kaasnevad õigused ehk naaberõigused, patendi-, kaubamärgi- ja konkurentsioigus jt²⁰⁸.

3) muud absoluutse iseloomuga õigused, nagu näiteks vanemliku hoolitsuse õigus (PkS § 50) ja ühingu liikmeks olemise õigus (PS §-d 29, 30, 31, 40 ja 48), millele vastab samuti kõigi teiste isikute kohustus hoiduda nende rikkumisest.

Pidades silmas, et piiratud asjaõigused koormavad reeglina võõrast asja ning mittemateriaalsete hüvede suhtes kehtivate õiguste objektiks on fiktsioon (autoriõiguse puhul teos, patendi puhul leiutis jne), ei kahjustata nende rikkumisega kannatanu enda asja ega tema isikut. Seetõttu saab selliste õiguste rikkumise tagajärjel tekitatud varaline kahju olla vaid puhtmajanduslik. Teisiti võib olla olukord muude absoluutse iseloomuga õiguste rikkumisega, kuna näiteks vanemliku hoolitsuse õigus ja ühingu liikmeks olemise õigus paigutuvad oma iseloomult PS §-s 19 ettenähtud vaba eneseteostuse, ehk üldise isikuõiguse alla. Nii või teisiti, on omandiga sarnaste õiguste rikkumise korral kahju hüvitusnõude sisu piirajaks rikutud sätte kaitseesmärk (VÕS § 127 lg 2). Näiteks näeb AÕS § 334 lg 2 ette hüpoteegipidaja õiguse nõuda koormatud kinnisasja väärtuse vähenemise ärahoidmiseks tehtud kulutuste hüvitamise nõude õiguse kinnisasja omaniku vastu. AÕS § 184 võrdsustab reaalservituudi teostaja õigused takistamise korral asja omaniku õigustega ja annab talle samad võimalused igasuguse õiguse rikkumise kõrvaldamiseks. Autoriõiguse seaduse (edaspidi AutÕS) § 81 lg p 1 kohaselt võib autor või autoriõigusega kaasnevate õiguste omaja teose või autoriõigusega kaasnevate õiguste objekti õigusvastase kasutamise korral muu hulgas nõuda teose või autoriõigusega kaasnevate õiguste objekti õigusvastase kasutamisega tekitatud varalise kahju hüvitamist vastavalt VÕS §-le 1043. Samuti võib patendiseaduse (edaspidi PatS) § 53 lg 1 p 1 kohaselt patendiomanik patendiga kaitstud leiutise õigusvastase kasutamise korral nõuda leiutise õigusvastase kasutamisega tekitatud kahju hüvitamist VÕS § 1043 alusel. Kui aga eriseaduses vastavat kaitsenormi ei ole, siis võib omandiga sarnaste õiguste rikkumise korral autori arvates olla tegemist deliktiga nt VÕS § 1045 lg 1 p 5

²⁰⁸ A. Kukrus. Tööstusomandi õiguskaitse. Tallinn: Mats, 1995, lk 9-10. Intellektuaalse omandi rahvusvaheliselt tunnustatud määratlus on antud 14. juulil 1967.a Stockholmis alla kirjutatud Ülemaailmse Intellektuaalse Omandi Organisatsiooni (WIPO) asutamiskonventsiooni artiklis 2 p-s VIII. - RT 1993, 25, 55.

järgi ikkagi ning siis tuleks kahju hüvitamise piiride kindlaksmääramisel otsida VÕS § 1045 lg 1 p 5 kaitse-eesmärki.

Lisaks illustreerivale tähendusele võib autori arvates toodud näidete varal täheldada omandiga sarnaste õiguste rikkumise juhtumitele iseloomulikku tunnust – nende puhul ei kerki kahju hüvitatavuse osas kahju määramatuse küsimust. Seda põhjusel, et selliste õiguste rikkumine on oma olemuselt ja tekkeoludelt sarnane kannatanu asja või isiku kahjustamisega. Erinevalt traditsioonilistest puhtmajandusliku kahju juhtumitest, kus potentsiaalsete kannatanute hulk võib olla määramatu, on omandiga sarnaste õiguste rikkumise korral konkreetne kannatanu, sarnaselt asja või isiku kahjustamisega, teada. Autoriõiguse rikkumisel on kannatanuks autor, pandiesemeks oleva kinnisasja väärtuse vähendamisel on kannatanuks hüpoteegipidaja jne. Omandiga sarnaste õiguste rikkumisega tekitatud kahju tuleb enamasti pidada puhtmajanduslikuks üksnes seetõttu, et selliste õiguste objekti ei saa kvalifitseerida kannatanu asjaks ega isikuks. Autori arvates on see ka põhjuseks, miks omandiga sarnaste õiguste rikkumise korral puhtmajandusliku kahju hüvitatavusele traditsiooniliste vastuväidete esitamine ei ole võimalik ja varaline kahju, mis on paratamatult puhtmajanduslik, kuulub kaitsenormide alusel reeglina hüvitamisele.

Erireegli kahju hüvitise arvestamise ja kahju suuruse tõendamise kohta autoriõiguse, autoriõigusega kaasneva õiguse või tööstusomandiõiguse rikkumise korral näeb ette VÕS § 127 lg 6, mille kohaselt võib kohus, kui see on mõistlik, määrata kahjuhüvitise kindla summana, lähtudes muu hulgas tasu suurusest, mida rikkuja pidanuks maksma, kui ta oleks hankinud loa vastava õiguse kasutamiseks. VÕS § 127 lg 6 teine lause põhineb Euroopa Liidu direktiivil 2004/48/EÜ intellektuaalomandi õiguste jõustamise kohta. VÕS § 127 lg 6 teises lauses nimetatud kahjuks ei saa pidada kahjustatud isiku õigust rikkunud isiku poolt saadud tulu (nt teise isiku autoriõigust rikkudes välja antud teose müügitulu) ning tulu väljanõudmine on võimalik üksnes alusetu rikastumise sätete alusel (VÕS §-d 1037–1039). Ka autoriõiguse, autoriõigusega kaasneva õiguse või tööstusomandiõiguse rikkumise korral ei kuulu rikkuja säästetud kulutused (nt kokkuhoid autoritasu maksmata jätmisest) kahjuhüvitisena

väljamõistmisele ning rikkumisega säästetud kulutused tuleb autorile hüvitada mitte kahjuna, vaid alusetust rikastumisest tuleneva hüvitisena.²⁰⁹

Valdus (*possessio*) tähendab puhtfaktilist võimu asja üle, sõltumata sellest, kas valdajal selleks õigus on või mitte. Tegelik võim tähendab võimalust asja mõjutada ja teiste isikute mõjuavaldusi asjalt välistada. Tegeliku võimu olemasolu eeldab asjaga ruumilise suhte olemasolu ja selle ajalist kestvust, asjale mõju avaldamise ja teiste isikute mõjuavalduste kõrvaldamise võimalust ning tahet valdamiseks. Valdus ei ole aga lihtsalt fakt, vaid ka isiku teatud õiguslikult reguleeritud suhe asjasse – õigussuhe. Samas ei saa valdust pidada õiguseks, kuna see ei ole asjaõigus ega võlaõigus ega ka asja koormamine. Valduse näol on tegemist “õigusliku positsiooniga”²¹⁰.

VÕS § 1045 lg 1 p 5 alusel on kaitstud nii otsene kui kaudne valdus (AÕS § 33 lg 2). Kahju hüvitamist valduse rikkumise tõttu tuleb võimaldada aga ainult seadusliku valduse (*possessio iusta*) korral (AÕS § 34 lg 1)²¹¹. Valdus on seaduslik, kui see rajaneb õiguslikul alusel (*iustus titulus*) nagu asjaõigus või võlaõigus. Seega ei saa valduse rikkumisest tulenevat kahjuhüvitusnõuet reeglina esitada isikud, kelle valdus põhineb vägivallal, on omandatud isiku teadmata, kellelt võiks oodata vastupanu või kes jätkab valdamist hoolimata sellest, et omanik on avaldanud tahet valdus lõpetada. Valdus loetakse seaduslikuks seni, kuni ei ole tõendatud vastupidist (AÕS § 34 lg 2). Küsimusele, kas kahju hüvitise nõue võiks kuuluda ka AÕS § 35 lg-s 1 silmas peetud heausksele valdajale, tuleb autori arvates vastata eitavalt, kuna sellisel valdusel puudub siiski seaduslik alus.

Nii nagu muude absoluutsete õiguste rikkumise juhtudel, mis ei ole omand, tuleb ka valduse rikkumise puhul otsida nõude ulatuse piire normi kaitse-eesmärgi kaudu. Valduse rikkumise korral määrab nõude ulatuse kindlaks VÕS § 127 lg 2. Valduse puhul on VÕS § 127 lg 1 järgi kahju hüvitamise nõude ulatuse määramisel oluline tähtsus valduse õigusliku aluse olemasolul. Kui valduse rikkujal on endal õigus valdusele ja valdaja valdus on ebaseaduslik, saab valdaja õiguslikult kaitstud huvi ulatuda üksnes sellele, et valdust temalt jõuga ära ei võetaks või seda ei rikutaks. Nii

²⁰⁹ J. Lahe, T. Tampuu. (viide 135), lk 317 ja RKTK 13.12.2006.a otsus nr 3-2-1-124-06, p 14.

²¹⁰ P. Pärna. *op cit*, lk 43-44.

²¹¹ P. Schlehtriem. *op cit*, lk 255.

on otseselt kinnisasja valduse kaitsega seotud kuludeks, nt kulud valveteenusele, või otseselt valduse kaitsega seotud kulud õigusabile, mida valdaja pidi kasutama valduse kaitseks²¹². Valdaja huvi ei ole aga samastatav omaniku huviga ega saa ulatuda nt asja taastamisele. Valdaja huviks on saada hüvitatud tema valduse ja sellega kaasneva kasutamise ja tarbimise võimaluse (kasutuseelise) väärtus, millest ta õigusvastase teo tõttu ilma jääb või mida kitsendatakse. Hüvitise suuruse kindlaksmääramisel tuleb lähtuda valdajal olnud valduse ja kasutusõiguse harilikust väärtusest, mille arvestamisel võib lähtekohaks olla ka kasu, mida asja kasutaja oleks võinud saada, arvestades seejuures kulutusi, mida ta kasu saamiseks pidi tegema. Hüvitada saab seega esmajoonel asja valdusest tulenenud kasutuseeliseid, millest valdaja õigusvastase tegevuse tõttu ilma jäi.²¹³ Kasutuseelised on hõlmatud kasu mõistega TsÜS § 62 tähenduses.

Saamata jäänud kasutuseelise hüvitamise näeb ette VÕS § 132 lg 4 teine lause. Kui valduse rikkumise korral valdajale kuuluvaid asju või tema isikut ei kahjustata, on kasutuseelise kaotamise näol tegemist valdajale tekkiva puhtmajandusliku kahjuga. J. Lahe ja T. Tampuu väidavad, et kuivõrd valduse rikkumine on delikt vastavalt VÕS § 1045 lg 1 p-le 5 ning VÕS § 132 sõnastusest nähtuvalt ei ole selle sätte järgi hüvitisnõuded üksnes asja omanikul, siis on asja hävimise või kahjustamise korral saamata jäänud kasutuseelise hüvitamise nõue VÕS § 132 lg 4 teise lause järgi asja valdajal, sõltumata sellest, kas ta on asja omanik (tema kahju võib siis olla puhtmajanduslik, kuid siiski hüvitatav).²¹⁴ Siit edasi tekib veel üks probleem: kas valdajal, kes pole omanik, on üldse rohkem nõudeid kui võimaldab VÕS § 132 lg 4, s.t kas VÕS § 1045 lg 1 p 5 kaitse-eesmärk võib olla laiem kui VÕS § 132 lg 4. Autori arvates mitte. Autori hinnangul seab VÕS § 132 lg 4 siin piiri ja hüvitamisele saab kuuluda üksnes kasutuseelised ja asenduskasutus. Nõustuda tuleb siinjuures seisukohaga, et VÕS § 132 lg 4 teise lause tõlgendamisel võiks võtta eeskujuks Saksa kohtupraktika seisukoha, mille järgi on kaotatud kasutuseelise hüvitamiseks vajalik, et asi oleks olnud keskse tähtsusega kannatanu elatustaseme jaoks²¹⁵.

²¹² RKTk 30.11.2005.a otsus nr 3-2-1-123-05, p 28. – RT III 2005, 43, 427.

²¹³ Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 13.06.2005.a otsus nr 3-2-1-64-05, p 16. – RT III 2005, 23, 244.

²¹⁴ J. Lahe, T. Tampuu. (viide 135), lk 322.

²¹⁵ J. Lahe, T. Tampuu. (viide 135), lk 324.

Valduse juures võib tekitada küsimusi AÕS § 84, mille lg 2 kohaselt vastutab isik, kes on saanud valduse omavoliga, asja ja selle päraldiste hävimise ning nende väärtuse vähenemise eest, välja arvatud, kui hävimine või väärtuse vähenemine oleks toimunud ka juhul, kui asi oleks olnud hüvitise nõudja valduses. Nimetatud sätte juures on puhtmajandusliku kahju hüvitatavuse osas oluline, et see ei samasta kannatanut üksnes asja omanikuga. Seega võib siin kerkida küsimus, kas lepinguvälise kahju hüvitamiseks on õigustatud ka need isikud, kellele kahjustatud asi või selle päraldis ei kuulu ja kes olid enne omavoli nende valdajad. Võiks ju arvata, et omavolitseja, kelle valdus põhineb vägivallal või on omandatud isiku teadmata, kellelt võiks oodata vastupanu või kes jätkab valdamist hoolimata sellest, et omanik on avaldanud tahet valdus lõpetada, võiks distsiplineerival eesmärgil kanda vastutust ka puhtmajanduslike kahjude eest. Autori arvates on siiski sellise eesmärgiga raske vastutuse laiendamist võrreldes VÕS § 132 ettenähtud piiridega põhjendada. Õigustatud subjektide ring ei saa ka omavolitseja suhtes olla määramatu, kuna see tooks kaasa vastutuskoores määramatu hulga isikute ees. Lähtuda tuleb keelu eesmärgist, milleks omavoli keelavate sätete puhul ei ole autori arvates puhtmajandusliku kahju ärahoidmine.

4.7 Majandustegevusse sekkumisega tekitatud puhtmajandusliku kahju hüvitamine

Majandustegevusse sekkumine riivab õigust rajatud ja toimivale majandustegevusele. Saksa kohtupraktika kinnitab, et sellise õiguse näol on tegemist nn muu õigusega (*sonstiges Recht*), millele on antud kaitse õigusvastase sekkumise vastu. Majandustegevusse sekkumise juhtudel on kahju tekitaja kohustatud hüvitama kindlalt piiritletud ja süüliselt põhjustatud majandusliku kahju. Nimetatud juhtudel peab sekkumine olema mitte üksnes otsene vaid ka „andma vahetu löögi” rajatud ja toimiva majandustegevuse tuumale või selle olulistele osadele ja olema suunatud majandustegevuse kui sellise vastu. Toimivasse majandustegevusse sekkumise kriteeriumite täpne piiritlemine võimaldab tagada puhtmajandusliku kahju hüvitamist. Varalised väärtused, mida sekkumine mõjutab, peavad olema majandustegevusega seotud.²¹⁶

²¹⁶ E. Deutsch. *op cit*, lk 80.

VÕS regulatsiooni silmas pidades võib deliktiõiguslikku vastutust kaasa toovad majandustegevusse sekkumise juhtumid (VÕS § 1045 lg 1 p 6) jaotada kahte rühma:

1) kaasuste rühm, mille moodustavad VÕS § 1047 lg 1 sätestatud **ebaõigete andmete avaldamise juhtumid ehk usaldusväärse ohustamine**. VÕS § 1047 lg 1 kaitseb muuhulgas majandustegevusega seotud au, mille riive on võimalik ebaõige fakti väitmise või levitamise, mis võib ohustada kannatanu usalduslikkust või tekitada muud kahju tema majandustegevuse edule. Vastutuse tekkimiseks peab kahju tekitaja objektiivsesse teo koosseisu kuuluma tegu, mis seisneb kannatanu majandus- või kutsetegevusse sekkumises kas kannatanu isiku või tema tegevuse kohta ebaõigete andmete avaldamise (näiteks isiku nime teenimatu panemine halva maksepraktikaga isikute nimekirja või väide, et isiku suhtes on esitatud pankrotiavaldus) või faktilist laadi andmete mittetäieliku või eksitava avaldamise läbi. Viimati nimetatud juhtudel ei pea avaldatud andmed olema ebaõiged, vaid piisab sellest, et avaldatud andmed on juhtumi asjaolusid arvestades puudulikud või esitatud viisil, mis tekitab mitmetimõistmist (nt halvustava hinnangu andmine kaupade testimisel või informatsiooni andmine, mis vastab küll tõele, kuid kontekstist välja rebituna annab kannatanu majandustegevuse jaoks ebasoosiva tulemuse). VÕS § 1047 lg-sse 1 kätketu kriitikaks tuleb öelda, et eksitav ja ebatäielik on sama, mis ebaõige – seetõttu jääb raskestimõistetavaks seadusandja mõte neid mõisteid eristada valeandmetest. Võimalik, et silmas on peetud seda, et kõnealust delikti saab toime panna ka hooletusest, kuid see on ju niigi selge (ka isiku au teotamise korral).

Vene Föderatsiooni tsiviilkoodeksi²¹⁷ artikkel 152 eristab majanduslikku reputatsiooni (*деловая репутация*) selgesõnaliselt kui isiklikku õigust ning käsitleb seda koos au ja väärikusega. Vene kohtud annavad majanduslikule reputatsioonile järgmise definitsiooni: „See on isiku positiivse-objektiivse iseloomu moraalne-õiguslik kategooria, mis ühiskonna teadvuses määratleb juriidilise ja füüsilise isiku ärilised omadused²¹⁸“. Majanduslikku reputatsiooni võib omada iga füüsiline isik, kes tegeleb ettevõtjaliku tegevusega ning iga juriidiline isik – äriorganisatsioon ja

²¹⁷ Vene tsiviilkoodeks. Üldosa võeti Riigiduumi poolt vastu 21.10.1994.a ja eriosa 22.12.1995.a. Arvutivõrgus. Kättesaadav: <http://zakon.kuban.ru/gk/gk8.htm>, 21.03.2007.a.

²¹⁸ Vene Föderatsiooni Ülemkohtu Presiidiumi 24.02.2005.a määrus nr 3. Arvutivõrgus. Kättesaadav: http://www.supcourt.ru/vscourt_detale.php?id=1567, 01.04.2007.a.

mittetulundusühing, riik ja kohalik omavalitsus²¹⁹. Füüsilisel isikul tekib majanduslik reputatsioon siis, kui ta alustab kutsetegevust, juriidilisel isikul aga tema moodustamisega ehk äriregistrisse kandmisega²²⁰. Ühel või teisel juhul, peab kahju tekitaja tegu avaldama mõju kannatanu õigusele rajatud ja käimasolevale majandustegevusele. Tegemist peab olema faktide, mitte ainult väärtushinnangutega ja faktiväited peavad otseselt puudutama kahjustatud isikut või olema tihedas seoses tema majandussuhete ja -tegevusega²²¹. Kahju hüvitamise perspektiivis ei pea sekkumine olema küll tahtlik, kuid olema suunatud vahetult majandustegevuse enda vastu ja kahjustama selle aluseid.

Kõnealuse delikti koosseisu juhtudel seondub kahju eelkõige kannatanu usaldusväarsuse teenimatu langusega. Ebaõigete andmete avaldamine võib ohustada isiku krediitvõimalusi või tekitada muud kahju tema majandus- või kutsetegevuse edule. Nii võib vale väite korral, et kannatanu on esitanud pankrotiavalduse, kahju väljenduda näiteks aktsiate hinna põhjendamatus languses, oluliste turusuhete lõppemises ja sellega kaasnenud sissetulekute vähenemises või ärajäänud kasus. Samuti võib usaldusväarsuse vähenemine tuua kaasa tagatiste kaotuse või nende väärtuse vähenemise või ka majandustegevuse jaoks olulise tööjõu äravoolu. Samasuguseid tagajärgi võib kaasa tuua ka faktilist laadi andmete mittetäielik või eksitav avaldamine. Rikutud kohustuse (VÕS § 1045 lg 1 p 6 ja § 1047 lg 1) kaitse-eesmärk (VÕS § 127 lg 2) ei saa siin loogiliselt võttes olla midagi muud kui sellist liiki kahju ärahoidmine²²².

Küsimusele, kas usaldusväarsuse teenimatu (mitte otseselt majandustegevusega seotud usaldatuse) langusega tekitatud kahju võib pidada puhtmajanduslikuks, tuleb autori arvates vastata pigem eitavalt. Nimelt paigutub majandustegevusega seotud au isikuõiguste alla ning seaduse kaitse-eesmärk ja kahju hüvitusnõude ulatus on siin piiratud VÕS §-ga 131. See tähendab, et kannatanu isiku kahjustamisega seotuse tõttu ei saa VÕS § 131 järgi kahju hüvitamise nõude esitamiseks õigustatud isiku varaline

²¹⁹ С. Потапенко. Правовая позиция Верховного суда РФ по диффамационным спорам. Архивировано. Кэпсаадав: http://www.supcourt.ru/print_page.php?id=2601, 01. априлл 2007.

²²⁰ Д. Булович. Дело чести. Архивировано. Кэпсаадав: http://www.medialaw.ru/publications/zip/national/kz/05/kaz05_7.html, 21. мартсил 2007.

²²¹ P. Shchlehtriem. *op cit*, lk 266.

²²² T. Tampuu. Lepinguväliste võlasuhete õigus. (viide 130), lk 184. Vt ka P. Shchlehtriem. *op cit*, lk 266-267.

kahju olla puhtmajanduslik. Isikud aga, kelle isikuõigust rikutud ei ole, ehk puhtmajandusliku kahju võimalikud kannatajad hüvitusnõuet VÕS § 1045 lg-le 1 p 6 ja VÕS §-le 131 tuginedes esitada ei saa. Autor mõonab, et viimati esitatud väidet võib pidada vaieldavaks, seda eriti juhul, kui kahju kannatajaks on juriidiline isik.

2) VÕS § 1045 lg 1 p 6 ja § 1049 järgi kvalifitseeritavad juhtumid, mis seonduvad kannatanu **majandus- või kutsetegevuse seiskamisega**. VÕS 7. peatükk majandustegevuse käigushoidmist kui vastavat õigusobjekti eraldi normidega ei kaitse ning normi kaitse-eesmärgi piire tuleb seetõttu otsida VÕS § 1045 lg 1 p-st 6 ja §-st 1049 või väljast poolt VÕS-st ning leida puhtmajanduslike kahju kannatajate hüvitamisvõimalused rikutud kaitse normide tõlgendamise kaudu.

VÕS § 1049 sätestatud juhul seisneb isiku majandus- või kutsetegevusse sekkumine majandus- või kutsetegevuse oluliseks ajaks täieliku või osalise seiskamise põhjustamises. Seadus piirab vastutust loetletud tegevustega, milleks on õigustamata ähvardamine, lubamatu boikott, demonstratsioon või streik või muu tegevus, mis on vahetult suunatud kannatanu majandus- või kutsetegevuse seiskamisele. Muu tegevusena, mis on vahetult suunatud seiskamisele võib autori arvates tulla kõne alla näiteks valduse omavoliline kaitse.

VÕS §-s 1049 loetletud tegevustest tõusetuda võiv puhtmajanduslik kahju seonduv majandus- või kutsetegevuse läbiviimise takistamisega. Nii näiteks toob pommiähvardus reeglina kaasa objekti evakuatsiooni ja töö seiskumise. Lubamatu boikott võib näiteks tuua kaasa kannatanust aktsiaseltsi aktsiate hinna põhjendamatu languse, oluliste turusuhete lõppemise, tootmise või osutatud teenuste mahtude sunnitud vähendamise ja sellega kaasneda võiva sissetulekute kaotamise. Streigi tõttu majandus- või kutsetegevuse seiskumise järel võib puhtmajanduslik kahju väljenduda leppetrahvide või viiviste maksmise kohustuse tekkimises, loodetud majandustehingust saamata jäänud tulus, riknenud tooraine jäätmekäitluskuludes jms. Samad tagajärjed võib kaasa tuua ka valduse omavoliline kaitse, mis takistab kannatanu majandus- või kutsetegevust. Kohtupraktika kinnitusel võib kahjuks olla ka isiku majandustegevuse seiskamise tagajärjel tekkinud maksuvõlad²²³.

²²³ Riigikohtu halduskolleegiumi 17.06.2002.a otsus nr 3-3-1-32-02, p 24 – RTIII, 23.07.2002,20, 232.

VÕS § 1049 loetletud tegevuste õigusvastaseks lugemise ühiseks tunnuseks on nende otsene suunatus kannatanu majandus- või kutsetegevuse vastu ja selle täielikult või osaliselt oluliseks ajaks seiskamine. VÕS § 1049 on täpsustav säte VÕS § 1045 lg 1 p 6 ja § 1047 lg 1 jaoks. Tegevuse otsene suunatus kannatanu majandus- või kutsetegevuse vastu õigusvastasuse eeldusena välistab kahju hüvitamise nõuete esitamise võimaluse nn kaabli juhtumite korral. Näiteks juhul, kui A vigastab tänava remondi käigus tahtmatult maa-alust elektrikaablit ja põhjustab B-le kuuluva tehase seiskumise kolmeks päevaks, ei võimalda VÕS § 1049 B-l esitada saamata jäänud tulu hüvitamise nõuet VÕS § 1045 lg 1 p 6 alusel²²⁴. Nii või teisiti, tuleb nn kaabli juhtumite korral nõudele hinnangu andmisel igakordselt pidada silmas mõlema viimati nimetatud sätte kaitse-eesmärgi (VÕS § 127 lg 2).

Nõue, et majandustegevus peab olema seiskunud oluliseks ajaks, tähendab, et vastutuse rakendamiseks ei piisa tegevusest, mis kannatanu tegevust ei peata või peatab selle vastava tegevuse iseloomu arvestades sedavõrd lühikeseks ajaks, et sellega ei kaasne kannatanule märkimisväärseid negatiivseid tagajärgi. Täpsete ajaliste piiride kindlaksmääramine, millal võib tegevuse peatumise kestvuse lugeda oluliseks, sõltub konkreetse tegevusala spetsiifikast. VÕS § 1049 sõnastus võimaldab igal konkreetsel juhul hinnata seiskumise olulisust ning jätab võimaluse täiendada regulatsiooni asjaoludega, mis kohtu arvates võimaldavad lugeda seiskumise kestvuse vastutust kaasa toovaks. Autori arvates võib tegevuse lugeda oluliseks ajaks seiskunuks kindlasti siis, kui kestnud seisak toob kaasa kannatanu majandus- või kutsetegevusele raskesti ületatava või pöördumatu negatiivse tagajärje.

VÕS §-s 1049 loetletud tegevuste iseloomu arvestades on tegemist tegudega, mis eeldavad tegevuse elluviijatelt kavatsetud käitumist. Kavatsetus ja käitumise planeerimine viitab tegevuse tahtlusele. Nii näiteks on ähvardamine KarS § 120 kohaselt karistatav vaid juhul, kui see pannakse toime vähemalt kaudse tahtlusega. Tahtlik ähvardamine eeldab muuhulgas, et süüdlane teaks kindlasti või peaks võimalikuks, et kannatanu võtab ähvardust reaalsena. Kui ta seda aga ette ei näe, on

²²⁴ T. Tampuu. Lepinguväliste võlasuhete õigus. (viide 130), lk 185.

vastutus välistatud²²⁵. Samuti on raske ette kujutada tahtmatut boikotti, demonstratsiooni ja streiki. Kuna VÕS § 1049 kohaselt peavad ka „muud“ tegevused olema vahetult suunatud kannatanu majandus- ja kutsetegevuse seiskamisele, tuleb ka nende puhul süüvormina eeldada tahtlust. Delikt on toime pandud tahtlikult, kui kahju oli rikkuja tahtliku tegevuse tagajärg ning kui rikkuja oli teadlik oma tegevuse õigusvastasusest²²⁶. VÕS § 104 lg-s 5 toodud tahtluse legaalseaduse definitsioon viitab üksnes otsesele tahtlusele ja nn tahtlusteooria seisukohtadele. Tahtlust VÕS § 104 lg 5 järgi ei saa olla siis, kui kahju põhjustanud teo tahtlikult toime pannud isik ei saanud aru oma teo õigusvastasusest. Seevastu süüteooria järgi ei sisalda tahtlus seaduses sätestatud kohustuse teadlikku rikkumist, küll aga õiget ettekujutust õigusrikkumise faktilistest asjaoludest.²²⁷ Autori arvates sisaldab VÕS § 1049 endas tahtlust süüteooria tähenduses ning vastutuseks peaks majandustegevusse sekkumine tegevuse seiskamise juhtudel piisama, kui tahtlus seondub üksnes rikkumistegevusega, so tahtlusega näiteks peatada töö tehases (vastutust tekitav kausaalsus).

Majandustegevusse sekkumine tegevuse seiskamise kaudu ei ole delikt, mille õigusvastasus tuleneb otse teo kahjulikust tagajärjest. Seetõttu määrab rajatud ja toimivasse majandustegevusse sekkumise korral puhtmajandusliku kahju hüvitamise võimalused ära lepinguvälise kohustuse või lepinguvälist vastutust kaasatoova õigusnormi kaitse-eesmärk (VÕS § 127 lg 2). VÕS-i 7. peatükk rajatud ja toimiva majandustegevuse kui õigushüve kohta norme, mis seaduse kaitse-eesmärki piiraks, ette ei näe ja seetõttu tuleb igakordselt leida puhtmajanduslike kahju kannatajate hüvitamisvõimalused rikutud kaitseseaduste tõlgendamise kaudu. Rikutud kohustuse eesmärgi teooriale tuginedes võib kannatanu viidata konkurentsi, demonstratsiooni ja streigi õiguslikke aluseid reguleerivatele seadusesätetele ning väita, et kahju põhjustaja on neid norme rikkunud. Nii jääb puhtmajandusliku kahju hüvitamise nõuete puhul igakordselt kohtu hinnata, kas rikutud normi eesmärgiks oli muuhulgas hoida ära ka isiku või asja kahjustamisega mitteseotud varalise kahju tekkimist. Sarnaselt majandus- või kutsetegevusega seotud au riivamisega ei saa autori arvates ka majandus- või kutsetegevuse õigusvastase seiskamise juhtudel olla rikutud kohustuse kaitse-eesmärk midagi muud kui sellega kaasnenud igaliigilise varalise

²²⁵ P. Pikamäe, J. Sootak. (viide 134), lk 272-274.

²²⁶ T. Tampuu. Deliktiõigus võlaõigusseaduses. (viide 119), lk 80.

²²⁷ T. Tampuu. Lepinguväliste võlasuhete õigus. (viide 130), lk 202.

kahju ärahoidmine. Vastutust täitva kausaalsuse tuvastamisel saab VÕS § 1049 loetletud tegevuste puhul rikutud kohustuse eesmärgi väljaselgitamisel arvesse võtta ka adekvaatse põhjusliku seose tuvastamise kriteeriume. Nii võib ähvarduse, boikoti, demonstratsiooni, streigi ja ka valduse omavolilise kaitse puhul küsida, kas kahju tekitaja teoga sarnane tegu suurendab tavaliselt ja seejuures märgatavalt kahju tekkimise objektiivset võimalust. Vastutuse kaasatoomiseks peab selline põhjuslik seos olema mõistlikult arusaadav. Kui kahju tekkimine sellise kohustuse rikkumise tagajärjena on täiesti ebatõenäoline, siis üldjuhul saab eeldada, et antud kohustuse eesmärgiks ei olnud sellise kahju ärahoidmine²²⁸.

Vastus küsimusele, kas majandus- või kutsetegevuse õigusvastase seiskamise juhtudel tekkinud kahju võib pidada puhtmajanduslikuks, sõltub sellest, kas pidada rajatud ja toimiva majandustegevuse seiskamist isiku või talle kuuluva asja kahjustamiseks või mitte. Nagu alapeatüki alguses märgitud, peetakse Saksa kohtupraktikas õigust rajatud ja toimivale majandustegevusele nn muuks õiguseks, millele on antud kaitse õigusvastase sekkumise vastu. Saksa kohtute selline seisukoht viitab asjaolule, et õigust rajatud ja toimivale majandustegevusele ei seata lõpuni võrdväärseina kõrvuti teiste isikuõigustega. Eestis kohtute seisukoht kõnealuses küsimuses praktika nappuse tõttu seni puudub. Autori arvates ei kahjusta majandus- või kutsetegevuse seiskamine, erinevalt usaldatavuse ohustamise juhtudest, iseenesest kannatanu isikut ega tema asju. Puhtmajandusliku kahju mõistet silmas pidades tuleb seega majandus- või kutsetegevuse seiskamisest tekkinud varalist kahju olenemata sellest, kas see väljendub tarbetutes kulutustes, saamata jäänud tulus, sissetulekute kaotamises, aktsiate hinna põhjendamatus languses või leppetrahvide, viiviste või maksuvõlgade maksmise kohustuse tekkimises, pidada alati puhtmajanduslikuks. Tähele tuleb panna, et kui majandustegevuse seiskamine põhjustab nt tootmisseadmete rikke, ei ole seadme parandamise või asendamisega seotud kahju hüvitamise aluseks VÕS § 1043 kõrval mitte VÕS § 1045 lg 1 p 6 vaid p 5 ning kahju hüvitatavuse ulatuse määrab siis kindlaks VÕS § 132.

²²⁸ P. Varul. jt. (viide 107), lk 446.

4.8 Kaitsenormi rikkumisega tekitatud puhtmajandusliku kahju hüvitamine

VÕS § 1045 lg 1 p 7 ja § 127 lg 2 aluseks oleva nn normi kaitse ehk rikutava kohustuse eesmärgi teooria lähtekohaks on tees, et kõik juriidilised kohustused teenivad teatud huvide kaitset²²⁹. See tähendab, et kahju hüvitamise nõude aluseks olev norm või kohustus ei ole mõeldud mitte kõikide mõeldavate rikkumiste kausaalsete tagajärgede ärahoidmiseks, vaid üksnes teatud konkreetsete kahjude vältimiseks²³⁰. VÕS § 1045 lg 3 sätestab, et seadusest tuleneva kohustuse rikkumisega kahju tekitamine ei ole õigusvastane, kui kahju tekitaja poolt rikutud sätte eesmärk ei olnud kannatanu kaitsmine sellise kahju tekkimise eest. Erinevalt ettenähtavuse reeglist, mis on kohaldatav üksnes lepingulise vastutuse puhul, kehtib rikutud kohustuse eesmärgi teooria ka lepinguvälise vastutuse korral²³¹.

Kaitsenormid VÕS § 1045 lg 1 p 7 tähenduses on normid, mis kaitsevad erahuvisid. Sellele vaatamata on tsiviilõiguslik vastutus siiski enamasti kriminaalõiguse või avaliku õiguse normidega ette nähtud käitumise juhtimise kõrvalprodukt²³². Kaitseseaduste hulka kuuluvad eelkõige karistusõiguse sätted, aga ka põhiseaduse, eraõiguse, protsessiõiguse ja haldusõiguse normid. Kaitseseadus võib olla iga õigusnorm ja mitte ainult seadus formaalses mõttes. Kaitseseadus võib olla ka volitav norm, mida tuleb konkretiseerida.²³³ Kaitseseadused VÕS § 1045 lg p 7 tähenduses võivad olla ainult nõudeid ja keelde sisaldavad normid. Sanktsiooninormide puhul tuleb seetõttu kontrollida nende aluseks olevaid nõudeid ja keelde kehtestavate normide kaitseomadusi. Lisaks sellele kaitstakse osaliselt ka seisukohta, et teatud käibekohustused, eriti elukutsekohustused²³⁴ peaksid kehtima kaitseseadustena, et saavutada seeläbi selliste huvide – eriti puhtvaraliste huvide – kaitse, mille kaitse on ebapiisav²³⁵.

²²⁹ Nimetatud teooria pärineb Saksa õigusteadlaselt E. Rabelilt. Vt E. Rabel. Das Recht des Warenkaufs. Bd. 1. 1936, 1964, 495-511.

²³⁰ P. Varul. jt. (viide 107), lk 440.

²³¹ Ibid.

²³² P. Schlechtriem. *op cit*, lk 263.

²³³ Ibid, 264.

²³⁴ Nii võiks näiteks kaitseseadustena käsitleda ka advokaatide, notarite, audiitorite jt kutsealase tegevuse reguleerimiseks nende endi poolt kehtestatud eetikakoodekseid.

²³⁵ P. Schlechtriem. *op cit*, lk 263.

Seadusest tulenevate keeldude eesmärk on teatavate toimingute ärahoidmine selleks, et kaitsta määratlemata isikute ringi huve. Keeld ei pea olema sõnaselgelt normeeritud, vaid see võib tuleneda ka õiguskorra vaimust.²³⁶ Kaitseseaduste alusel võivad olla kaitstud positsioonid, eriti varalised huvid, mida ei ole võetud delikti üldnormide alusel reeglina kaitse alla. Seadused, mis kindlustavad puhtmajanduslikke huve, võivad sätestada kaitsenorme just selleks otstarbeks ning nende rikkumise korral on võimalik puhtmajandusliku kahju hüvitamine.²³⁷

Hüvitatava kahju kindlaksmääramisel tuleb lähtuda kahju hüvitamise kohustuse aluseks olevast normist, kuna just see norm määrab ära kahju tekitaja kohustused, näidates, millised kannatanu huvid peavad saama kaitstud. See omakorda määrab ära, millised seadusest tuleneva kohustuse rikkumise tagajärjed peab kahju tekitaja kannatanule hüvitama ja näitab seda, kes on kannatanu ja kes kohustatud isik. Niisiis, tuleb rikutava kohustuse eesmärgi teooria puhul lähtuda nõude aluseks oleva normi teleoloogilisest tõlgendamisest ning selgitada selle kaudu välja nende kannatanute huvide ring, mille kaitsmiseks rikutud norm kehtestati.²³⁸ Hüvitatav kahju peab jääma kaitsenormi ulatusse, mille määrab kindlaks normi objektiivne eesmärk ja seadusandja subjektiivne tahe.²³⁹

Seaduse kaitse-eesmärgi tuvastamine tähendab kindlakstegemist, mis eesmärgil on konkreetne reegel kehtestatud ning kas sellest kõrvalekaldumine võib normis ette nähtud eesmärgi saavutamise välistada või seda oluliselt piirata.²⁴⁰ Kas normi rikkumise korral võivad tekkida kahju hüvitamise nõuded sõltub sellest, kas:

- a) rikutud norm on kehtestatud teatud isikute või üldiste huvide kaitseks;
- b) kahjustatud isik kuulub isikute ringi, kelle kaitse oli rikutud normi eesmärgiks;
- c) kahjustatud huvi ja sellest tekkinud kahju kuulub normi kaitsevaldkonda.²⁴¹

²³⁶ H. Köhler. Tsiviilseadustik. Üldosa. Õpik. Tallinn: Juura, 1998, lk 196.

²³⁷ E. Deutsch. *op cit*, lk 80-81.

²³⁸ P. Varul. jt. (viide 107), lk 440.

²³⁹ E. Deutsch. *op cit*, lk 80-81.

²⁴⁰ V. Kõve, T. Tampuu. Eraõiguse Probleeme. Õppematerjal kohtunikele 2003. Tartu: SA Eesti Õiguskeskus, 2004, lk 12.

²⁴¹ P. Schlehtriem. *op cit*, lk 263.

Hüvitise võimaldamine puhtmajandusliku kahju korral on vastutuse reeglite järgi piiratud eelkõige sellega, et kannatanul tekkinud kahju peab olema täpselt selle ohu realiseerumise tagajärg, mille vastu kaitsmiseks seadusandja on vastutuse kehtestanud. Vastutuse ulatuse saab kindlaks määrata, kui selgitada, kas tekkinud kahju oma olemuselt ja tekkimise viisilt on just selline kahju, mida seadusandja soovis vastutuse kehtestamisega ära hoida. Nende raskete tõlgendamise küsimuste lahendamiseks on välja pakutud terve rida kriteeriumide katalooge, kuid P. Schlechtriemi arvates on lõpuks määrava tähtsusega üksikute seaduste õiguspoliitiline ja kohtute poolt oluliseks peetud eesmärgipüstitus²⁴². Ka B. S. Markesinise seisukoha kohaselt määrab kaitsenormi tõlgendamise lõpptulemuse suuresti kohtuniku väärtusotsustus konkreetsetes olukorras, kusjuures sageli tuleb kohtunikul vastavate sätete tõlgendamisel arvestada kaasaegsete sotsiaal-majanduslike vajaduste konteksti²⁴³. Tema väitel võib riskivastutuse puhul täheldada kohtute väga selget suundumust tõlgendada vastutuse sätteid kannatanute jaoks soodsalt, võimaldamaks neile maksimaalselt head kaitset²⁴⁴. V. Kõve soovib kohtunikel normi kaitse-eesmärgi tuvastamiseks kasutada sätte kehtestamise aluseks olnud selgitavaid materjale, nt seaduse seletuskirja või Riigikogu stenogramme, Euroopa Ühenduse õigusaktide alusel antud sätete puhul aga vastavaid Euroopa Ühenduse materjale²⁴⁵.

Tähele tuleb panna, et normiga kaitstud isikute ring ei pea hõlmama kõiki normi rikkumise tõttu kahju kannatavaid isikuid ja kaitstud isikute kõiki kahjusid. Ka juhul, kui kaitseseadus on olemas ja isik, kelle õigusi on rikutud, kuulub kaitstud isikute ringi, võib tekkinud kahju olla väljaspool rikutud normi kaitse-eesmärki. Näiteks kui alkoholiseaduse § 47 lg 2 keelab alkoholsete jookide müügi alaealistele, siis peab see norm tõkestama alkoholist põhjustatud tervisekahjustusi ning vaimset ja moraalselt laostumist, mitte aga alkoholist põhjustatud võimalikust ülemeelikust käitumisest tulenevaid õnnetusi. Seevastu autokindlustuse autoärandamist puudutavate sätete eesmärk on ka kaitse õnnetustest tulenevate kahjude vastu, mida autoärandaja tekitab

²⁴² Ibid.

²⁴³ B. S. Markesinis. The German Law of Obligations. Vol. II. The Law of Torts: A Comparative Introduction. Oxford: Clarendon Press, 1997, lk 700.

²⁴⁴ Ibid, lk 703.

²⁴⁵ V. Kõve, T. Tampuu. (viide 211), lk 12.

varastatud autole nt politsei eest põgenedes.²⁴⁶ Ka normid, mis pakuvad kaitset puhtmajanduslikele huvidele, ei paku kõikehõlmavat katet kõikide kannatanute kõikidele kahjudele. Nii näiteks ei kaitse pankrotiavalduse esitamise kohustust ettenägevad sätted võlausaldajat, kes hindas üle pankrotistunud võlgniku maksevõimet ning kelmuse karistusõiguslikud sätted ei paku kaitset kelmuse ohvriks langenud isiku äripartnerile puhtmajanduslike kahjude eest, mida viimane kelmuse tõttu kaudselt kandis. Samuti ei ole ehitusreeglid, mis sätestavad elektrivarustuse ohutuse nõuded, loodud selleks, et pakkuda kaitset puhtmajanduslike kahjude eest, mis tekivad elektrivarustuse katkestusest ning süütamise karistusõiguslikud sätted ei pea pakkuma avalikule võimule kaitset majanduslike kulutuste eest, mis kaasnevad tuletõrje ülalpidamisega.²⁴⁷

Näite normist, mis on kehtestatud eesmärgiga pakkuda kaitset puhtmajandusliku kahju vastu, võib tuua Saksa kohtupraktika varal. Juhtunu asjaolude kohaselt esitas Saksa Raudtee puhtmajandusliku kahju hüvitamise hagi bussiettevõtte vastu, kuna viimane tegeles reisijateveoga ilma, et tal oleks olnud selleks seadusega ettenähtud luba. Raudtee oli bussiettevõtte tegevuse tõttu kaotanud osa kasumist, kuna hulk kliente eelistas raudteele bussiettevõtte poolt pakutud transporditeenust. Vaidlust ei olnud selle üle, et bussiettevõtte oli rikkunud seadust, mille kohaselt oli reisijateveoks vajalik vastav luba. Kerkis küsimus nimetatud normi eesmärgist. Üks sellise normi eesmärk oli kindlasti tagada valik ja kvaliteedi kontroll ühistranspordi teenust pakkuvate bussiettevõtete üle. Nagu aga Saksa Ülemkohus välja selgitas, kuulati loaandmismenetluses ära ka Saksa Raudtee seisukoht. Sellest järeldas Saksamaa Ülemkohus, et seaduse eesmärk oli ka Saksa Raudtee kaitsmine laostava konkurentsi eest. Seetõttu tõlgendas Saksa Ülemkohus seadust kui Saksa Raudteed kaitsvat normistikku ja Saksa Raudtee hagi rahuldati bussiettevõtte vastu lubamatu reisijate veo tõttu saamata jäänud kasumi hüvitamiseks.²⁴⁸

Kaitseseadused ületavad sageli reeglipärase vastutuse nõudeid ja pakuvad paremat ja kiiremat kaitset kaitsealuste huvide rikkumise vastu²⁴⁹. Kaitseseaduse rikkumine eeldab, et on olemas kõik kaitseseaduse poolt sätestatud koosseisu objektiivsed ja

²⁴⁶ P. Schlechtriem. *op cit*, lk 265.

²⁴⁷ E. Deutsch. *op cit*, lk 80-81.

²⁴⁸ G. Hager, M. Leonhard, K. Unger. *op cit*, lk 309.

²⁴⁹ E. Deutsch. *op cit*, lk 80-81.

subjektiivsed asjaolud²⁵⁰. Kaitsenormi rikkumisest tuleneva delikti puhul vastutab kaitsenormi rikkunud isik kõikide tagajärgede eest, mille ärahoidmiseks oli kaitsenorm ette nähtud (vt VÕS § 127 lg 2 ja § 1045 lg 3) sellest sõltumata, kas ta soovis tekitada kahju või oli selles osas ettevaatamatu²⁵¹.

Puhtmajandusliku kahju hüvitatavuse juures rikutud normi eesmärgi teooria põhimõtte arvestamise teine, kuid sisult sama väljendus on küsimine selle järele, kas normi tõlgenduse kohaselt on võlgnik võtnud endale puhtmajanduslike kahjude kandmise riski. Kahju hüvitamise kohustus eksisteerib vaid juhul, kui kahju tekkis sellise riski realiseerumise tulemusena, mille vältimiseks vastav kaitsenorm on kehtestatud. Seega ei saa lähtuda üksnes kohustuse olemuse grammatilisest tõlgendamisest, vaid lõppastmes taandub küsimus ka sellele, missugune peaks olema mõistlik riskijaotus võlasuhte poolte vahel. See tähendab, et võlgniku vastutuse ulatuse kindlaksmääramisel tuleb otsustada normatiivsetest kriteeriumitest lähtuvalt, kumb võlasuhte pooltest peab vastavat riisikot kandma.²⁵²

4.9 Heade kommete vastase tahtliku teoga tekitatud puhtmajandusliku kahju hüvitamine

On pikemata selge, et seadusandja ei saa sätestada kaitsenorme kõikide mõeldavate juhtumite tarvis. Teiselt poolt on aga seadusandja kohustuseks kanda hoolt teatud moraalinõuetest kinnipidamise eest, et tagada ühiskondlike suhete eetiline miinimum. Nii on VÕS § 1045 lg 1 p 8 olulise tähtsusega eelkõige õiguste ja huvide rikkumise jaoks, mida ei ole kaitseseadustega kaetud. Tegemist on laialt tõlgendatava üldklausliga, mis jätab kohtule suure tegutsemisruumi²⁵³. Kõnealuse sätte alla võib kvalifitseerida ka puhtmajanduslikud huvid, mida VÕS-i 7. peatükis otseselt esile tõstetud ei ole. Vastutuse piiratus tuleneb VÕS § 1045 lg 1 p 8 puhul tahtliku heade kommete vastase käitumise rangetest eeldustest.

Õigusemõistmine toetub heade kommete mõiste seletamisel „kõikide ausalt ja õiglaselt mõtlevate sündsustundele“. Selles väljendub mõte, et teole hinnangu

²⁵⁰ P. Shchetriem. *op cit*, lk 26.

²⁵¹ T. Tampuu. Deliktiõigus võlaõigusseaduses. (viide 119), lk 81.

²⁵² P. Varul. jt. (viide 107), lk 440.

²⁵³ G. Hager, M. Leonhard, K. Unger. *op cit*, lk 310.

andmisel ei ole määravaks mitte kõrgete moraalinouetega tundlik mõtlemisviis ega ka paadunud tunnetus, vaid et lähtuda tuleb selle kogukonna või grupi keskmisest arusaamast, kuhu tegutsejad kuuluvad. Ollakse ühisel arvamusel, et heade kommete sisu määramisel ei saa lähtuda üksnes õigusvälistest puhtsotsiaalsetest väärtushinnangutest. Konkretiseerimiseks on pigem vaja kaasata kogu õiguskorras valitsevaid korrapõhimõtteid ja väärtusmastaape. Heade kommete mõiste hõlmab seega ka avalikku korda (*ordre public*). Eriti tähtsat osa etendab põhiseaduses sätestatud väärtuste kord (põhiõiguste kaudne toime kolmandatele isikutele).²⁵⁴ E. Deutschi väitel ongi täna valitseva seisukoha kohaselt tegu moraalselt vastuvõetamatu siis, kui see on vastuolus põhiväärtustega, mis on sätestatud põhiseaduses²⁵⁵.

Iga juhtumi puhul peavad kohtud täpsustama eetilise käitumise ja avaliku korra kontseptsiooni ning formuleerima konkreetse kriteeriumi, mis just selle juhtumi puhul annab põhjuse arvata käitumine heade kommete või avaliku korra vastaseks. P. Schlechtriem nimetabki seetõttu „kõigi õiglaselt ja õigesti mõtlevate inimeste sündsustunnet“ varem kasutatud tühivormeliks. Tema sõnul on vahepeal õigustumõistmine kõigi praktiliselt tähtsamate juhtumigruppide jaoks välja töötanud konkreetsed kriteeriumid ja suurendanud sellega õiguskindlust.²⁵⁶

Eesti kohtupraktika pinnalt sama väidet esitada oleks autori arvates ilmselt veel vara. Heade kommete vastasus on meil seni leidnud käsitlemist peamiselt lepingute kehtivuse üle käinud vaidlustes ning deliktiõiguses tähtsamate juhtumigruppide või nende jaoks välja töötanud konkreetsete kriteeriumiteni on meil alles vaja jõuda. Seega tuleb meil deliktijuhtumite korral kasutada raamide leidmiseks nn tühivormelit ja tõdeda, et häid kombeid on rikutud, kui kahju tekitaja tegevus on oma sisult, motiivilt või eesmärgilt vastuolus erapooletult ja õiglaselt mõtlevate inimeste sündsustundega. Heade kommete vastasus tuleb kindlaks teha koguhinnangu andmise teel. Seejuures tuleb silmas pidada teo sisu ja lisaasjaolusid (nt ajasurve), teo toimeid ning ka asjaosaliste ettekujutusi, ajendeid ja eesmäärke²⁵⁷. Kuna heade kommete sisu allub kiirelt toimivas pluralistlikus ühiskonnas muudatustele, jääb loota, et meil

²⁵⁴ H. Köhler. *op cit*, lk 200.

²⁵⁵ E. Deutsch. *op cit*, lk 81.

²⁵⁶ P. Schlechtriem. *op cit*, lk 269-270.

²⁵⁷ H. Köhler. *op cit*, lk 200.

kujunev kohtupraktika suudab nimetatud muudatustega sammu pidada. See, mis eile oli heade kommete vastane, ei pruugi seda täna enam olla ja vastupidi²⁵⁸.

Hoolimata sellest, milliseid aspekte heade kommete mõiste avamisel eri õiguskordades hinnatakse, jääb otsustamise põhiraskus heade kommete vastasuse osas kohtunikule, kelle ülesandeks on iga juhtumi puhul kontrollida, kas on mindud üle lubatavuse piiride. Õigusnormid moodustavad seejuures vaid osa otsustuse aluseks olevast suuremast normistruktuurist, olles osa sotsiaalsete normide süsteemist. Õigusnormid tekivad sotsiaalsest tegelikkusest ajaloolise protsessi käigus. See tähendab, et iga maa õigusnormide mõistmiseks peab teadma selle ühiskonna poliitilist ja majanduslikku struktuuri, eriti selle ajaloolisest aspektist. Kohtunik ise on samuti ühiskonna liige ja tal on väärtushinnangud, mis määravad ära tema otsuste vastavuse õigusnormide taga olevatele eesmärkidele.²⁵⁹ Kohtunik peab püüdma neid väärtushinnanguid selgitada sel teel, et ta püüab asjaosaliste võimalikke erinevaid arusaamu arvesse võttes teha iseseisva otsuse²⁶⁰. Oma ühiskondliku tagapõhja tõttu ei saa kohtunik teha otsuseid, mis oleksid risti vastupidised kehtivale süsteemile. Seega on kohtuniku väärtusotsustus sotsiaalne (ühiskonna) otsus ning iga maa kohtunik seisab selle maa kehtiva süsteemi eest.²⁶¹

VÕS § 1045 lg 1 p 8 järgse vastutuse objektiivne eeldus on kahju põhjustav käitumine, mis on vastuolus heade kommetega. Heade kommete vastasust tuleb vastutuse tekkimiseks konkretiseerida, kusjuures heade kommete vastasuse etteheite aluseks võivad olla kasutatud vahendid, püstitatud eesmärk või vahendi ja eesmärgi vaheline suhe²⁶². Ka siin kehtivad kaitstud isikute ringi ja kaitstud huvide suhtes piirid, mille puhul on määrav VÕS § 1045 lg 1 p 8 kaitse-eesmärk (VÕS § 127 lg 2). Normi kaitse-eesmärgi kaudu vastutuse piiramise poolt kõnelevad väärtusjurisprudentsi tõekspidamised²⁶³. Näiteks heade kommete vastane pankrotiga venitamine võib tekitada kahju hüvitamise kohustuse aktsiaseltsi võlausaldajate

²⁵⁸ H. Köhler. *op cit*, lk 199.

²⁵⁹ M. Kruuberg. Heade kommetega vastuolus oleva tehingud kui tühised tehingud. – *Juridica*, 2005, nr 3, lk 200.

²⁶⁰ H. Köhler. *op cit*, lk 199.

²⁶¹ A. Aarnio. *op cit*, lk 35–36.

²⁶² P. Schlechtriem. *op cit*, lk 269–270.

²⁶³ E. Deutsch. *op cit*, lk 81.

suhtes, mitte aga investeerijate suhtes, kes venitamise ajal omandasid kolmandatelt isikutelt kõrgendatud hinnaga aktsiad²⁶⁴.

Saksa õiguspraktika järgi jaotuvad olulisemad deliktikoosseisud alljärgnevasse rühmadesse:

- a) pahatahtlik pettus seoses lepinguläbirääkimistega;
- b) ahvatlemine lepingurikkumisele;
- c) teadlikult või järelemõtlematult antud vale teave;
- d) majandusliku võimupositsiooni kuritarvitamine;
- f) formaalselt korra kohase õiguspositsiooni ära kasutamine.²⁶⁵

Kuna VÕS ja BGB on õigusvastasuse tuvastamise regulatsiooni osas ülesehituse poolest ja dogmaatiliselt väga sarnased, peaks Saksa õiguspraktikas juurdunud seisukohad olema autori arvates kohaldatavad ka meil. Siiski seondub tõsine probleem VÕS § 1045 lg 1 p 8 ja BGB § 826 sõnastuse erisusega. BGB § 826 sätestab, et isik, kes tekitab teisele heade kommete vastasel viisil tahtlikult kahju, peab talle sellest tekkinud kahju hüvitama. VÕS § 1045 lg 1 p 8 näeb aga ette, et kahju tekitamine on õigusvastane eelkõige siis, kui see tekitati heade kommete vastase tahtliku käitumisega. Nimetatud sätete sõnastusi võrreldes kerkib küsimus, kas meie seaduse järgi peab tahtlikult heade kommete vastaselt käitunud isik tahtma ka kahju tekitada? P. Shchlehtriemi sõnul peab BGB § 826 kätke tud tahtlus hõlmama kahjustava protsessi suunda ja konkreetset võimalikku kahju. Kausaalse protsessi, kahjustatud isiku ja kahju suuruse teadmine ei ole vajalik²⁶⁶. VÕS § 1045 lg 1 p 8 pinnalt autori arvates samasugust järeldust teha ei saa. Meil kehtiva regulatsiooni sõnastusest ei tulene, et heade kommete vastaselt tahtlikult käituv kahju tekitaja peab seejuures tahtma oma tegevusega kahju tekitada. Tahtlus seondub VÕS § 1045 lg 1 p 8 kohaselt üksnes rikkumistegevusega ja vastutust tekitava kausaalsusega, mitte aga kahju tekitamise ja vastutust täitva kausaalsusega. Seega on tahtlusteooria ja süüteooria seisukohalt on BGB § 826 ja VÕS § 1045 lg 1 p 8 erinevad. BGB § 826 puhul tähendab tahtlus delikti koosseisu iseloomuliku elemendina, et tegutseja ei pea subjektiivsest küljest küll heade kommete vastasusest teadlik olema, kuid ta peab

²⁶⁴ P. Shchlehtriem. *op cit*, lk 270.

²⁶⁵ *Ibd*, lk 270-271.

²⁶⁶ P. Shchlehtriem. *op cit*, lk 270.

teadma heade kommete vastasust põhjustavaid tegelikke asjaolusid²⁶⁷. Niisugust teadmist oleks tõendada äärmiselt raske. Seepärast piirdub Saksa seadus, siin mitteteadmise raske hooletuse tõttu (tahtlusteooria)²⁶⁸. Järelemõtlematu ja südametunnistusetu tegutsemine võib olla heade kommete nõuete rikkumine ning heade kommete vastane käitumine võib olla tahtluse olemasolu kaudne tõend.²⁶⁹ Meie õiguse probleem on küsimuses, kas VÕS § 1045 lg 1 p 8 puhul tuleb kohaldada ettenähtavuse põhimõtet. VÕS § 127 lg 2 järgi saab öelda, et kaitstakse üksnes kahju eest, mida tahtlikult heade kommete vastane tegutseja nägi või pidi ette nägema (VÕS § 127 lg-t 3 ei saa kohaldada). Kui ettenähtavuse põhimõtte kohaldamist jaatada, oleks tulemus sama, mis Saksa seisukoht tahtlusteooria „moonutamise” osas.

Teo heade kommete vastasus võib tuleneda samas ka puhtalt teo objektiivsest sisust. Eriti on see nii, kui tegu kujutab endast eksimust avaliku korra (*ordre public*) vastu. Sellisel juhul ei ole kahju tekitaja subjektiivsetel ettekujutustel tähtsust. Samas võib ka oma sisult iseenesest kõhklematult teostatav tegevus muutuda muude asjaolude ning kahju tekitaja motiivide ja kavatsuste tõttu heade kommete vastaseks.²⁷⁰ Sellisel juhul võib kahju tekitaja mõtteviis muutuda teole hinnangu andmisel määravalt oluliseks.

4.10 Asjatundja ebaõige arvamusega tekitatud puhtmajandusliku kahju hüvitamine

Asjatundja ebaõige arvamuse tõttu tekitatud puhtmajandusliku kahju hüvitise nõudmiseks on Eesti õiguses mitmeid aluseid, mille rakendatavus sõltub iga konkreetse kahjujuhtumi tekkeoludest. Kahju on hüvitatav nii lepingulisel kui ka deliktilisel alusel. Deliktiõiguses on esmaseks asjatundja poolt ebaõige teabe või arvamuse väljastamise õigusvastasust sätestavaks normiks VÕS § 1048. Selle kohaselt on õigusvastane teisele isikule varalises küsimuses ebaõiget teavet või ebaõige arvamuse andnud või uutele teadmistele vaatamata teabe või arvamuse parandamata jätnud asjatundja käitumine, kui kahju tekitajale kuulub tema kutsealase tegevuse tõttu eriline usaldusseisund ja teabe või arvamuse saaja võis sellele

²⁶⁷ Ibid, lk 270.

²⁶⁸ H. Köhler. *op cit*, lk 200.

²⁶⁹ P. Schlehtriem. *op cit*, lk 270.

²⁷⁰ H. Köhler. *op cit*, lk 200.

usaldusele tugineda.²⁷¹ VÕS § 1048 on seejuures eriline, sest kõnealusele deliktile ei ole viidet VÕS § 1045 lg-s 1.

Selleks, et saavutada lepinguvälises suhtes asjatundja ebaõige teabe või arvamusega tekitatud kahju hüvitamine, ei ole VÕS § 1048 ainus alus. Tähtsust võib omada ka VÕS § 1045 lg 1 p 8, mille kohaselt peetakse õigusvastaseks heade kommete vastast tahtlikku käitumist.²⁷² Ehkki sellises olukorras on koosseis vähem piiratud (nt on kolmandal isikul võimalik nõuda ka tegevusetusega, mitte üksnes teabe või arvamuse andmisega tekitatud kahju hüvitamist, mis võib olla tähtis näiteks dokumendi koostamata jätmise juhtudel), on hageja tõendamiskoormis suurem – ta peab tõendama koosseisu osana ka süü olemasolu tahtluse vormis (VÕS § 1048 koosseisus süü olemasolu eeldatakse tulenevalt VÕS § 1050 lg-st 1).²⁷³ Samuti tuleb hagejal sisustada määratlemata õigusmõiste „head kombed“ ning näidata, kuidas on kostja käitumine nendega vastuollu läinud. Kui asjatundjale paneb arvamuse andmise kohustusi seadus, tuleneb selle kohustuse mittenõuetekohasel täitmisel kahju tekitamise õigusvastasus ka VÕS § 1045 lg 1 p-st 7.²⁷⁴

VÕS § 1048 silmas peetud juhtumeid tuleb piiritleda ka juhtumitest, kui on tegemist lepinguga kolmanda isiku kaitseks (VÕS § 81). Kolmanda isiku nõudeõigus VÕS § 81 alusel põhineb kolmel eeldusel:

1) peavad kolmanda isiku huvid või õigused olema lepingu täitmise käigus ohustatud samal määral kui võlausaldaja huvid või õigused (VÕS § 81 lg 1 p 1). Kahju hüvitamise nõude tekkimiseks peab kolmanda isiku side pealepinguga olema võlausaldajale sarnase intensiivsusega. See tähendab seda, et lepingust tuleneva kohustuse rikkumisel võib kahju tekkida niihästi võlausaldajal kui ka kolmandal isikul;

2) peab võlausaldajal olema põhjendatud tahe lepingu täitmisega ka kolmanda isiku õigusi ja huve kaitsta (VÕS § 81 lg 1 p 2). Igal üksikjuhtumil tuleb võlgniku ja

²⁷¹ H. Tammiste. *op cit*, lk 386.

²⁷² T. Uusen-Nacke. Kolmandat isikut kaitsev leping. Asjatundja vastutus kolmandate isikute ees. – *Juridica*, 2003, nr 7, lk 542.

²⁷³ T. Tampuu. Deliktiõigus võlaõigusseaduses. (viide 119), lk 79.

²⁷⁴ H. Tammiste. *op cit*, lk 386.

kolmanda isiku huve vaadelda lähtudes võlasuhte olemusest ning lepingu eesmärgist. Kolmas isik ja võlausaldaja peavad olema omavahel seotud, lepingupoolte üldisest kohustusest oma kohustuste täitmisel kolmandate isikute õigusi mitte rikkuda ei piisa lepinguliste nõuete tekkimiseks. Oluliseks tuleb lugeda võlausaldaja ja võlgniku tahte samasuunalisust. Välistatud on nõuded, kus võlausaldaja ja kolmanda isiku huvid on vastupidised;

3) peab võlausaldaja tahe kolmanda isiku huve või õigusi kaitsta ning kolmas isik olema võlgnikule äratuntavad (VÕS § 81 lg 1 p 3). Sellega täiendatakse kahte esimest eeldust, sest lepinguline kaitse saab kolmandatele isikutele laieneda ainult siis, kui see on võlgnikule äratuntav ja tal on võimalik seda ette näha. Vastasel juhul ei ole võlgnikul lepingu sõlmimisel võimalik lepinguga ülevõetavat riski ette arvestada. Seda, kui äratuntav on võlgnikule võlausaldaja tahe kolmandaid isikuid kaitsta, tuleb igal üksikjuhul eraldi arvestada. Autor nõustub T. Uusen-Nacke seisukohaga, kes soovib nõuda kolmandate isikute objektiivset äratuntavust.²⁷⁵

Vaatamata vastutuse eelduste esmapilgulisele sarnasusele, eristab VÕS § 1048 ja 81 lg 2 põhinevat vastutust autori arvates ometi mitu olulist asjaolu:

1) ei eelda VÕS § 81 lg 2 üldjuhul kahju tekitaja süüd (vt VÕS § 103 lg 2). Võlgnik vabaneb lepingu rikkumisega tekitatud kahju hüvitamisest vaid juhul, kui ta rikkus kohustust vääradata jõu tõttu;

2) VÕS § 1048 kui lepinguvälise vastutuse eelduseks on VÕS § 1043 järgi kahju tekitamise õigusvastasus. Kuigi lepingu rikkumist võib iseenesest samuti pidada õigusrikkumiseks, ei kujuta lepingu rikkumine endast õigusvastast tegu deliktiõiguse tähenduses²⁷⁶.

3) on VÕS § 1048 eesmärgiks kitsamalt kaitsta neid varalisi huve, mis sõltuvad asjatundja arvamusest;

²⁷⁵ P. Varul. jt. (viide 107), lk 248-249.

²⁷⁶ T. Tampuu. Lepinguvälise võlasuhete õigus. (viide 130), lk 116.

4) erinevalt VÕS §-st 81, põhineb VÕS § 1048 järgne vastutus asjatundja usaldusseisundil;

5) peaks loogiliselt võttes VÕS § 1048 kaitsma neid isikuid, kes pole kolmandad isikud VÕS § 81 järgi. Kui isikute ring põhimõtteliselt kattuks, peaks § 1048 olema erisätteks VÕS § 81 suhtes, mis ei tule ilmselt kõne alla.

VÕS § 1048 sätestatud objektiivse teokoosseisu moodustavad kutsealase tegevuse tõttu erilise usaldusseisundiga asjatundja poolt teisele isikule varalises küsimuses ebaõige teabe või arvamuse andmine või vaatamata uutele teadmistele teabe või arvamuse parandamata jätmine, kannatanule tekkinud kahju ning kausaalsus teo ja kahju vahel.

VÕS § 1048 grammatiline tõlgendamine võimaldab järeldada, et selle mõjualast jäävad väljapoole kõik juhtumid, mis eeldavad peale teabe või arvamuse andmist asjatundjapoolset muud tegevust. Nii näiteks võib VÕS §-le 1048 tugineda juhul, kui advokaadi poolt antud arvamus osutub ebaõigeks, kuid advokaadi poolt lepingu teksti ebaõige koostamine või tegevusetuse või mittenõuetekohase tegevuse tõttu koostamata jätmine VÕS § 1048 koosseisu ei mahu.

VÕS § 1048 sätestatud teo oluliseks tunnuseks on, et teave või arvamus peab olema antud varalises küsimuses. On küsimusi, mis on oma olemuselt varalise iseloomuga, ning selliseid, mis esmapilgul varalist iseloomu ei oma, kuid tegelikult siiski sellisteks osutuda võivad. Sellisel juhul on problemaatiline kahju hüvitamise kohustuse tekkimise ettenähtavus teabe või arvamuse ebaõigsuse korral. Samuti tekib küsimus, kas asjaolu, millega seoses arvamus antakse, peab olema primaarselt varaline või tekib vastutus VÕS § 1048 alusel ka juhul, kui varaline aspekt ei ole küsimuses esmane. Iseenesest on varalist tausta võimalik näha väga laia küsimusteringi taga²⁷⁷. Autori arvates ei ole VÕS § 1048 tähenduses varalise küsimuse määratlemisel siiski lai tõlgendus võimalik, kuna vastutuse rakendamine kõnealuse sätte alusel eeldab, et arvamuse või teabe andja teaks, et küsimus, mille kohta ta arvamuse või teabe annab, on varaline või oleks sellisena asjatundjale mõistlikult ettenähtav. Samuti on autori

²⁷⁷ H. Tammiste. *op cit*, lk 386.

hinnangul VÕS § 1048 pinnalt tajutav normi-kaitse eesmärk – kaitsta vaid ettenähtava kahju eest.

Teabe või arvamuse parandamise juures on oluline, et parandamise kohustus tuleb kõne alla vaid neil juhtudel, kui asjatundja poolt antud teave või arvamus osutub objektiivselt ebaõigeks. Juhul, kui ebaõigsus tuleneb asjatundjast sõltumatutest asjaoludest, oleneb parandamise nõue ning selle täitmata jätmisel kahju hüvitamise kohustus asjatundja süüist.

Kuna varalises küsimuses teavet või arvamust andvate isikute tegevus seondub peamiselt potentsiaalsete teabele tuginejate varaliste huvidega, saabki, nagu reegliski, nende tegevus põhjustada vaid puhtmajanduslikku kahju²⁷⁸. Tüüpilisteks näideteks selliselt tekkinud puhtmajanduslikust kahjust on ebakorrekse auditi tõttu tehtud kahjulik investeerimisotsus, laenude tagasisaamise võimatus laenu tagatisvara eelneva ülehindamise tõttu või notari poolt ekslikult tõestatud dokumendile tugineva tehingu negatiivsed tagajärjed.

Asjatundja legaalseadusest ei leia. VÕS § 1048 seostab asjatundjat tema kutsetegevusest tuleneva erilise usaldusseisundiga. Erilist usaldusseisundit on käsitletud kui mitte üksnes konkreetse õigussuhte fenomeni (so isiku subjektiivne usaldus asjatundja vastu), vaid ka kui asjatundjale ühiskonnas objektiivselt omistatavat kvaliteeti²⁷⁹. Kutsetegevuste loetelu seadus ei sätesta, kuid oma olemuselt on teatavate elukutsete esindajatel avalikkuse silmis eriline usaldusseisund vajaliku erialase väljaõppe ning riikliku tunnustamise tõttu. Selliste elukutsetena tulevad kindlasti kõne alla audiitorid, advokaadid, maksunõustajad, notarid, arhitektid, kinnisvarahindajad, vandetõlgid, eksperdid, pankrotihaldurid, kohtutäiturid jt. Kutseala loetelusse kuulumine eeldab erilist usaldusseisundit, mis omakorda saab tuge sellest, et eriala eeldab vajalikku väljaõpet, kutsesobivuseksami sooritamist, ametivande andmist, atesteerimist, riiklikku tunnustust või kehtivat kutsetunnistust, seadusest tulenevat järelevalvet või aruandlust. Lisaks sellele peab asjatundja olema oma kutsealal ka tegev. Kuna VÕS § 1048 eesmärk on eelkõige kaitsta varalise kahju

²⁷⁸ B. Schilcher, W. Posch. Civil Liability for Pure Economic Loss: An Austrian Perspective. – E. K. Banakas. et al. Civil Liability for Pure Economic Loss. United Kingdom Comparative Law Series vol 16. London - The Hague – Boston: Kluwer Law International, 1994, lk 164.

²⁷⁹ T. Uusen-Nacke. *op cit*, lk 540.

eest isikuid, kes tuginevad otsuse langetamisel usaldusseisundit omava isiku arvamusele, on autori arvates VÕS § 1048 silmas peetud elukutsete hulka kuulumise oluliseks tunnuseks ka see, et konkreetse eriala kutsenõuete mittejärgmise kõige tõenäolisem tagajärg ongi teistele isikutele tekkida võiv varaline kahju. Erialade puhul, mille kutsenõuete ja vastutuse kohta seadusest erinorme ei leia, jääb igakordselt kohtu hinnata, kas konkreetse kutseala esindaja kuulub VÕS § 1048 silmas peetud erilise usaldusseisundiga asjatundjate hulka või mitte.

Õigustatud subjektide osas omab deliktiõigusliku vastutuse osas olulist tähtsust see, milline oli spetsialisti suhe tema arvamusele tuginenud isikuga. Deliktiõiguslik kaitse ei laiene kahjudele, mis tekkisid asjatundja poolt lepingu mittenõuetekohase täitmise tulemusena, mistõttu ei kuulu asjatundjaga lepingulises suhtes olevad kliendid VÕS § 1048 õigustatud subjektide hulka.²⁸⁰ Kuna VÕS § 1048 ei võrdsusta kannatanut teabe või arvamuse saajaga, tulevad „teiste isikutena“ kõne alla kõik need isikud, kelleni teave või arvamus on jõudnud lepinguväliselt. Õigustatud subjektide ring ei saa VÕS § 1048 tähenduses aga mingil juhul olla määramatu, kuna see tooks ühelt poolt kaasa asjatundjale talumatu vastutuskoorma hoomamatu hulga isikute ees ning viiks teiselt poolt asjatundjate kutseoskuste tasuta ärakasutamiseni ilma igasuguse kannatanupoolse riskita. Asjatundjal on võimatu ette kujutada ja kontrollida isikute ringi, kellele tema antud teave või arvamus suunatud ei ole, kuid kes sellele vaatamata tema poolt lepingu alusel kindlale isikule väljastatud teabele tugineda võivad²⁸¹.

Autori arvates saab õigustatud subjektide ringi piirata eeldusega, et asjatundja peab teadma, et tema poolt antud teabele või arvamusele tuginevad teised isikud või selline võimalus peab olema asjatundjale mõistlikult ettenähtav. Tuginemise teadmise või selle ettenähtavuse oluliseks tunnuseks on omakorda teadmine tuginejate objektiivsest vajadusest antud teabe või arvamuse järele. Kuna asjatundja jaoks on teavet või arvamust andes oluline pigem teada seda, kas on veel huvitatud isikuid, mitte seda, kes need isikud on, ei tohiks asjatundja vastutus olla välistatud pelgalt seetõttu, et teades küll huvitatud isiku olemasolust, ei teadnud ta, kes konkreetset selleks isikuks on.

²⁸⁰ T. Uusen-Nacke. *op cit*, lk 541.

²⁸¹ H. Tammiste. *op cit*, lk 386.

Ettenähtavuse eelduse rakendamine lahendab autori arvates ka võimalikud küsitavused avalikkusele suunatud teabe või arvamuse osas. Teabe või arvamuse avalikkusele suunamise korral ei saa reeglina asjatundja näha ette arvamusele tuginevate isikute ringi ja nende huvide taga seisvate elusituatsioonide üksikasju. Samas esineb hulk teavet ja arvamusi, mis ongi suunatud prognoosimatule avalikkusele. Näiteks avalikud audiitori dokumendid. AudS § 40 lg 1 sätestab vastutuse seadusega ette nähtud kohustusliku audiitorkontrolli käigus kutsetegevusest tuleneva kohustuse rikkumisega tekitatud kahju eest nii kliendi kui ka kolmandate isikute ees²⁸². Sellise arvamuse andmisel on audiitor teadlik või on talle mõistlikult ettenähtav, et tema arvamusele võivad tugineda kõik põhjendatud huviga isikud. Samuti on audiitorile teada nende isikute objektiivne vajadus tema poolt antud arvamuse järele. Sama kehtib ka avalikkusele suunatud teadete kohta. Näiteks võib Ametlikes Teadaannetes avaldatud ebaõige pankrotiteade tuua kaasa teates väidetud võlgnikule majandusliku kahjulikud tagajärjed. Ka siin on teate avaldaja teadlik, et teatele tuginevad kõik põhjendatud huviga isikud ja samuti nende isikute objektiivne vajadus avaldatud teate järele.

Õigustatud isikute ringi piirab samuti VÕS § 1048 nõue, et asjatundja vastutab vaid juhul, kui teabe või arvamuse saaja võis tugineda tema usaldusseisundile. VÕS § 1048 toetab kahekordse usaldusseisundi nõuet: selle objektiivset olemasolu avalikkuse silmis ning teabe või arvamuse saaja subjektiivset usaldust asjatundja vastu (mis tugineb avalikule objektiivsele usaldusseisundile).²⁸³ VÕS § 1048 sõnastuse kohaselt tugineb objektiivne usaldusseisund kutsealasele tegevusele ning seetõttu saab objektiivse usaldusseisundi üle otsustada eelkõige asjatundja kutsealasele tegevuse kehtivatest nõuetest lähtuvalt.

Subjektiivsel usaldusel ehk objektiivsele usaldusseisundile tuginemisel on tähtsus tulenevalt faktist, et kannatanule ei teki asjatundja arvamuse tõttu kahju *per se*, vaid seetõttu, et asjatundjalt saadud arvamus ajendas kannatanut temale kahjulikul viisil

²⁸² Ibid.

²⁸³ H. Tammiste. *op cit*, lk 386.

käituma. Arvamus ega teave ei tingi järgnevat käitumist paratamatult, vaid selle eelduseks on kannatanu enda vastav otsus ja tahe.²⁸⁴

Subjektiivse usaldusseisundi olemasoluks võib vajalikuks pidada, et asjatundjal oleks olemas vaadeldavas küsimuses arvestataval määral oskusi ning kannatanu oleks küsimuses suhteliselt ebakompetentne, lisaks peab subjektiivne usaldus olema ka mõistlik.²⁸⁵ Subjektiivse usalduse olemasolu üle tuleb otsustada igal üksikjuhtumil eraldi konkreetseid asjaolusid arvesse võttes. Usaldatavust ei saa eeldada ja tuginemise põhjendatuse tõendamise koormis lasub kannatajal. Autori arvates tuleb tuginemise põhjendatuse juures eelkõige arvestada tuginemise objektiivset vajadust.

Usaldusele tuginemise hindamisel tuleb arvestada lisaks teabe andja ja saaja omavahelisele suhtele ka asjaolu, et eri elukutsete puhul on usalduse tase erinev. Nii on advokaadi arvamusel reeglina mõeldud vaid tema kliendile ning vastaspool või kolmandad isikud ei saa üldjuhul sellega arvestada, et advokaat ka nende huve silmas peab. Teisiti on audiitori hinnangutega. Vastavalt AudS §-le 37 on audiitor kutsetegevuses sõltumatu ja erapooletu. Seega on tema poolt antud teabel ka teistsugune tähendus kui vastaspoole advokaadi poolt antud arvamusel. Üldjuhul tuleb audiitoril sellega arvestada, et tema poolt koostatud arvamusel ei ole kättesaadavad mitte ainult tema lepingupartneritele, vaid ka kolmandatele isikutele.²⁸⁶ Usaldusseisundi puududes ei saa asjatundja antud teavet või arvamust vastava käitumise mõjuriks pidada.

Võimalike õigustatud subjektide täiendavaks piiramiseks lisatakse väljastatavale teabele või arvamusele vastutuse piiramise klausel (*disclaimer*). Juhul, kui selline klausel on lisatud dokumendi vormis esitatud arvamuse juurde, on see paratamatult arvamuse osa ning informatsioonile tugineda sooviv kolmas isik peab sellega arvestama. Vastutuse piiramise klauslil on isiku subjektiivse usalduse välistamise

²⁸⁴ C. Witting. Justifying Liability to Third Parties for Negligent Misstatements. – Oxford Journal of Legal Studies, 2000 (20) 4, lk 626.

²⁸⁵ W.H. van Boom. *op cit*, lk 22; M. Bussani, V.V. Palmer. Summary and Survey of the Cases and Results – M. Bussani, V.V. Palmer. et al. Pure Economic Loss in Europe. Cambridge: Cambridge University Press, 2003, lk 534–535; C. Witting. Compensation for Pure Economic Loss from a Common Lawyer's Perspective. – W.H. van Boom. et al. Pure Economic Loss. Tort and Insurance Law. Vol. 9. Springer-Wien-New York: European Center of Tort and Insurance Law, 2004, lk 135–136.

²⁸⁶ T. Uusen-Nacke. *op cit*, lk 540.

ülesanne.²⁸⁷ Autori arvates on selline seiskoht siiski hea usu põhimõttest tulenevalt vaieldav, seda eriti neil juhtudel, kui tegelikult on üldteada, et tavaliselt siiski kolmas isik arvamusele tugineb (nt kinnistu müügilepingu puhul ei lase ostja reeglina teha oma hinnangut teisel asjatundjal).

Asjatundja ebaõige arvamusega tekitatud puhtmajandusliku kahju põhjusele õigusliku hinnangu andmisel tuleb teha kindlaks, kas kahju tekitaja teoga sarnane tegu suurendab tavaliselt ja seejuures märgatavalt kahju tekkimise objektiivset võimalust. Kui aga kannatanu tugineb mingi normi rikkumisele kahju põhjustaja poolt, saab lugeda kahju normi rikkumise tagajärjeks üksnes siis, kui rikutud normi eesmärgiks oli hoida ära seda kahju, mille hüvitamist kannatanu nõuab²⁸⁸. On rida kutsetegevusi, mille reeglid on sätestatud eriseadustega. Näitena võib nimetada advokatuuriseaduse (edaspidi AdvS) § 47, AudS § 40 ja notariaadiseaduse (edaspidi NotS) § 14. Audiitori vastutuse sätestavad veel ka äriseadustiku (edaspidi ÄS) § 363⁴ lg 4 (ülevõtmispakkumise aruande kontrollimine), § 396 lg 3 (ühinemislepingu kontrollimine), § 439 lg 3 (jagunemislepingu kontrollimine) ja § 523 lg 4 (vastutus ettevõtja ja kolmandate isikute ees ÄS rakendamisperioodil nõutavate teatud arvamustega tekitatud kahju eest)²⁸⁹. Kõik loetletud sätted näevad ette asjatundja vastutuse süüliselt tekitatud varalise kahju eest. Nagu eelpool märgitud, seondub varalises küsimuses teavet või arvamust andva isiku tegevus peamiselt potentsiaalsete teabele tuginejate varaliste huvidega ja seetõttu saabki nagu reegliks, nende tegevus põhjustada vaid puhtmajanduslikku kahju²⁹⁰. Sellest tulenevalt kehtivad autori arvates loetletud kutsetegevusi reguleerivates eriseadustes ettenähtud vastutuse normid kaitseseadustena, mis kaitsevad kannatanuid ka puhtmajandusliku kahju tekitamise eest. Sellistel juhtudel on nõude ulatus ära määratud rikutud sätte kaitse-eesmärgiga (§ VÕS § 127 lg 2). Tegemist võib olla ka delikti erikoosseisudega.

Erialade puhul, mille kohta eriseadusi ei leidu, vastutavad asjatundjad ebaõige arvamuse tõttu tekitatud kahju eest üldalustel. Näiteks puuduvad erinormid sellise laialt levinud ja suure kahju tekitamise potentsiaaliga tegevuse kohta nagu kinnisvara

²⁸⁷ H. Tammiste. *op cit*, lk 386.

²⁸⁸ T. Tampuu. Deliktiõigus võlaõigusseaduses. (viide 119), lk 76.

²⁸⁹ H. Tammiste. *op cit*, lk 386.

²⁹⁰ B. Schilcher, W. Posch. *op cit*, lk 164.

hindamine. Sellistel juhtudel on nõude ulatus ära määratud VÕS § 1048 kaitse-eesmärgiga (VÕS § 127 lg 2).

Tüüpiliseks näiteks sellisest olukorrast võib tuua juhuse, kus laenuvõtja A, soovides osta kinnisvara, esitab pangale B laenusaamiseks ühes laenu taotlusega kinnisvara hindajalt C tellitud hindamisakti. Pangal B ei ole C-ga lepingulist suhet. B väljastab A-le laenu ning kinnisvaramaks koormatakse B kasuks hüpoteegiga. A maksejõuetuks muutumisel aga selgub, et C oli teostanud hindamist hooletult ja kajastanud kinnisasja väärtust hindamisaktis tegelikkusest oluliselt kõrgemana ning sundtäitmisel saadud rahalistest vahenditest ei jätku A poolt võetud laenukohustuse kustutamiseks. B-le tekkinud kahju on siin puhtmajanduslik ja C vastutus B ees saab olla üksnes deliktiline.

Lisaks normi kaitse-eesmärgile annab VÕS § 1048 sätestatud vastutuse juhtudel aluse kahjuhüvitise piiramiseks VÕS § 140 lg 1, mis võimaldab kohtul kahjuhüvitist vähendada, kui kahju hüvitamine täies ulatuses oleks kohustatud isiku suhtes äärmiselt ebaõiglane või muudel põhjustel vastuvõetamatu. Tegemist on kohtu diskretsioonivõimalusega liiga suure hüvitise vältimiseks²⁹¹.

Samuti on asjatundja ebaõige arvamuse läbi tekkinud kahju valdkond, mille puhul on kohane vähendada kahjuhüvitist VÕS § 139 lg-te 1 või 2 alusel kahjustatud isiku osa tõttu kahju tekkimisel. Tegemist on asjatundja seisukohalt siiski *ex post* mehhanismiga – et hüvitise vähendamise küsimus ning ulatus, milles hüvitis vähendamisele kuulub, on puhas kohtu diskretsiooniotsus, mis langetatakse iga konkreetse vaidluse asjaolude põhjal, ei ole asjatundjal võimalik nende normide abil oma vastutust eelnevalt piiritleda ega planeerida²⁹². On mõistetav, et teenuse osutajate paljususe tõttu on tsiviilkäibes osalejale raske eristada, kas asjatundja omab piisavat kutsealast kvalifikatsiooni ja sellest tulenevalt piisavat usaldusseisundit, et tema poolt antud teabe põhjal võtta vastu varalisi otsuseid. Sellele vaatamata peab ka teabe adressaat tegutsema käibes vajaliku tähelepanu ja ettevaatusega ning olema veendunud asjatundja usaldusväärsuses.²⁹³

²⁹¹ I. Kull, V. Kõve, M. Käerdi. (viide 8), lk 281.

²⁹² H. Tammiste. *op cit*, lk 386.

²⁹³ T. Uusen-Nacke. *op cit*, lk 540.

Lõpuks, ei tohi ära unustada ka seda, et teave ja arvamus on sisult erinevad kategooriad. Neist esimene rajaneb faktilistele andmetele ja teine arvamuse andja subjektiivsetele hinnangutele. Teabe kui faktiliste andmete tõele vastavus on reeglina raskusteta kontrollitav, avaldatud arvamuse hindamine aga kindlasti keerukam, kuna see eeldab konteksti ja kõiki asjaolusid arvesse võtva hinnangulise otsuse langetamist. Teabeks ja arvamuseks VÕS § 1048 tähenduses ei saa pidada ka igasugust asjatundja avaldust. Teave ja arvamus peab omama erialast kvaliteeti ja olema asjatundja poolt väljastatud teadlikult asjatundjana oma kutsetegevuse raames tegutsedes.

Süü olemasolu VÕS § 1048 koosseisus eeldatakse tulenevalt VÕS § 1050 lg-st 1. Süü presumptsioon kergendab siin kannatanul lasuvat asjaolude tõendamise koormist, sest ta ei pea tõendama, mille vastu asjatundja täpselt eksis. Vastukaaluks süü presumptsioonile on kahju õigusvastase põhjustaja olukord aga kergendatud sellega, et ta saab ennast vabandada ka subjektiivsete asjaoludega (VÕS § 1050 lg 2).²⁹⁴ Viimati öeldu saab autori arvates käia siiski vaid füüsilisest isikust kahju tekitaja kohta.

4.11 Puhtmajandusliku kahju hüvitamine kahju hüvitamise erijuhtudel

Lisaks VÕS-le leidub deliktilist vastutust ettenägevaid õigusnorme ka mitmetes teistes seadustes. Tegemist on lepinguvälise kahju hüvitamise erikoosseisudega, mis teatud juhtudel võimaldavad nõuda ka puhtmajandusliku kahju hüvitamist. Ka VÕS ise võib sisaldada kahju hüvitamise erikoosseise (nt § 1022, 1025, ja 1035 lg 4). Puhtmajandusliku kahju hüvitatavust silmas pidades võib erikoosseisud jaotada kolme rühma:

1) koosseisud, mis võimaldavad puhtmajandusliku kahju hüvitamist. TsÜS-s on sellisteks säteteks näiteks § 101 lg 1, mis sätestab kahju hüvitamise erikoosseisu puhuks, kui tehing tühistatakse seaduses sätestatud alusel ja korras (TsÜS §-d 90–99). Vastavalt nimetatud sättele võib isik, kes on tehingu seaduses sätestatud alusel ja korras tühistanud, nõuda teiselt poolelt kahju hüvitamist. Samuti võib näiteks TsÜS §

²⁹⁴ T. Tampuu. Deliktiõigus võlaõigusseaduses. (viide 119), lk 79.

107 lg 1 järgi edasilükkava tingimusega tehingu puhul see tehingupool, kelle õiguse tekkimine on seotud edasilükkava tingimusega, nõuda tingimuse mitte saabumisel tehingu teiselt poolelt kahju hüvitamist, kui tingimusega seotud õigus ei teki või ei teki ettenähtud kujul teisest poolest tuleneva asjaolu tõttu. TsÜS § 107 lg 2 kohaselt on äramuutva tingimusega tehingu puhul kahju hüvitamise nõudeõigus tehingupoolel, kelle kasuks endine õiguslik olukord oleks pidanud taastuma. TsÜS § 130 reguleerib aga esindusõigusega teise isiku nimel tehingu teinud isiku vastutust kahju eest, mis tehingu tühisuse korral tekib tehingu teisele poolele tehingu kehtivusse uskumise tõttu.²⁹⁵

Hindamaks, kas TsÜS § 101 lg-s 1, § 107 lg-tes 1 ja 2 ning § 130 lg-s 1 sätestatud juhul tuleb hüvitada ka puhtmajanduslik kahju, on oluline analüüsida, millise kahju ärahoidmine on nimetatud sätete eesmärgiks (VÕS § 127 lg 2). TsÜS § 101 lg 1 näeb ette, et kahju hüvitamise eesmärgiks tehingu tühistamise korral on tehingu tühistanud isiku asetamine olukorda, milles ta oleks olnud, kui ta ei oleks tehingut teinud. Kuigi TsÜS § 107 lg-te 1 ja 2 ning § 130 lg 1 juures kahju hüvitamise eesmärki eraldi ei märgita, kohaldub nimetatud juhtudele VÕS § 127 lg 1, mis sätestab kahju hüvitamise üldnormina reparatsiooni kõikidele kahju hüvitamisel juhtudele. See tähendab, et hüvitatava kahju kindlaksmääramiseks tuleb kahjustatud isik asetada olukorda, milles ta oleks olnud, kui tehing ei oleks luhtunud ja kõrvutada seda kahjustatud isiku tegeliku varalise olukorraga. Seega kuulub TsÜS § 101 lg 1, § 107 lg 1 ja 2 ning § 130 lg 1 alusel hüvitamisele eelkõige nn negatiivne ehk usalduskahju, mis kahjustatud isikul tekkis tehingu kehtivusele, tingimuse saabumisele, endise olukorra taastumisele või esindusõiguse olemasolule tuginemisest. Hüvitamisele kuulub tehingu tegemise ettevalmistamiseks tehtud kulutused, mis osutusid tehingu äralangemise tõttu kasututeks²⁹⁶. Usalduskahjuks võib olla tehingu finantseerimiseks võetud pangalaenu laenuintresside maksmise kulu, kulutused tehinguobjekti hindamiseks, sõidu- ja ajakulud, lepinguprojektide koostamise kulud, notaritasud jms. Samuti hõlmab kahju hüvitamine kõnealuse koosseisu puhul tehingu tagasitäitmise kulusid. Kuna usalduskahju ei seonu reeglina kahju kannataja isiku ega asja kahjustamisega, võib

²⁹⁵ T. Tampuu. Lepinguväliste võlasuhete õigus. (viide 130), lk 153.

²⁹⁶ Tsiviilseadustiku üldosa seaduse eelnõu seletuskiri. Arvutivõrgus. Kättesaadav <http://web.riigikogu.ee/ems/saros-bin/mgetdoc?itemid=991600043&login=proov&password=&system=ems&server=ragne1>.

TsÜS § 101 lg 1, § 107 lg 1 ja 2 ning § 130 põhjal hüvitamisele kuuluvat kahju pidada puhtmajanduslikuks.

TsÜS § 101 lg-s 1, § 107 lg-tes 1 ja 2 ning § 130 lg-s 1 sätestatud vastutust on oluline eristada vastutusest, mis tekib poolte vahel tehingu kehtivuse püsima jäämisel. Nii ei saa kõnealustest sätetest tuleneva vastutuse puhul asetada kahjustatud isikut olukorda, milles ta oleks olnud, kui tehingu tühistamise aluseks olnud asjaolusid ei oleks esinenud, edasilükkav tingimus oleks saabunud, endine olukord taastunud või esindusõigus olemas olnud ning tehing oleks täidetud. Tehingu täitamata jäämisest tekkinud kahju hüvitamist TsÜS § 101 lg-st 1, § 107 lg-test 1 ja 2 ning § 130 lg-st 1 tuleneva vastutuse eesmärgiks pidada ei saa.

TsÜS § 130 lg 2 kaitse-eesmärgil (VÕS § 127 lg 2) on TsÜS § 101 lg-ga 1, § 107 lg-tega 1 ja 2 ning § 130 lg-ga 1 võrreldes laiem toime ning kaitse ulatub muuhulgas ka huvini, mis kehtetu lepingu sõlminud isikul oli lepingu täitmise vastu²⁹⁷. Nimelt peab juhul, kui teise isiku nimel tehingu teinud isik teadis või pidi teadma, et tal esindusõigust ei ole, esindusõiguseta tehingu teinud isik lisaks usalduskahjule hüvitama teisele poolele ka tehingu täitmata jäämisest tekkinud kahju. Sellise kahju hulka kuulub eelkõige tehingust saamata jäänud tulu, mis juhul, kui see ei seonu kannatanu isiku või asja kahjustamisega, kujutab endast hüvitatavat puhtmajanduslikku kahju.

PärS-s on lepinguvälise puhtmajandusliku kahju hüvitamise erikoosseisuks näiteks § 72, mis sätestab annakutäitja ja kolmanda isiku süüalise vastutuse annakuks määratud asja hävimise või selle väärtuse vähenemise ja annaku täitmisega viivitamise tõttu tekkinud kahju eest.²⁹⁸

²⁹⁷ T. Tampuu. (viide 130), lk 154.

²⁹⁸ PärS §72. Annakutäitja vastutus

- (1) Kui annakuks määratud asi on hävinud või selle väärtus on vähenenud annakutäitja süül, on annakusaajal õigus nõuda temalt kahju hüvitamist.
- (2) Kui annakuks määratud asi on hävinud või selle väärtus on vähenenud kolmanda isiku süül, on annakusaajal või annakutäitjal õigus nõuda süüdlaselt kahju hüvitamist.
- (3) Kui annakutäitja annaku täitmisega süüliselt viivitab, peab ta annakusaajale hüvitama viivitusest tekkinud kahju.

PärS § 61 kohaselt tekib annakusaajal õigus annakule pärandi avanemisel. Nagu kõigil teistel pärijatel, tuleb ka annakusaajal annaku saamiseks pärand PärS §-s 117 sätestatud korras ja §-s 118 ettenähtud tähtaja jooksul vastu võtta. See tingimus võib luua olukorra, kus annaku saaja on küll selgunud, kuid annakuks määratud asja omand ei ole veel annaku saajale üle läinud. Kuna PärS § 72 ei sea annaku täitja ega kolmanda isiku vastutuse eelduseks annakusaaja poolt pärandi vastuvõtmist, on enne pärandi vastuvõtmist PärS § 72 alusel esitatud kahju hüvitamise nõue kvalifitseeritav puhtmajandusliku kahju hüvitamise nõudena. Annaku saaja võib esitada asja väärtuse vähenemise tõttu tekkinud kahju hüvitamise nõude asja suhtes, mille omanikuks ta veel ei ole või mille omanikuks ta asja hävimise korral kunagi ei saagi. Selliselt annaku saajale tekkinud kahju näol on tegemist hüvitamisele kuuluva puhtmajandusliku kahjuga ning PärS § 72 kaitse-eesmärgiks (VÕS § 127 lg 2) on kaitsta annakusaajat sellise kahju eest. Vastavalt PärS § 72 lg-le 2 võib juhul, kui annakuks määratud asi on hävinud või selle väärtus on vähenenud kolmanda isiku süül, lisaks annakusaajale süüdlaselt kahju hüvitamist nõuda ka annakutäitja.

2) koosseisud, mis võimaldavad sellise lepinguvälise kahju hüvitamist, mida ei saa pidada puhtmajanduslikuks. Nii näiteks näeb AÕS § 42 lg 2 ette otsimisõiguse, mille kohaselt on juhul, kui vallasasi on valdaja võimu alt sattunud teise isiku valduses olevale kinnisasjale, selle valdaja kohustatud lubama asja otsida ja ära viia, kui asi ei ole vahepeal kellegi valdusse võetud. Sama paragrahvi lõike 2 kohaselt on kinnisasja valdajal õigus nõuda asja otsimisest ja äraviimisest tekkinud kahju hüvitamist.

Kõnealuse sätte praktiline tähendus on ilmselt väike. Näiteks juhul, kui pall, kübar või loom satub naabermaatükile, võib selle sealt jälle ära tuua.²⁹⁹ Regulatsiooni kätketud kahju hüvitamise erikoosseisu raames võib ette kujutada näiteks olukorda, kus kellegi koduloomad pääsevad aedikust ja satuvad naabruses asuvale viljapõllule. Kahju, mida loomad vilja tallamisega tekitada võivad, väljendub põllu saagikuse vähenemise tõttu saamata jäänud tulus. Kuigi AÕS § 42 lg 2 kaitse-eesmärk (VÕS §127 lg 2) ulatub

(4) Kui viivitusest tekkinud kahjus ei ole süüdi annakutäitja, vaid kolmas isik, läheb annakusaajale koos asjaga üle õigus nõuda süüdlaselt kahju hüvitamist.

²⁹⁹ P. Pärna. *op cit*, lk 59.

saamata jäänud tuluni, ei saa asja kahjustamisega seotuse tõttu sellist kahju siiski pidada puhtmajanduslikuks. Samuti võib ette kujutada olukorda, kus tuulise ilmaga lendab tänaval kõndija kübar kõrval asuval kinnistul kasvava valmivat saaki kandva viljapuu otsa. Et kübarat kätte saada, pudeneb okstelt paratamatult osa valmimata saagist. Ka siin väljendub kinnistu omaniku kahju saamata jäänud tulus, mis on seotud asja kahjustamisega.

Erikoosseisuks, mis sätestab deliktilise vastutuse, kuid ei võimalda puhtmajandusliku kahju hüvitamist, on samuti AÕS § 84 lg 2, mille lg 2 kohaselt vastutab isik, kes on saanud valduse omavoliga, asja ja selle päraldiste hävimise ning nende väärtuse vähenemise eest, välja arvatud, kui hävimine või väärtuse vähenemine oleks toimunud ka juhul, kui asi oleks olnud hüvitise nõudja valduses. Nagu omandi ja sellega sarnaste õiguste kahjustamise käsitlemisel märgitud³⁰⁰, ei samasta nimetatud säte kannatanut üksnes asja omanikuga. Seega võib siin tekkida küsimus, kas lepinguvälise kahju hüvitamiseks on õigustatud ka need isikud, kellele kahjustatud asi või selle päraldis ei kuulu ja kes olid enne omavoli nende valdajad. Võiks ju arvata, et omavolitseja, kelle valdus põhineb vägivallal, on omandatud isiku teadmata, kellelt võiks oodata vastupanu või kes jätkab valdamist hoolimata sellest, et omanik on avaldanud tahet valdus lõpetada, võiks distsiplineerival eesmärgil kanda vastutust ka puhtmajanduslike kahjude eest. Autori arvates on siiski sellise eesmärgiga raske vastutuse laiendamist võrreldes VÕS § 132 ettenähtud piiridega põhjendada. Õigustatud subjektide ring ei saa ka omavolitseja suhtes olla määramatu, kuna see tooks kaasa vastutuskooma määramatu hulga isikute ees. Lähtuda tuleb keelu eesmärgist, milleks omavoli keelavate sätete puhul ei ole puhtmajandusliku kahju ärahoidmine.

3) koosseisud, mis võimaldavad puhtmajandusliku kahju hüvitamist, kuid mis oma iseloomult vastavad üldvastutusele. Üheks selliseks näiteks on ÄS §-d 187, 315 ja 327, mis sätestavad äriühingu juhtorgani liikme vastutuse äriühingu ees. Juriidilise isiku ja selle juhtorgani liikme õigussuhted saab esindussuhtele omaselt jagada teatavasti tinglikult kaheks – sise- ja välissuheteks. Sisesuheteks on äriühingu organite vahelised või äriühingu ja organi vahelised õigussuhted, mille alusel korraldatakse

³⁰⁰ *Supra*, p 4.5, lk 69.

äriühingu sisemist toimimist. Juhtorgani liikme õigussuhe äriühinguga on oma olemuselt lepinguline võlaõiguslik suhe, milles pooltel on suhtest tulenevalt nii võlaõiguslikud õigused kui ka kohustused³⁰¹. Suhtele saab kohaldada käsunduslepingu kohta sätestatud³⁰². Käsunduslepingut reguleerib VÕS § 619, mille kohaselt osutab äriühingu puhul juhtorgani liige äriühingule juhtimisteenust ja võib saada selle eest tasu. Sellest õigussuhtest tulenevad juhtorgani liikme kohustused juriidilise isiku ees. Juhtorgani liikme kohustused ehk sisesuhtest tulenevad kohustused saavad tuleneda seadusest (nt hoolsuskohustus, lojaalsuskohustus), lepingust (juhatuse liikme ametileping), ühingu põhikirjast ja muudest põhikirjaga kooskõlas olevatest aktidest (kõrgema organi otsus).³⁰³ Nagu igas teises lepingulises võlasuhtes, saab võlasuhte pool rikkuda oma kohustusi üksnes teise lepingupoole suhtes, s.t juhtorgani liige saab rikkuda oma ametikohustusi vaid juriidilise isiku, mitte aga juriidilise isiku võlausaldaja ees³⁰⁴.

Välissuheteks on äriühingu ja selle organite suhted kolmandate isikutega. Juriidilise isiku organi liikmel üldjuhul äriühingu võlausaldajaga võlasuhet ei teki, sest juhtorgani tegevust suhtes kolmandate isikutega käsitletakse TsÜS § 31 lg-st 5 tulenevalt äriühingu tegevusena. Juhtorgani liige esindab äriühingut ja tema tegevuse tulemusena tekib võlasuhe äriühingu ning võlausaldaja vahel. Vaatamata sellele, et juhtorgani liikmel on võlasuhe üksnes juriidilise isikuga, võib teatavatel juhtudel tekkida võlasuhe ka otse juhtorgani liikme ja äriühingu võlausaldaja vahel.

Juhtorgani liikme iseseisva vastutuse suhtes valitses Eestis pikka aega mõningane segadus, mida näitab juhtorgani liikme vastu deliktiõiguslikul alusel esitatud nõuete vähesus. Alates VÕS kehtestamisest sai ka juhtorgani liikme vastutuse küsimus mõnevõrra selgemaks. Olulist selgust iseseisva vastutuse suhtes tõi Riigikohtu 22.09.2005.a lahend nr 3-2-1-79-05, kus tsiviilkolleegium ütles esimest korda *expressis verbis*, et juhatuse liige saab vastutada kolmandate isikute ees ka täiesti iseseisvalt.³⁰⁵ Juhtorgani liikme seadusest tuleneva kohustuse rikkumise korral,

³⁰¹ RKTk 11.05.2005.a otsus nr 3-2-1-41-05, p 18. – RT III 2005, 17, 181.

³⁰² RKTk 26.04.2005.a otsus nr 3-2-1-39-05, p 14. – RT III 2005, 15, 155.

³⁰³ P. Varul, jt. Äriühingu juhtorganid. Äriühingu juhtorgani liikmete õiguse, kohustused ja vastutus. Tallinn, 2005, lk 53.

³⁰⁴ RKTk 06.05.2003.a otsus nr 3-2-1-45-03, p 23. – RT III 2003, 18, 173.

³⁰⁵ Tamm, K. Äriühingu juhtorgani liikme deliktiline vastutus äriühinguga seotud kuritarvituste korral. – Juridica, 2006, nr 6, lk 397.

millega tekitatakse võlausaldajale kahju, vastutab juhatuse liige võlausaldaja ees deliktiõiguslikul alusel isiklikult ja sellisel juhul ei kohaldata ÄS vastutuse regulatsiooni.³⁰⁶ Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 25.04.2007.a otsus nr 3-2-1-30-07 toonitab taaskord, et juriidilise isiku, sh aktsiaseltsi juhatuse liige võib juriidilise isiku võlausaldaja ees vastutada ka deliktiõiguse alusel, kui ta on toime pannud õigusvastase teo, milleks võib olla nt seaduses sätestatud kohustuse rikkumine, mida ta pidi täitma isiklikult selleks, et juriidilise isiku võlausaldajal ei tekiks kahju. Kahju õigusvastasest põhjustamisest tuleneva deliktilise vastutuse kohaldamiseks peab hageja Riigikohtu sõnul tõendama kostja teo, kahju, põhjusliku seose kostja teo ja kahju vahel ning teo õigusvastasuse. Kui hageja on tõendanud kahju õigusvastase põhjustamise kostja poolt, vabaneb kostja vastutusest, kui ta tõendab süü puudumise.³⁰⁷

4.12 Lepingueelsete läbirääkimiste käigus tekitatud puhtmajandusliku kahju hüvitamine

Saksa õiguses tuntakse ja sealse regulatsiooni eeskujul on ka meile tuttav lepingueelsete läbirääkimiste osaliste vastutusele võtmiseks spetsiaalne instituut – *culpa in contrahendo*. Saksa õiguspraktika kohasel on tüüpilised *culpa in contrahendo* kohaldamiseks alust andvate juhtumite grupid:

- 1) teise lepingupoole elu, tervise, omandi kahjustamine ja muude õiguste rikkumine;
- 2) lepingulootuste petmine ja
- 3) lepingu kehtivuseks vajalike asjaolude esiletoomise kohustuse rikkumine.³⁰⁸

Võlaõigusseaduses reguleerivad lepingueelsetest läbirääkimistest tekkivaid kohustusi VÕS §-d 14 ja 15. VÕS § 14 sätestab lepingueelseid läbirääkimisi pidavate isikute kohustused kuni kehtiva lepingu sõlmimiseni. Viidatud sätte sisuks on läbirääkimistel tekkiv vastastikune kohustus arvestada kummagi võlasuhte poole õiguste ja huvidega (VÕS § 2 lg 2). Lepingueelsete läbirääkimiste tulemuseks võib, aga ei pruugi olla omavahelise lepingu sõlmimine. VÕS § 14 lg 3 esimene lause sätestab, et kui

³⁰⁶ RKTk 22.09.2005.a otsus nr 3-2-1-79-05, p 12. – RT III 2005, 28, 293.

³⁰⁷ RKTk 25.04.2007.a otsus nr 3-2-1-30-07, p 10. (töö kirjutamise ajal RT-s avaldamata).

³⁰⁸ P.Schlechtriem. Võlaõigus. Üldosa. Teine, ümbertöötatud trükk. Tallinn: Juura, 1999, lk 10-17.

lepingueelseid läbirääkimisi pidanud isikud ei saavuta kokkulepet, siis ainuüksi läbirääkimistest ei tulene neile õiguslikke tagajärgi. Kõnealuse sätte erinevates lõigetes täpsustatakse, milliste kohustuste täitmist üksteise huve ja õigusi arvestavatel läbirääkimistel silmas peetakse.³⁰⁹ VÕS § 14 lg 1 sätestab teise poole huvide ja õigustega mõistliku arvestamise kohustuse, s.h tõeste andmete esitamise kohustuse lepingu sõlmimise ettevalmistamise käigus. VÕS § 14 lg 2 kohustab teatama teisele poolele kõigist asjaoludest, mille vastu viimasel on lepingu eesmärki arvestades ja mõistlikult oodates äratuntav huvi. VÕS § 14 lg 3 keelab pahauskselt, eelkõige lepingu sõlmimise tahteta pidada lepingueelseid läbirääkimisi, samuti neid pahauskselt katkestada. VÕS § 14 lg 4 järgi ei tohi avaldada ega pahauskselt enda huvides ära kasutada lepingueelsetel läbirääkimistel teatavaks tehtud asjaolusid, mis ei kuulu avaldamisele.³¹⁰

VÕS § 15 näeb ette kaks kahju hüvitamise erikoosseisu. VÕS § 15 reguleerib juhtumeid, kus poolte läbirääkimised on lõppenud ja pooled on lepingu sõlminud, kuid leping on tühine. Kõnealune säte kohaldub nii poolte sõlmitud põhilepingule kui ka eellepingule. VÕS § 15 lg-t 1 rakendatakse juhtumeile, kus lepingu tühisus on seotud vorminõuete täitmisega. VÕS § 15 teisi lõikeid kohaldatakse aga juhtumeile, kus lepingu tühisus tuleneb mõnest muust asjaolust. Nii saab VÕS § 15 lg 1 kohaselt juhul, kui leping on vorminõude eiramise tõttu tühine, kahjustatud lepingupoole ees vastutada vaid isik, kes on võtnud endale kohustuse valmistada ette lepingu sõlmimine või teavitada teist poolt lepingu ettevalmistamisega seotud asjaoludest. VÕS § 15 lg-d 2 ja 3 reguleerivad aga eelkõige olukordi, kus leping osutub tühiseks vorminõude täitmisega mitteseotud asjaolu tõttu, mida üks lepingupool või mõlemad teadsid või selle asjaolu ise põhjustasid. VÕS § 15 lg 4 tähenduseks on selgitada, mida mõista „asjaolu teadma pidamise“ all ja nimetatud lõikel saab olla tähendus vaid sama paragrahvi lg-te 2 ja 3 jaoks.³¹¹ VÕS § 15 lg 1 sätestab, et kui ühel sõlmitava lepingu poolel oli kohustus lepingu ettevalmistamiseks või teise lepingupoole teavitamiseks lepingu ettevalmistamisega seotud asjaoludest ja leping on vorminõude rikkumise tõttu tühine, tuleb teisele lepingupoolele hüvitada kahju, mis tal tekkis lepingu kehtivusse uskumise tõttu. VÕS § 15 lg 2 järgi vastutab kahju eest, mis tekkis

³⁰⁹ RKTk 15.01.2007 otsus nr 3-2-1-89-06, p 15 – RTIII, 30.01.2007, 3, 23.

³¹⁰ P. Varul. jt. (viide 107), lk 58-64.

³¹¹ RKTk 15.01.2007 otsus nr 3-2-1-89-06, p 14 – RTIII, 30.01.2007, 3, 23.

teisel poolel lepingu kehtivusse uskumise tõttu, see isik, kes jättis enda teada lepingu tühisust põhjustava asjaolu (mis ei ole vorminõude rikkumine) või kes ise põhjustas selle asjaolu. VÕS § 15 lg 3 näeb ette, et kahju hüvitamist ei saa vastavalt lõikes 2 sätestatule nõuda, kui ka teine lepingupool teadis või pidi teadma lepingu tühisust kaasa toovast asjaolust, samuti juhul, kui lepingu kehtetust kaasatoovaks asjaoluks on lepingupoole piiratud teovõime või lepingu vastuolu heade kommetega. Vastavalt VÕS § 15 lg-le 4 omistatakse isikule õiguslikust asjaolust teadlik olemine ka juhul, kui ta ei teadnud sellisest asjaolust raske hooletuse tõttu.³¹²

Eesti õiguskirjanduses ei ole veel välja kujunenud üksmeelt, kas lepingueelne vastutus (*culpa in contrahendo*) on olemuselt lepinguline või lepinguväline vastutus. Kahjuhüvitusnõude õiguslik alus on Eesti õiguskirjanduses diskussiooniobjektiks olnud juba alates 2005. aastast ja õiguskirjanduses leidub selles küsimuses vastakaid seisukohti³¹³. Riigikohus on 15.01.2007.a otsuses kohtuasjas nr 3-2-1-89-06 asunud seisukohale (p 15), et VÕS § 14 lg-st 3 tuleneva kohustuste rikkumise korral saab kahjustatud pool esitada kohustust rikkunud poole vastu kahju hüvitamise nõude tulenevalt VÕS §-st 115. See tähendab ühtlasi, et VÕS § 14 lg-t 3 ei saa käsitleda võimalike deliktiõiguslike kaitsenormina. Kas Riigikohtu selline seisukoht kauakestnud diskussiooni lõpetab, peab näitama aeg, kuid juba praegu on selge, et Riigikohus ei ole öelnud midagi VÕS § 14 teiste lõigete kohta ning et VÕS § 15 näol on tegemist kahju hüvitamise erikoosseisuga, mis tähendab ühtlasi, et VÕS § 115 siin ei kohaldu³¹⁴.

³¹² T. Tampuu. Lepinguväliste võlasuhete õigus. (viide 130), lk 153.

³¹³ I. Kull leiab, et lepingueelsete läbirääkimiste alustamisega tekib poolte vahel eriline võlasuhe, mis oma olemuselt asub lepinguliste ja lepinguväliste võlasuhete vahepeal ja mille rikkumisel kohaldatakse lepingueelset vastutust, ei ole lepinguvälist ehk deliktilist vastutust reguleerivaid sätteid (VÕS § 1043 jj) vastavas ulatuses kohaldatavad – I. Kull, V. Kõve, M. Käerdi. (viide 8), lk 80 ja P. Varul. jt. (viide 107), lk 62. T. Tampuu aga leiab, et kuivõrd VÕS § 14 lg 1 sätestab mõistliku käitumise kohustuse ning VÕS § 14 lg-te 3 ja 4 järgi on vastutuse tekkimise eelduseks rikkuja pahausksus, ei ole kohaldatav VÕS § 103 lg 2, mis näeb lepingulise vastutuse vabandatavuse alusena üksnes väärmatu jõu esinemise. Kuna VÕS § 14 lg-te 1 ja 2 sõnastusest tulenevalt saab vastutusele võtta lepingueelseteid läbirääkimisi pidava isiku kõrval ka näiteks lepingu poolte esindajaid, ei tule nende isikute suhtes ilmselgelt kõne alla kohustuse rikkumisest tuleneva üldvastutuse kohaldamine. – T. Tampuu. Lepinguväliste võlasuhete õigus. (viide 130), lk 152. Vt ka J. Lahe. Lepingueelsete kohustuste ning eellepingu rikkumisest tulenev tsiviilõiguslik vastutus. – Juridica, 2004, nr 10, lk 681-687.

³¹⁴ RKTK 15.01.2007 otsus nr 3-2-1-89-06, p 14 – RTIII, 30.01.2007, 3, 23.

Käesoleva töö eesmäärke silmas pidades on autori arvates vastutuse konkreetse aluse kõrval võrdselt olulise tähtsusega ka küsimus, kas lepingueelsetest läbirääkimistest võib tõusetuda puhtmajanduslikku kahju ning millised on selle hüvitavuse piirid.

Riigikohtu tsiviilkolleegiumi seisukohti silmas pidades võib järeldada, et VÕS § 14 ja § 15 sätestatud kohustuste rikkumisest tuleneva kahju hüvitise suuruse arvestamine saab toimuda sama põhimõtte järgi, sest kummalgi juhul ei ole pooled veel kehtiva lepingu sõlmimiseni jõudnud. Samas võib viidatud sätete rikkumise tõttu hüvitatava kahju suurus erineda. Nii ollakse VÕS § 15 lg-s 1 sätestatud juhul kehtiva lepingu sõlmimisele reeglina ajaliselt lähemal kui olukorras, kus pooled peavad alles omavahelisi läbirääkimisi ja ei ole kokkuleppeni jõudnud.³¹⁵

Hindamaks, milline kahju tuleb VÕS § 14 ja § 15 sätestatud kohustuste rikkumise korral hüvitada, on oluline analüüsida, millise kahju ärahoidmine on nendes sätetes märgitud kohustuste eesmärgiks (VÕS § 127 lg 2). Riigikohtu tsiviilkolleegiumi arvates tuleb VÕS § 14 alusel hüvitamisele kuuluva kahju määratlemiseks asetada kahjustatud isik olukorda, milles ta oleks olnud, kui ta ei oleks läbirääkimistele tuginenud, ja kõrvutada seda kahjustatud isiku tegeliku varalise olukorraga. Seega saab hüvitada kahju, mis tekkis kahjustatud isikul lepingueelsetele läbirääkimistele tuginemisest. VÕS § 15 lg-s 1 sätestatud kohustuse rikkumise korral tuleb aga kahjustatud isik asetada olukorda, milles ta oleks olnud, kui ta poleks uskunud vorminõuete tõttu tühise lepingu kehtivust, ja kõrvutada seda kahjustatud isiku tegeliku varalise olukorraga. Seega saab hüvitada kahju, mis kahjustatud isikul tekkis lepingu kehtivusele tuginemisest.

Oluline on siinkohal eristada VÕS § 14 ja § 15 sätestatud vastutust vastutusest, mis tekib poolte vahel kehtiva lepingu sõlmimisest. Nii ei saa kõnealustest sätetest tuleneva vastutuse puhul asetada kahjustatud isikut olukorda, milles ta oleks olnud, kui läbirääkimised oleks lõppenud tulemuslikult ning kehtiv leping oleks sõlmitud ja täidetud. Sellise lepingu sõlmimata ja täitmata jätmisest tekkinud kahju hüvitamist kahjustatud isik nõuda ei saa. Seetõttu saab kõnealuste sätete rikkumisest tuleneva

³¹⁵ Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 15.01.2007 otsus nr 3-2-1-89-06, p 16. – RTIII, 30.01.2007, 3, 23.

vastutuse eesmärgiks pidada usalduskahju hüvitamist (eelkõige lepingueelsete läbirääkimiste ebaõnnestumise tõttu kasutuks muutunud kulutused).³¹⁶

Lepingupoole hüvitamisele kuuluv kahju võib väljenduda selles, et ta on sõlminud teise lepingupoole antud valeinformatsiooni või teatavate andmete avaldamata jätmise tõttu lepingu kõrgema hinnaga, kui ta oleks seda teinud kohustuse rikkumise puudumise korral (kahju hüvitamine viib sellisel juhul samale tulemusele, mis hinna alandamine). Samuti saab lepingupool, kellel õnnestub tõendada, et ta ei oleks juhul, kui teine lepingupool oleks avaldanud talle teatavad lepingulise suhte jaoks olulised asjaolud, lepingut üldse sõlminud, nõuda kahju hüvitamist naturaalsestitutsiooni korras lepingu lõpetamise või muutmise kaudu (kahju hüvitamine viib sellisel juhul samale tulemusele, mis lepingu lõpetamisele suunatud õiguskaitsevahendid).³¹⁷

Usalduskahjuna saab käsitada ka näiteks kulutusi, mis on kantud seoses läbirääkimiste pidamisega enne kehtiva lepingu sõlmimist. Selline kahju võib väljenduda läbirääkimistega kaasnenud sõidu- ja ajakulus, lepinguprojektide koostamise kulus jms. Kui pooled on sõlminud lepingu, olgugi, et see on vormivea tõttu tühine, on nende jõudmine kehtiva lepingu sõlmimiseni märksa reaalsem, mistõttu võivad sellise lepingu kehtivust usaldava poole kulutused olla suuremad. Nii võib vormivea tõttu tühise lepingu kehtivust usaldanud pool kanda kahju seonduvalt lepingu täitmise ettevalmistamisega, mis võib seisneda näiteks kulude kandmises laenuintresside maksmise tõttu seoses pangalaenu võtmisega tulevase lepinguobjekti ostmiseks, kulutustes tulevase lepinguobjekti hindamiseks jms. Samuti hõlmab kahju hüvitamine siinkohal tagasitäitmise kulusid³¹⁸. Teatud juhtudel võib negatiivse kahjuna kõne alla tulla ka kahju, mis tuleneb sellest, et kahjustatud isik uskudes tehingu kehtivusse loobus teisest soodsast tehingust³¹⁹. VÕS § 14 ja § 15 põhjal hüvitamisele kuuluvat kahju saab pidada puhtmajanduslikuks, kui see ei seonu kahjustatud isiku või temale kuuluva asja kahjustamisega.

³¹⁶ Ibid.

³¹⁷ P. Varul. jt. (viide 107), lk 63.

³¹⁸ Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 15.01.2007 otsus nr 3-2-1-89-06, p 16. – RTIII, 30.01.2007, 3, 23.

³¹⁹ P. Varul. jt. (viide 107), lk 439.

Kokkuvõte

Puhtmajanduslikuks kahjuks nimetatakse varalist kahju, mille tekkimine ei ole seotud isiku- või asjakahjuga. Füüsilisele kahjule vastandamises peitubki puhtmajandusliku kahju puhas kvaliteet ja sellest lähtub kõige levinum puhtmajandusliku kahju defineerimise viis. Sellise negatiivse defineerimise juures tuleb aga rõhutada, et kahju liigitamisel asja või isiku kahjuks ning puhtmajanduslikuks kahjuks on põhiküsimuseks kannatanu suhe varasse, mille vähenemise kahju tekitaja on põhjustanud (kas kannatanu oli asjade omanik või ei), mitte aga niivõrd kahju füüsilisus. Puhtmajandusliku kahju juhtudel ei saa kannatanu mingil juhul viidata enda isiku või asja kahjustamisele ning isegi kui juhtunust on tekkinud füüsilist kahju isikule või asjale, ei ole selle kahju kannatajaks mitte nõude esitaja vaid keegi teine. Seega, ehkki esmapilgul võib mõiste piiritlemisel paista määrav kahjustatud objekt, osutub olulisemaks kannatanu suhe objekti.

Puhtmajandusliku kahju ja füüsilise kahju vahel on tajutav ala, kus kahju on oma iseloomult küll majanduslik, kuid oma tekkeoludelt tugevasti seotud füüsilise kahjuga. Seetõttu ei tohi puhtmajanduslikku kahju samastada ega segi ajada saamata jäänud tuluga. Saamata jäänud tulu (*lucrum cessans*) saab puhtmajandusliku kahjuga olla kattuv vaid neil juhtudel, kui saamata jäänud tulust tekkinud kahju kannataja ei viita enda isiku või talle kuuluva asja kahjustamisele. Kindlasti on saamata jäänud tulu tõttu tekkinud kahjude „puhtus“ kõrgem neist juhtumitest, kui majanduslikku kahju tekitatakse otseselt, kuid Eesti kohtupraktikas saamata jäänud tulu ja puhtmajandusliku kahju senine samastamine ei ole autori arvates olnud täpne.

Saamata jäänud tulu ja puhtmajandusliku kahju mõistetel vahetegemise praktiline vajadus tuleneb sellest, et saamata jäänud tulu hüvitamist tunnustavad paljud õigussüsteemid, kuna seda liiki kahju tekkimine on kergesti ettenähtav ning on tõenäoliselt proportsionaalses suhtes kahjustatud isiku või asjaga ning füüsilise kahju suuruse ja iseloomuga. Seetõttu ei ole puhtmajandusliku kahju hüvitamise tüüpilised vastuväited – kahju, kannatanute ja põhjusliku seose kindlakstegemise keerukus – siin sedavõrd aktuaalsed.

Puhtmajandusliku kahju piiramine põhineb laialt levinud argumentidel. Enam tuntud neist on majanduslik argument, tulvavärava argument, normi kaitse-eesmärk ja ajalooline argument.

Majanduslik argument puhtmajandusliku kahju hüvitamise piiramiseks lähtub arusaamast, et vastutus puhtmajanduslike kahjude eest tuleks välistada alati, kui eraviisilise majanduskahju korvavad tulud, mida saavad muud kolmandad pooled, nii et õigusvastane käitumine ei tekita mingit ühiskondlikku kahju.

Tulvavärava argument rajaneb seisukohal, mille kohaselt vabastab teatud juhtudel puhtmajandusliku kahju hüvitatavuse võimaldamine tee lõpmatule hulgale nõuetele, mis ummistaks kohtud. Lisaks usutakse, et majanduslikul kahjul on suurem soodumus levida laiaulatuslikumalt ja kaugemale ning seetõttu põhineb tulvavärava argument hirmul, et puhtmajandusliku kahju hüvitatavuseni ulatuv vastutus asetaks kahju põhjustaja peale talumatut vastutuskooormat, mis väljuks igasugustest proportsioonidest võrreldes kahju põhjustaja hooletusega. Samuti ollakse seisukohal, et puhtmajanduslik kahju on lihtsalt osa nüüdisaegsest trendist laiendada deliktilist vastutust ja selline trend tuleb hoida kontrolli all.

Väärtuste skaala argument ehk normi kaitse-eesmärk tugineb filosoofilisel väärtuste süsteemil ja peegeldab puhtmajanduslikele huvidele omistatud madalamat väärtust. Argumendi kohaselt asub huvi majandusliku heaolu vastu, millesse sekkumine põhjustab üksnes puhtmajanduslikku kahju, õiguskaitse redeli kõige alumisel pulgal ning selle kaitsmine tuleb kõne alla vaid erilistel asjaoludel. Määrava tähtsusega üksikute normide kaitse-eesmärgi kindlaksmääramisel on seejuures õiguspoliitiline ja kohtute poolt oluliseks peetud eesmärgipüstitus.

Ajaloolise argumendi kohaselt rajaneb puhtmajandusliku kahju kaitse puudumine sellekohasel traditsioonil. Nii leitakse, et deliktiõiguse esmaseks eesmärgiks on alati olnud tagada kaitse isikutele ja asjadele ning puhtmajanduslik kahju on jäetud teadlikult kaitse alt välja. Argumendi poolt kõnelejate sõnul on deliktiõiguse reeglid kui ajaloo vili loodud füüsilise kahju jaoks ning nende rakendamine väljaspool konteksti viib talumatute vastutuse astmeteni.

Euroopa õiguskorrad võib puhtmajandusliku kahju hüvitatavusele lähenemise järgi jaotada liberaalseks, pragmaatiliseks ja konservatiivseks.

Liberaalse režiimi peamiseks iseloomulikuks tunnuseks on ühtse ja üldise vastutussätte olemasolu, mis *a priori* ei sõelu hüvitatava kahju hulgast välja puhtmajanduslikku kahju. Puhtmajandusliku kahju põhjustamise õigusvastasus ei ole siin eelnev abstraktne küsimus vaid üksnes tulemus, mis sõltub sellest, kas süülise vastutuse muud eeldused on täidetud. Lisaks Prantsusmaale kuuluvad liberaalse režiimiga riikide hulka ka Belgia, Itaalia, Hispaania ja Kreeka.

Pragmaatilist režiimi iseloomustab puhtmajandusliku kahju probleemile lähenemine juhtum juhtumi haaval, uurides tähelepanelikult konkreetseid seda liiki kahju eest hüvitise lubamise sotsiaal-majanduslikke tagajärgi. Tulemus ei sõltu siin mitte ühtsest ja üldisest deliktilise vastutuse põhimõttest ega ka kaitstavate õigushüvede loetelust. Peamine meetod hüvitatavuse kindlakstegemisel on hoolsuskohustuse (*duty of care*) kontseptsiooni kasutamine, mis kuulub jäägitult kohtunike pädevusse. Iga uus juhtum nõuab *ad hoc* määratlust, et eksisteerib kohustus konkreetse kahju ärahoidmiseks. Ühes Inglismaaga kuuluvad pragmaatilise režiimiga riikide hulka nt Šotimaa ja Holland.

Konservatiivse režiimiga õiguskordade peamiseks tunnuseks on, et puhtmajanduslik kahju ei kuulu kaitstud õiguste ja õigushüvede loetelusse, millele on tagatud deliktiõiguslik kaitse. Lähenemisele on iseloomulik see, et puhtmajandusliku kahju hüvitatavus on erand, milleks tuleb leida õigustus deliktilist vastutust ettenägevatest erisätetest või lepinguõiguse põhimõtete laiendamisest. Deliktiõiguse üldregulatsioon aga on üsna kitsas ning võimaldab liberaalse ja pragmaatilise lähenemisega võrreldes puhtmajandusliku kahju hüvitamist märgatavalt väiksemal arvul juhtudest. Lisaks Saksamaale kuuluvad konservatiivse režiimiga riikide hulka Austria, Portugali, Rootsi ja Soome kõrval ka Eesti.

Eesti deliktiõiguse osas tuleb nõustuda Riigikohtu poolt tehtud järeldusega, et meil kehtiva regulatsiooni kohaselt on puhtmajanduslik kahju hüvitamine erandlik. Riigikohtu seisukohast, et üks ja sama õigusvastane tegu võib kahjustada erinevate isikute õigushüvesid, mida kõike ei saa paratamatult hüvitada, tuleb järeldada, et

Eestis on puhtmajandusliku kahju hüvitatavuse piiride määramisel esmajärjekorras aluseks väärtuste skaala argument. Väärtuste skaalal põhineva puhtmajandusliku kahju hüvitatavuse erandlikkuse tähtsaimaks väljendajaks on Eesti deliktiõiguses VÕS § 127 lg-sse 2 kätketud vastutuse piiramine normi kaitseulatusega. Deliktide puhul, kus teo õigusvastasus tuleneb kahjulikust tagajärjest (VÕS § 1045 lg 1 p-d 1, 2, 3 ja 5), on üldjuhul seaduse kaitse-eesmärk VÕS § 127 lg 2 mõtte kohaselt piiritletud VÕS-e 7. peatüki vastavate sätetega, mis reguleerivad hüvitisnõude ulatust kahjustatud õigusobjektide liikide kaupa (VÕS §-d 129-132). Deliktide puhul, mille kohta VÕS 7. ptk regulatsiooni ei sätesta (VÕS § 1045 lg 1 p 4, 6, 7 ja 8 ning § 1046 - 1049), tuleb vastutuse ulatus puhtmajandusliku kahjuni tuvastada VÕS § 127 lg 2 järgi rikutud kaitsenormi tõlgendamise teel. Hüvitatav puhtmajanduslik kahju peab jääma kaitsenormi ulatusse, mille määrab kindlaks normi objektiivne eesmärk ja seadusandja subjektiivne tahe.

Normide kaitseulatusel tuleb meeles pidada, et väärtuste skaala argument on veenev vaid juhul, kui on tajutavad lõplikud piirid, milleni seadus võib puhtmajanduslikke huve kaitsta ning kaitse täielik tagamine väljuks neist piiridest ja põrkuks kaitsega, mis on antud teistele huvidele või riivaks kolmandate isikute õigusi. On küll pikemata selge, et deliktilist vastutust ei saa lõpmatuseni laiendada ilma, et see nüristaks inimlikku algatusvõimet, kuid autori arvates vääriks vähemalt nende deliktide puhul, mille kohta VÕS 7. ptk regulatsiooni ei sätesta (VÕS § 1045 lg 1 p 4, 6, 7 ja 8 ning § 1046 - 1049), puhtmajandusliku kahju hüvitatavust piiravas kohtulahendis igakordset vastust küsimus, milliste tähtsamate huvide kaitsmiseks on konkreetsel juhul vajalik puhtmajanduslike huvide kaitseta jätmine.

Puhtmajandusliku kahju hüvitatavuse juures rikutud normi eesmärgi teooria põhimõtte arvestamise teine, kuid sisult sama väljendus on küsimine selle järele, kas normi tõlgenduse kohaselt on võlgnik võtnud endale puhtmajanduslike kahjude kandmise riski. See tähendab, et võlgniku vastutuse ulatuse kindlaksmääramisel tuleb otsustada normatiivsetest kriteeriumitest lähtuvalt, kumb võlasuhte pooltest peab vastavat riisikot kandma.

Eesti kontekstis väärtuste skaala argumendi kasutamise osas jääb autori jaoks küsitavaks Riigikohtu poolt puhtmajandusliku kahju deliktiõigusliku kaitse sidumine

vara kui terviku kaitse puudumisega. Autori arusaamist mööda kahjustatakse puhtmajandusliku kahju tekitamisel mitte vara kui tervikut, vaid konkreetse õigushüvena kannatanu huvi majandusliku heaolu vastu ning seetõttu ei oma asjaolu, kas varal kui tervikul on deliktiõiguslik kaitse või mitte, vastutuse piiramise osas tähtsust. Teiste sõnadega – puhtmajandusliku kahju hüvitatavuse erandlikkus ei ole normi kaitse-eesmärki silmas pidades seletatav mitte üksikute õigushüvede ja vara kui terviku vastandamisega, vaid vajadusega erinevaid õigushüvesid, mille hulka kuulub ka huvi majandusliku heaolu vastu, põhjendatult järjestada.

Nõue, et rikkuja jaoks peab tema vastutus olema ettenähtav ja proportsionaalne, on tulvavärava argumendi fundamentaalne osa ning RKTK 13.06.2005.a tsiviilasjas nr 3-2-1-64-05 tehtud otsuses selle esiletõstmine kõneleb vajadusest hoida ka Eestis tulvaväravad lepinguväliste puhtmajandusliku kahju nõuetele suletuna. Autori arvates on Eesti õiguse pinnalt siiski küsitav, kuivõrd sõltub lepinguvälise kahju hüvitamine sellest, kui ettenähtav on kahjulik tagajärg kahju tekitajale või mõistlikule isikule. VÕS § 127 lg 3 sätestatud kahju tekitaja kohustus hüvitada üksnes kahju, mida ta nägi ette endapoolse kohustuse rikkumise võimaliku tagajärjena, kehtib üksnes lepinguliste võlasuhete korral. Deliktilise vastutuse juhtudel, saab õigusvastase teo toimepannud isik vastutusest vabanemiseks tugineda üksnes VÕS § 1050 lg-le 1 ja 2 ning tõendada muu hulgas, et talle ei saa hooletut käitumist ette heita, kuivõrd mõistlikult võttes ei olnud tal võimalik ette näha põhjuslikku seost oma teo ja kahju vahel.

Nõue, et vastutus ei tohi kujuneda rikkuja jaoks ebaproportsionaalselt suureks, väljendab ka Eestis levivat hirmu, et puhtmajandusliku kahju hüvitatavuseni ulatuv vastutus asetaks kahju põhjustaja peale talumatu vastutuskooorma. Sellise tagajärje nägemine rajaneb eeldusel, et puhtmajandusliku kahju puhul on vastutuse ebaproportsionaalsuse oht füüsilise kahju juhtumitega võrreldes suurem ning toetub usule, et puhtmajanduslikul kahjul on suurem soodumus levida laiaulatuslikumalt ja kaugemale. Enne, kui selline veendumus Eestis lõplikult omaks võtta, tasuks autori arvates siiski küsida, kas meie kohtud tunneksid ennast ebamugavalt ja kas Eestis kehtiva deliktiõiguse funktsioneerimine oleks pärsitud vastutuse ebaproportsionaalsuse probleemi tõttu, kui kõne all oleks füüsilise olemusega kahju. Tulvavärava argumenti võiks puhtmajandusliku kahju piirajana valimatult rakendada

vaid juhul, kui see kohalduks võrdselt ka füüsilise kahju korral. Vastutuse eaproportsionaalsus on olenemata kahju liigist õigluse küsimus ja tuleks lahendada sellele vastavalt. Oluline on ka tähele panna, et vastutuse ettenähtavuse ja proportsionaalsuse nõue ei võimalda hoida tulvavärvaid rutiinselt suletuna, kuna tulvavärava argumenti ei saa kohaldada nendel juhtudel, kui puhtmajanduslik kahju osutub piiratuks ja ettenähtavaks.

Tulvavärava argumendi praktiliseks väljundiks on VÕS § 140 lg 1, mis annab kohtule diskretsioonivõimaluse puhtmajandusliku kahju asjades kahjuhüvitist vähendada, kui kahju hüvitamine täies ulatuses oleks kohustatud isiku suhtes äärmiselt ebaõiglane või muudel põhjustel mõistlikult vastuvõtmatu.

Eesti senises kohtupraktikas ei ole puhtmajandusliku kahju piiramiseks kasutatud majanduslikku argumenti ning autor julgeb arvata, et sellise teoreetilises kirjanduses sagedat käsitlemist leidva instrumendini Eesti kohtupraktikas lähitulevikus ei jõutagi. Tõsi, ka Eesti õiguse pinnalt võib tajuda, et puhta majanduskahju vastutuse määr sõltub suhtest eraviisilise ja ühiskondliku kulu vahel ning on piiratud ainult ühiskondlikult oluliste kõrvalmõjudega. Kuigi selline arusaamine võib tunduda lihtsana, ei tulene see autori arvates juristkonnal siiski mitte puhtmajandusliku kahju piiramise majanduslikku argumenti süvenemisest vaid deliktiõiguse instrumentide harjumuspärasest kasutamisest.

Kuna VÕS-e üldosa 7. peatüki regulatsiooni eesmärgiks on võimalikult täpselt reguleerida, millal on kannatanul õigus nõuda puhtmajandusliku kahju hüvitamist, ei saa Eesti seadusandjale omistada ajaloolise argumendi poolt kõnelevaid seisukohti. Puhtmajandusliku kahju hüvitatavuse võimaldamine kindlalt piiritletud deliktide korral väljendab Eesti seadusandja eesmärki mitte laskuda puhtmajandusliku kahju hüvitatavuse piiramise või selle lubamisega äärmustesse. Seetõttu on ajaloolise argumendi kasutamine puhtmajandusliku kahju piiramise ettekäändena Eestis keeruline.

Lisaks peamiselt puhtmajandusliku kahju hüvitatavuse ohjamiseks loodud vahenditele, on puhtmajandusliku kahju piiramisele autori hinnangul kohaldatavad ka

kõik muud VÕS-s ettenähtud lepinguvälise kahju hüvitatavuse piiramiseks ettenähtud abinõud.

Deliktide puhul, kus seaduse kaitse-eesmärk on VÕS § 127 lg 2 mõtte kohaselt piiritletud VÕS-i 7. peatüki vastavate sätetega (VÕS § 1045 lg 1 p-d 1, 2, 3, 4 ja 5) kuulub puhtmajanduslik kahju hüvitamisele:

1) surma põhjustamise korral (VÕS § 1045 lg p 1). Hüvitava kahju ulatuse määrab siin ära VÕS § 129, mis reguleerib eelkõige kolmandate isikute kahju hüvitamise nõudeid ja on kohaldatav kõikidele surma põhjustamisest tulenevatele puhtvaraliste kahju hüvitamise nõuetele, sõltumata nende tekkimise alusest. Sätte erandlikkus väljendub nõudeõiguse andmises isikule, kellele ei ole füüsilist kahju tekitatud. VÕS § 129 kohaselt kuuluvad puhtmajandusliku kahjuna hüvitamisele matusekulud ja ülalpidamise kaotus;

2) absoluutsete õiguste rikkumise juhtudel (VÕS § 1045 lg 1 p 5). Hüvitatavaks puhtmajanduslikuks kahjuks saab siin olla üksnes omandiga sarnaste õiguste ja seadusliku valduse rikkumisel tekitatud varaline kahju.

Pidades silmas, et piiratud asjaõigused koormavad reeglina võõrast asja, mittemateriaalsete hüvede suhtes kehtivate õiguste objektiks on fiktsioon (autoriõiguse puhul teos, patendi puhul leiutis jne), saab nende rikkumise tagajärjel tekitatud varaline kahju olla vaid puhtmajanduslik. Omandiga sarnaste õiguste rikkumise korral määravad nõude ulatuse kindlaks vastavates valdkondades sätestatud erinormid (nt AÕS § 334 lg 2, AutÕS § 81 lg p 1 ja PatS § 53 lg 1 p 1).

Seadusliku valduse rikkumise korral on puhtmajandusliku kahjuna hüvitatav kahju, mis vastab üksnes valdaja huvile, et valdust temalt jõuga ära ei võetaks või seda ei rikutaks.

Omaniku varalist kahju talle kuuluva asja hävimise, kahjustamise või kaotsimineku korral, kus nõude ulatuse määrab kindlaks VÕS § 132, ei saa pidada puhtmajanduslikuks. Asja väärtuse vähenemist erinevates vormides tuleb autori arvates samuti pidada asja kahjustamisega seotud kahjuks ja mitte

puhtmajanduslikuks. Teistsugune on lugu valdaja puhul, kes ei ole omanik. Kuivõrd valduse rikkumine on delikt vastavalt VÕS § 1045 lg 1 p-le 5 ning VÕS § 132 sõnastusest nähtuvalt ei ole selle sätte järgi hüvitisnõuded üksnes asja omanikul, siis on asja hävimise või kahjustamise korral saamata jäänud kasutuseelise hüvitamise nõue VÕS § 132 lg 4 teise lause järgi asja valdajal, sõltumata sellest, kas ta on asja omanik (tema kahju võib siis olla puhtmajanduslik, kuid siiski hüvitatav). Nõudele seab siin piirid VÕS § 132 lg 4 ning hüvitamisele saab kuuluda üksnes kasutuseelised ja asenduskasutus. Valdaja huvi ei ole samastatav omaniku huviga ega saa ulatuda nt asja taastamisele.

Muude deliktide korral, kus seaduse kaitse-eesmärk on VÕS § 127 lg 2 mõtte kohaselt piiritletud VÕS-i 7. peatüki vastavate sätetega (tervisekahjustuse või kehavigastuse tekitamine VÕS § 1045 lg 1 p 2, vabaduse võtmine VÕS § 1045 lg 1 p 3 ja isikuõiguste rikkumine VÕS § 1045 lg 1 p 4), VÕS §-d 130 ja § 131 füüsilist kahju mitte kannatanud isikutele varalise kahju hüvitamist ei võimalda.

Deliktide puhul, mille kohta VÕS 7. ptk regulatsiooni ei sätesta (VÕS § 1045 lg 1 p-d 6, 7 ja 8 ning § 1046 - 1049) ja vastutuse ulatus tuleb puhtmajandusliku kahjuni tuvastada rikutud kaitsenormi tõlgendamise teel, kuulub puhtmajanduslik kahju hüvitamisele:

1) majandus või kutsetegevusse sekkumise korral (VÕS § 1045 lg 1 p 6 ja § 1049) tegevuse seiskamise juhtudel, kus rikutud kohustuse kaitse-eesmärk (VÕS § 127 lg 2) ei saa olla midagi muud kui sellist liiki kahju ärahoidmine. Krediidi ohustamise ehk kannatanu usaldusväarsuse teenimatu langusega seotud juhtumite läbi (VÕS § 1045 lg 1 p 6 ja § 1047) tekkinud varaline kahju on samuti hüvitatav, kuid sellist kahju ei saa pidada puhtmajanduslikuks. Nimelt paigutub majandustegevusega seotud au isikuõiguste alla ning selle riive seondub kannatanu isiku kahjustamisega. Isikud aga, kelle isikuõigust rikutud ei ole, ehk puhtmajandusliku kahju võimalikud kannatajad, VÕS § 131 kaitse ulatusse ei mahu.

2) kaitsenormi rikkumise korral (VÕS § 1045 lg 1 p 7). Hüvitise võimaldamine puhtmajandusliku kahju korral on vastutuse reeglite järgi siin piiratud eelkõige sellega, et kannatanule tekkinud kahju peab olema täpselt selle ohu realiseerumise

tagajärg, mille vastu kaitsmiseks seadusandja on vastutuse kehtestanud. Vastutuse ulatuse saab kindlaks määrata, kui selgitada, kas tekkinud kahju oma olemuselt ja tekkimise viisilt on just selline kahju, mida seadusandja soovis vastutuse kehtestamisega ära hoida. Tõlgendamise küsimuste lahendamisel on määrava tähtsusega üksikute seaduste õiguspoliitiline ja kohtute poolt oluliseks peetud eesmärgipüstitus.

3) heade kommete vastase tahtliku käitumise korral (VÕS § 1045 lg 1 p 8). Nimetatud alus on olulise tähtsusega õiguste ja huvide rikkumise jaoks, mida ei ole kaitse seadustega kaetud. Tegemist on laialt tõlgendatava üldklausliga, mis jätab kohtule suure tegutsemisruumi. Nii võib selle sätte alla kvalifitseerida ka puhtmajanduslikud huvid, mida VÕS 7. peatükis otseselt esile tõstetud ei ole. Vastutuse piiratus VÕS § 1045 lg 1 p 8 puhul tuleneb tahtliku heade kommete vastase käitumise rangetest eeldustest. Heade kommete vastasust tuleb vastutuse tekkimiseks igakordselt konkretiseerida ning etteheite aluseks võivad olla kasutatud vahendid, püstitatud eesmärk või vahendi ja eesmärgi vaheline suhe.

4) asjatundja ebaõige arvamuse andmise juhtudel (VÕS § 1048). Asjatundja ebaõige arvamuse tõttu tekitatud puhtmajandusliku kahju hüvitise nõudmiseks on Eesti õiguses mitmeid aluseid, mille rakendatavus sõltub iga konkreetse kahjujuhtumi tekkeoludest. Kuna varalises küsimuses teavet või arvamust andvate isikute tegevus seondub peamiselt potentsiaalsete teabele tuginejate varaliste huvidega, saabki, nagu reegliski, nende tegevus põhjustada vaid puhtmajanduslikku kahju. On rida VÕS § 1048 määratluse alla mahtuvaid kutsetegevusi, mille reeglid on sätestatud eriseadustega (nt advokaadid, audiitorid, notarid jt). Erialade puhul, mille kutsenõuete ja vastutuse kohta seadusest erinorme ei leia, jääb igakordselt kohtu hinnata, kas konkreetse kutseala esindaja kuulub VÕS § 1048 silmas peetud asjatundjate hulka, kellel on eriline kutsetegevusest tulenev usaldusseisund või mitte. Hüvitatava kahju ulatuse määrab ära normi kaitse-eesmärk (VÕS § 127 lg 2). Erialade puhul, mille kohta eriseadused kaitsenorme ei sätesta, vastutavad asjatundjad ebaõige arvamuse tõttu tekitatud kahju eest üldalustel. Kuna VÕS § 1048 ei võrdsusta kannatanut teabe või arvamuse saajaga, tulevad õigustatud subjektidena kõne alla kõik need isikud, kelleni teave või arvamus on jõudnud lepinguväliselt. Seejuures peab autori arvates õigustatud subjektide ringi piirama eeldusega, et asjatundja peab teadma, et tema

poolt antud teabele või arvamusele tuginevad teised isikud või selline võimalus peab olema asjatundjale mõistlikult ettenähtav. VÕS § 1048 grammatiline tõlgendamine võimaldab järeldada, et selle mõjualast jäävad väljapoole kõik juhtumid, mis eeldavad peale teabe või arvamuse andmist asjatundja poolset muud tegevust.

Lisaks VÕS-le leidub deliktilist vastutust ettenägevaid õigusnorme ka mitmetes teistes seadustes. Tegemist on lepinguvälise kahju hüvitamise erikoosseisudega, mis teatud juhtudel võimaldavad nõuda ka puhtmajandusliku kahju hüvitamist. Puhtmajandusliku kahju hüvitatavust silmas pidades võib erikoosseisud jaotada kolme rühma:

1) koosseisud, mis võimaldavad puhtmajandusliku kahju hüvitamist. Selliste sätete hulka kuuluvad nt TsÜS § 101 lg 1, TsÜS § 107 lg 1 ja 2, TsÜS § 130 lg 1, mille alusel kuulub puhtmajandusliku kahjuna hüvitamisele eelkõige nn negatiivse ehk usalduskahju, mis kahjustatud isikul tekkis tehingu kehtivusele, tingimuse saabumisele, endise olukorra taastumisele või esindusõiguse olemasolule tuginemisest ning PärS § 72, mis sätestab annakutäitja ja kolmanda isiku süüalise vastutuse annakuks määratud asja hävimise või selle väärtuse vähenemise ja annaku täitmisega viivitamise tõttu tekkinud kahju eest.

2) koosseisud, mis võimaldavad sellise lepinguvälise kahju hüvitamist, mida ei saa pidada puhtmajanduslikuks. Nii näiteks ulatub otsimisõiguse realiseerimise läbi tekitatud kahju hüvitamist reguleeriva AÕS § 42 lg 2 kaitse-eesmärk (VÕS §127 lg 2) saamata jäänud tuluni, kuid asja kahjustamisega seotuse tõttu ei saa sellist kahju pidada puhtmajanduslikuks.

3) koosseisud, mis võimaldavad puhtmajandusliku kahju hüvitamist, kuid mis oma iseloomult vastavad lepingulisele vastutusele. Selliseks näiteks on äriseadustiku (ÄS) §-d 187 ja 315 ja 327, mis sätestavad äriühingu juhtorgani liikme vastutuse äriühingu ees ning millele kohaldatakse käsunduslepingu (VÕS § 619) kohta sätestatut.

Lepingueelsete võlasuhete (VÕS § 14 ja § 15) pinnalt kerkiva vastutuse suhtes on Riigikohus 15.01.2007.a otsuses kohtuasjas nr 3-2-1-89-06 asunud seisukohale, et lepingueelsetest läbirääkimistest tulenevate kohustuste rikkumise korral saab

kahjustatud pool esitada kohustust rikkunud poole vastu kahju hüvitamise nõude tulenevalt VÕS §-st 115. See tähendab ühtlasi, et VÕS § 14 lg-t 3 ei saa käsitleda võimalike deliktiõigusliku kaitsenormina. Kas Riigikohtu selline seisukoht Eesti õiguskirjanduses vastutuse aluse üle seni käinud kauakestnud diskussiooni lõpetab, peab näitama aeg, kuid juba praegu on selge, et Riigikohus ei ole öelnud midagi VÕS § 14 teiste lõigete kohta ning on öelnud, et VÕS § 15 näol on tegemist kahju hüvitamise erikoosseisuga, mis tähendab ühtlasi, et VÕS § 115 VÕS §-i 15 puhul ei kohaldu. Hindamaks, milline kahju tuleb VÕS § 14 ja § 15 sätestatud kohustuste rikkumise korral hüvitada, on oluline analüüsida, millise kahju ärahoidmine on nendes sätetes märgitud kohustuste eesmärgiks (VÕS § 127 lg 2). Hüvitamisele saab kuuluda eelkõige kahju, mis tekkis kahjustatud isikul lepingueelsetele läbirääkimistele või lepingu kehtivusele tuginemisest. Vastutuse rakendamisel ei saa kahjustatud isikut asetada aga olukorda, milles ta oleks olnud, kui läbirääkimised oleks lõppenud tulemuslikult ning kehtiv leping oleks sõlmitud ja täidetud.

Eelneva põhjal tuleb Eesti deliktiõiguse materiaalõigusliku baasi iseloomustamiseks nentida, et meil kehtiv lahendus, mis võimaldab puhtmajandusliku kahju hüvitamist piiratud ja selgelt valitud juhtudel, on mõistlik kompromiss. Põhjendatult on välditud puhtmajanduslike huvide täielikku mittekaitsmist, mis olnuks ilmselt sama ebaefektiivne ja ebaõiglane nagu nende täielik ja valimatu kaitsmine.

Jääb loota, et puhtmajandusliku kahju hüvitamist käsitlevas kohtupraktikas kujunevad välja puhtmajandusliku kahju mõiste täpsed piirid ning puhtmajandusliku kahju lubamise või selle keelamise selged ja veenvad kaalutlused. Nimetatud eesmärkide saavutamine võimaldaks kohtutel autori arvates kehtestatud piire ületavad nõuded paigutada edaspidi nõuete alla, mida kohus ei pea menetlema põhjusel, et need ei ole esitatud hageja seadusega kaitsitud õiguse ega huvi kaitseks või eesmärgil, millele riik peaks andma õiguskaitset või ei ole seda eesmärki nõudega võimalik saavutada (TsMS § 371 lg 2 p 2 ja § 423 lg 1 p 2). Magistritöö praktiline väärtus võiks autori arvetes seisneda katses olla läbi puhtmajandusliku kahju mõiste selgitamise ning hüvitatavuse piiramise põhjuste ja selleks kasutatavate kaalutluste kätte ulatamise toeks sellise menetlusliku sammu astumisel.

Kuna käesoleva töö teema raames ei ole Eestis eelnevalt uurimusi avaldatud, loodab autor, et töös väljendatud seisukohad kutsuvad üles diskussioonile ning tulevik toob ka Eestis kaasa puhtmajandusliku kahju poolt ja vastu teemalist õiguslikku võitlust nii kohtumenetluses kui õigusteoorias, tekitades ühtlasi suure hulga paeluvat eestikeelset asjaomast kirjandust ja pretsedendiõigust.

Summary

Pure economic damage is considered to be property damage, the incurring of which is not related to any personal or physical damage. By setting pure economic damage in contrast to physical damage, the pure nature of pure economic damage becomes apparent. This is also the most common way of defining pure economic damage. On the other hand, it must be stressed in case of such a negative-type definition that by classifying damage into the category of personal or physical damage and the category of pure economic damage the main question is the relationship of the victim to the property, a decrease of which the damage inflictor has caused (whether the victim was the owner of the property or not), not the physicality of the damage. In cases of pure economic damage, the victim cannot ever refer to damages to the victim's person or property and even if the event has resulted in physical damage to a person or a property the person suffering from the damage is not the same the person stating the claim. Thus, although at the first glance it could seem that the damaged object is the determining factor in limiting the definition, in actuality the relationship of the victim to the object has more importance.

There is a perceived area between the category of pure economic damage and the category of personal or physical damage. There, the damage is economic in nature, but nevertheless its incurring circumstances are strongly related to physical damages. Thus, pure economic damage must not be considered the same as loss of profit. Loss of profit (*lucrum cessans*) can be identical to pure economic damage in only such cases where the person suffering from the damage caused by the loss of profit is not referring to any damages to his/her own person or any property belonging to him/her. The "purity" of the damages caused by loss of profit is certainly higher than with cases of economic damages being caused directly, but the author considers the hitherto direct equating of loss of profit and pure economic damage in Estonian court cases as imprecise.

The practical necessity of differentiating between loss of profit and pure economic damage results from the fact that many legal systems acknowledge compensating loss of profit as the incurring of this type of damage is easily foreseeable and is with high

probability proportional to the person or property being damaged and to the amount and nature of the physical damage. Thus, the typical arguments against compensating pure economic damage – the complexity of determining the damages, the victims and the causal relation – are not that relevant here.

Limiting compensation of pure economic damage is based on widespread arguments. The more well-known of these are the economy argument, the floodgate argument, the normative protection goal, and the historical argument.

The economy argument for limiting compensation of pure economic damage is based on the view that the liability for pure economic damages should always be ruled out if the private economic damages are compensated by revenues received by other third parties, so that unlawful actions do not cause any societal damage.

The floodgate argument is based on the view that in certain cases allowing for compensation of pure economic damage opens the door to an infinite amount of claims that would overload the courts. It is believed that economic damage has a stronger tendency of spreading widely and farther and thus, the floodgate argument is based on the fear that a liability reaching up to the compensation of pure economic damage would put an unbearable burden on liability on the inflictor of the damage that would exceed all common sense proportionality to the extent of negligence by the inflictor of the damage. It is also thought that the notion of pure economical damage is simply a part of the contemporary tendency of extending delict liability and that such a tendency should be kept under control.

The scale of values argument, i.e. the normative protection goal is based on the system of philosophical values and reflects the fact that pure economic damage has been attributed a lower value in this system. According to this argument, the interest for economic welfare, interfering with which causes only pure economic damage, is positioned on the lowermost level of hierarchy of legal protection priorities, thus protection of this can be considered only in case of special circumstances. This way, the goal setting according to the legal policies and according to what is considered important by courts have the deciding importance in determining the specific normative protection goals.

According to the historical argument, the lack of protection against pure economic damage is based on a tradition of lacking this protection. It is considered that the primary goal of a delict right has always been to ensure protection for persons and property and that pure economic damage has been knowingly left out of the protection system. The proponents of this argument say that the rules of the delict law as a fruit of the history are established for cases of physical damage and that applying these rules out of their context would lead to unbearable burdens of liability.

On the basis of compensation of pure economic damage, the European legal systems can be categorized as liberal, pragmatic and conservative.

The main characteristic of a liberal system is the existence of a unified common clause of liability that does not *a priori* filter out pure economic damage from the types of damages being compensated. Here, the unlawfulness of causing pure economic damage is not a precluding abstract question but only a result that depends on whether the other conditions of legal liability are fulfilled. In addition to France, also Belgium, Italy, Spain and Greece are countries with a liberal legal system.

The main characteristic of a pragmatic system is the case-by-case approach to the problem of pure economic damage, by looking carefully at specific socio-economic consequences of allowing compensation of this type of damages. Here, the results are not dependent on a unified common principle of delict liability or a list of legal benefits to be protected. The main method of determining the possibility of compensating is by using the concept of duty of care. This belongs wholly to the competence of judges. Every new case requires an *ad hoc* determining that there exists an obligation to avoid that specific damage. In addition to England, also Scotland and Netherlands are countries with a pragmatic legal system.

The main characteristic of a conservative system is that pure economic damage is not included in the list of rights and legal benefits to be protected by delict law. Here, the approach is characterized by compensation of pure economic damage being an exception that must be justified by special clauses stating delict liability or by extending the principles of contract law. On the other hand, the general regulation of

delict law is rather narrow here and allows for a compensation of pure economic damage in a significantly lower number of cases than the liberal and pragmatic approaches. In addition to Germany, Austria, Portugal, Sweden and Finland, also Estonia is a country with a pragmatic legal system.

When looking at the Estonian delict law, it must be agreed with the conclusion by the Supreme Court that the regulation valid here states a compensation of pure economic damage as an exception. The opinion of the Supreme Court that one and the same unlawful action can damage the legal rights of different persons and that inevitably not all of these damages can be compensated, leads to a conclusion that in Estonia the first priority basis for determining the limits of compensation of pure economic damage is the scale of values argument. In the Estonian delict law, the most important expression of compensation of pure economic damage being an exception on the basis of the scale of values is section 127 paragraph 2 of the Law of Obligations Act stating a limitation of liability by the protection scope of the normative. In case of delicts where the unlawfulness of an action results from a harmful result (section § 1045 paragraph 1 clauses 1, 2, 3 and 5 of the Law of Obligations Act) the general protection goal of the law in the sense of section 127 paragraph 2 of the Law of Obligations Act limited by the respective clauses of chapter 7 of the Law of Obligations Act regulating the scope of a compensation claim across types of legal objects being damaged (sections 129-132 of the Law of Obligations Act). In case of delicts that are not regulated in chapter 7 of the Law of Obligations Act (section 1045 paragraph 1 clauses 4, 6, 7 and 8 and sections 1046-1049 of the Law of Obligations Act) the scope of liability for pure economic damage has to be determined by interpreting the protection normative violated according to section 127 paragraph of the Law of Obligations Act. The pure economic damage to be compensated must remain within the scope of the protection normative that is determined by the objective goal of the normative and by the subjective will of the regulator.

By assessing the protection scope of the normatives it must be remembered that the scale of values is persuasive only if there are perceived final limits up to which the law can protect pure economic interests and if the full allowing of compensation of pure economic damage would exceed these final limits and would go against the protection granted for other interests or would damage the rights of third parties. It is

without a doubt clear that the delict liability cannot be extended indefinitely without numbing the capability of human initiative but it is the opinion of the author that at least in case of the delicts not regulated by chapter 7 of the Law of Obligations Act (section 1045 paragraph 1 clauses 4, 6, 7 and 8 and sections 1046-1049 of the Law of Obligations Act) the question of what the specific more important interests are that must be protected by leaving pure economic damage uncompensated deserves to be answered in each case of a court ruling limiting compensation of pure economic damage.

The second expression of taking into account the principle of the violated normative goal theory upon determining the scope of compensation of pure economic damage, which has essentially the same substance as the first expression, is asking whether the debtor has taken on a risk of covering any pure economic damages in the sense of the interpretation of the normative. This means that upon determining the scope of liability of the debtor the decision of which party of the debt obligation relationship has to bear the risk must be based on normative criteria.

In relation with using the scale of values argument in the Estonian context it remains questionable to the author why the Supreme Court binds delict law protection against pure economic damage with lack of protection for the property as a whole. It is the author's understanding that by causing pure economic damage, not the property as a whole but instead the victim's interest of economic welfare as a specific legal benefit is damaged, and thus the fact whether the property as a whole has delict law protection or not is irrelevant for determining the limitation of liability. To paraphrase – compensation of pure economic damage being an exception cannot be explained by contrasting specific legal benefits with the property as a whole, but it can be explained by a need for a justified way for sorting the various legal benefits, including the interest for economic welfare, by priorities.

The requirement that the liability has to be foreseeable to the violator and also proportional is a fundamental part of the floodgate argument and the fact that this was highlighted in the court ruling from the date of 13.06.2005 made by the Civil Department of the Supreme Court in the civil case No. 3-2-1-64-05 indicates the need to keep the floodgates closed to the extra-contractual pure economic damage claims in

Estonia, too. It is the author's opinion that in the context of the Estonian law it is questionable to what extent the compensation of an extra-contractual damage depends on how foreseeable the damaging consequences were to the inflictor of the damage or to a reasonable person. The obligation of the inflictor of the damage to compensate only such damages that the inflictor foresaw as a possible consequence of his/her violation of an obligation, stated in section 127 paragraph 3 of the Law of Obligations Act, is valid only in case of contractual debt obligation relationships. In cases of delict liability the person having conducted the unlawful action can refer only to section 1050 paragraphs 1 and 2 of the Law of Obligations Act as a support in order to get excused from the liability, also proving in the course of this the impossibility to accuse him/her of negligent behaviour, as he/she could not reasonably foresee the causal relation between the action and the consequences.

The requirement that the liability must not grow too large for the violator expresses the fear that is spreading in Estonia, too – namely that liability reaching up to compensation of pure economic damage would place an unbearable burden of liability on the inflictor of damage. The view of such a consequence is based on an assumption that the risk of disproportional liability is greater in cases of pure economic damage than it is in cases of physical damage. This assumption is based on the belief that pure economic damage has a tendency to spread more widely and farther. On the other hand, it is the author's opinion that before completely adopting such a belief in Estonia it should be asked whether our courts would be uncomfortable or not, and whether the functioning of the existing delict law in Estonia would be hindered by the disproportional liability problem in cases of physical damage. The floodgate argument could be applied as a limitation to pure economic damage without selection only if this would equally apply in cases of physical damage. Disproportional liability problem is an issue of justice regardless of the type of damage and it should be solved according to this notion. It is also important to note that the requirement of the liability being foreseeable and proportional does not allow for keeping the floodgates closed as a routine, because the floodgate argument cannot be applied in cases where pure economic damage turns out to be limited and foreseeable.

The practical expression of the floodgate argument is section 140 paragraph 1 of the Law of Obligations Act, giving the court a discretion opportunity for decreasing the

compensation amount in cases of pure economic damage if a compensation in full extent would be extremely unfair to the obliged person or if it would be reasonably unacceptable on some other grounds.

In the hitherto court practice of Estonia the economic argument for limiting compensation of pure economic damage has not yet been used, and the author dares to suggest that the Estonian court practice will not reach such instruments frequently described in theoretical literature also in the near future. It is true that in the context of the Estonian law it can be perceived that the rate of liability for pure economical damage depends on the relation between private damage and societal damage and is limited only by such auxiliary effects that are significant for the society. Although such a view can seem simplistic, the author still has the opinion that the community of lawyers has this view not because of becoming engrossed in the economy argument of limiting compensation of pure economic damages but because of habitual use of delict law instruments.

As the goal of the regulation stated in chapter 7 of the general part of the Law of Obligations Act is to regulate as precisely as possible the cases when a victim has the right to claim compensation of pure economic damages, so the views approving the history argument cannot be applied to the Estonian regulator. Allowing for compensation of pure economic damage in strictly limited delict cases expresses the Estonian regulator's goal of not descending into extremes of limiting or allowing compensation of pure economic damage. Thus, using the history argument as an excuse for limiting compensation of pure economic damage is complicated in Estonia.

It is the author's opinion that in addition to instruments created for limiting compensation of pure economic damage, also all other measures stated in the Law of Obligations Act for limiting compensation of extra-contractual damages can be applied.

In case of delicts where the protection goal of the law in the sense of section 127 paragraph 2 of the Law of Obligations Act is limited by the relevant clauses of chapter 7 of the Law of Obligations Act (section 1045 paragraph 1 clauses 1, 2, 3, 4

and 5 of the Law of Obligations Act), pure economic damage is compensated as follows:

1) In case of causing death (section 1045 paragraph 1 clause 1 of the Law of Obligations Act). Here, the scope of compensation of damages is determined according to section 129 of the Law of Obligations Act, primarily regulating the compensation claims for damages incurred by third parties and applicable to all claims for compensation of pure property damages resulting from causing the death, regardless of the grounds of incurring these damages. The exceptionality of the clause is expressed by granting compensation claiming right to a person who has not been inflicted any physical damage. According to section 129 of the Law of Obligations Act, the burial expenses and the loss of lawful income support are to be compensated;

2) In cases of violation of absolute rights (section 1045 paragraph 1 clause 5 of the Law of Obligations Act). Here, the pure economic damage to be compensated can only be material damage inflicted upon violating of rights similar to ownership right and upon violating of lawful possession.

Taking into account that as a rule, limited property rights burden a foreign asset, and that the object of rights applied to immaterial benefits is a fiction (the work in case of copyright, the invention in case of patent right, etc.), the material damage caused by violating such rights can only be pure economic. In case of violations of rights similar to ownership right the scope of the claim is determined by specific normatives established for various fields (e.g. section 334 paragraph 2 of Property Rights Act, section 81 paragraph clause 1 of the Copyrights Act and section 53 paragraph 1 clause 1 of the Patent Rights Act).

In case of violation of lawful possession the pure economic damage to be compensated is considered to be only the damages related to the interest of the possessor for the possession not to be taken away forcefully or damaged.

Material damage of the owner in case of destruction, damaging or loss of an asset belonging to him/her, with the scope of the claim being determined according to section 132 of the Law of Obligations Act, cannot be considered as pure economic

damage. It is the opinion of the author that a decrease of the value of an asset in all its various forms should also be considered as damage related to damaging the asset, not pure economic damage.

In case of other delicts where the protection goal of the law in the sense of section 127 paragraph 2 of the Law of Obligations Act is limited by the relevant clauses of chapter 7 of the Law of Obligations Act (causing health damage or injury – section 1045 paragraph 1 clause 2 of the Law of Obligations Act, deprivation of freedom – section 1045 paragraph 1 clause 3 of the Law of Obligations Act, violation of personal rights – section 1045 paragraph 1 clause 4 of the Law of Obligations Act), sections 130 and 131 of the Law of Obligations Act do not allow for compensation of damages to any persons not having incurred physical damage.

In case of delicts not regulated by chapter 7 of the Law of Obligations Act (section 1045 paragraph 1 clauses 6, 7 and 8 and sections 1046-1049 of the Law of Obligations Act) and having the scope of liability up to pure economic damage being determined by interpretation of the violated protection normative, pure economic damage is compensated as follows:

1) In cases of intervention with economic or professional activities whereas such activities were stopped, where the protection goal of the violated obligation (section 127 paragraph 2 of the Law of Obligations Act) cannot be anything else than avoiding such type of damages. Also, material damage incurred via cases related to credit endangering, i.e. to an undeserved decrease of perceived reliability of the victim, can be compensated but such damages cannot be considered pure economic damages. This is due to the fact that reputation related to economic activities is considered to belong under the category of personal rights and any harm to this is automatically related to damaging the person of the victim. On the other hand, any persons not having any personal rights violated, i.e. possible persons having incurred only pure economic damages, are not included in the scope of protection according to section 131 of the Law of Obligations Act;

2) In cases of violating a protection normative (section 1045 paragraph 1 clause 7 of the Law of Obligations Act). Here, allowing for compensation of pure economic

damages is limited according to liability rules by primarily the requirement that the damages incurred by the victim must be the consequences of realisation of exactly the kind of risk that the regulator has established the liability to protect against. The scope of liability can be determined by assessing whether the incurred damage has the same nature and way of incurring that the regulator wished to protect against by establishing this liability. In solving any issues of interpretation, the goals stated according to the legal policies of the specific legal acts and considered important by courts have the deciding role;

3) In cases of willful acting in violation of good morals (section 1045 paragraph 1 section 8 of the Law of Obligations Act). This basis has a deciding role in case of violations of rights and interests that are not covered by protection laws. This is a widely interpretable common clause that gives the court more space for action. Thus, also pure economic interests can be qualified under this clause, although such interests are not expressly highlighted in chapter 7 of the Law of Obligations Act. In case of section 1045 paragraph 1 clause 8 of the Law of Obligations Act, the limitation of liability results from strict prerequisites for willful acting in violation of good morals. In order to establish liability, violation of good morals must be specified separately in each case, and the grounds for the claim can be the means used, the goal set or the relation between a mean and a goal;

4) In cases of incorrect opinion given by an expert (section 1048 of the Law of Obligations Act). There are several grounds stated in the Estonian law for claiming compensation of pure economic damage caused by an incorrect opinion given by an expert. The applicability of these grounds depends on incurring circumstances of each separate damage case. As the activities of persons giving information or opinions in material issues is mainly related to material interests of the potential users of the information given, so such activities can as a rule cause only pure economic damage. There are a number of professional activities included in the definition stated in section 1048 of the Law of Obligations Act, the rules for which are stated in special laws. In case of professions not having any special normatives stated in law about professional requirements and liability, the court has the competence to decide in each separate case whether the representative of the specific profession is included in the definition of experts having special state of trust as a result of their professional

activities, as stated in section 1048 of the Law of Obligations Act. The scope of the compensation of damage is determined by the protection goal of the normative (section 127 paragraph 2 of the Law of Obligations Act). In case of professions for which there are no protection normatives stated in special laws the experts are liable for incorrect opinions according to the general basis. As section 1048 of the Law of Obligations Act does not consider victim to be identical to receiver of information or opinion, the entitled subjects can be any persons that the information or opinion has reached in an extra-contractual manner. Hereby it is the author's opinion that the circle of entitled subjects has to be limited by the prerequisite that the expert has to know that the information or opinion given by him/her will be used by other parties or such a possibility has to be foreseeable to the expert. Grammatical interpretation of section 1048 of the Law of Obligations Act allows for concluding that the scope of this section excludes all cases with a prerequisite of any other action by the expert after giving the information or opinion.

In addition to the Law of Obligations Act, there are legal normatives stating delict liability also in several other legal acts. These are special assemblies of compensation of extra-contractual damage which in certain cases also allow for claiming compensation of pure economic damage. In the context of compensation of pure economic damage, these special assemblies can be divided into three groups:

1) Assemblies allowing for compensation of pure economic damage. These clauses are, for example, section 101 paragraph 1, section 107, and section 130 of the General Part of the Civil Code, which state the compensated pure economic damage to be primarily the so-called negative damage, i.e. damage to perceived trustworthiness, caused to the victim as a result of assuming validity of a contract, realisation of a condition, restoration of a previous circumstance, or existence of a representation right, and the damages stated in section 72 of the Heritage Act as a guilt liability of a legacy fulfiller or a third person for destruction or decrease of value of a property considered as legacy and for delay in fulfilling a legacy;

2) Assemblies allowing for compensation of such extra-contractual damages which cannot be considered pure economic. For example, the protection goal of section 42 paragraph 2 of the Property Rights Act () regulating compensation for damages

caused as a result of realisation of searching right (section 127 paragraph 2 of the Law of Obligations Act) reaches up to loss of profit, but the relation to damaging a property excludes this type of damages from being considered pure economic;

3) Assemblies allowing for compensation of pure economic damage but having a nature characteristic to contractual liability. One example of this are sections 187, 315 and 327 of the Commercial Code, stating liability of a member of the management organ of a company before the company itself. On this type of legal relations, clauses regulating authorization agreements (section 619 of the Law of Obligations Act) are applied.

In case of liability arising from pre-contractual debt obligation relations (sections 14 and 15 of the Law of Obligations Act), the Supreme Court has taken a point of view that a violation of obligations resulting from pre-contractual negotiations the victim can state a compensation claim against the violator according to section 115 of the Law of Obligations Act, stating this in its ruling on case No. 3-2-1-89-06 from the date of 15.01.2007. Time will tell if this point of view of the Supreme Court will end the long-running discussion about grounds for liability that has been going on in the Estonian legal literature. In order to assess the damage to be compensated according to sections 14 and 15 of the Law of Obligations Act it is important to analyze what type of damages are being avoided as a goal of these clauses (section 127 paragraph 2 of the Law of Obligations Act). The damages to be compensated can be primarily the damages incurred by the victim as a result of using the pre-contractual negotiations or assuming validity of the contract. On the other hand, upon implementing the liability the victim cannot be put into the situation that he/she would have been in if the negotiations would have ended successfully and a valid contract would have been signed and performed.

On the basis of the aforementioned, it has to be said about the material law basis of the Estonian delict law that the solution applied here, allowing for compensation of pure economic damage in limited and clearly determined cases, is a reasonable compromise. Avoidance of total non-protection of pure economic interests is justified, as this would be as inefficient and unfair as total protection of such interests.

Hope remains that a clear and distinct definition of pure economic damage and clear and distinct justifications of allowing or denying compensation for pure economic damage will take shape in the court practice related to compensation of pure economic damage. It is the opinion of the author that reaching these goals in the future would allow courts to categorize the claims exceeding these limits into the list of claims that the court does not have to process for the reason that these claims are not submitted for protection of any legally protected right or interest of the claimant or for any such goal that the State should give legal protection to, or for any such goal that cannot be achieved (section 371 paragraph 2 clause 2 and section 423 paragraph 1 clause 2 of the Code of Civil Procedure). In the author's opinion, the practical value of this Master's Thesis could be an attempt to provide support for making such a step in the proceeding practice by explaining the concept of pure economic damage and by giving reasons for limiting compensation and considerations for such limiting.

As there are no earlier studies conducted in Estonia in the field of this Master's Thesis, the author hopes that the points of view expressed in this thesis will spark discussion, and that the future brings about a legal dispute in court proceedings and in legal theory for and against compensation of pure economic damage, creating a large amount of captivating Estonian-language professional literature and legal precedents.

Kasutatud kirjandus

1. Aua, K. Autorikahju olemus ja liigid. – *Juridica*, 2002, nr 10, lk 678-685;
2. Banakas, E.K. jt. *Civil Liability for Pure Economic Loss*. United Kingdom Comparative Law Series vol 16. London - The Hague – Boston: Kluwer Law International, 1994;
3. Boom, W.H. van. et al. *Pure Economic Loss. Tort and Insurance Law*. Vol. 9. Springer-Wien-New York: European Center of Tort and Insurance Law, 2004;
4. Bussani, M., Palmer, V.V. et al. *Pure Economic Loss in Europe*. Cambridge: Cambridge University Press, 2003;
5. Bulovitš, D. Дело чести. Arvutivõrgus. Kättesaadav: http://www.medialaw.ru/publications/zip/national/kz/05/kaz05_7.html, 21. märtsil 2007.
6. Cane, P. *Atiyah's Accidents, Compensation and the Law*. Sixth edition. London. Edinburgh, Dudlin: Butterworths, 1999;
7. Dunne, J.M. van. Liability for Pure Economic Loss: Rule or Exeption? A Comparatist's View of the Civil Law – Common Law Split on Compensation of Non-physical Damage in Tort Law. – *European Rewiew of Private Law*, 1999, nr 4, lk 397-428;
8. Hager, G. Leonhard, M. Unger, K. *Eraõigus I osa*. Abimaterjal kohtunike ja prokuröride twinning-koolituse eraõiguse õppegrupile. Tallinn, 2001;
9. James, F. Jr. Limitations on Liability for Economic Loss Caused by Negligence: A Pragmatic Appraisal. 25 *Vanderbilt Law Review* 43, 1972;
10. Kruuberg, M. Heade kommetega vastuolus oleva tehingud kui tühised tehingud. – *Juridica*, 2005, nr 3, lk 200-208;
11. Kukrus, A. *Tööstusomandi õiguskaitse*. Tallinn: Mats, 1995;
12. Kull, I., Kõve, V., Käerdi, M. *Võlaõigus I. Üldosa*. Tallinn: Juura, 2004;
13. Kõve, V. Tampuu, T. *Eraõiguse Probleeme*. Õppematerjal kohtunikele 2003. Tartu: SA Eesti Õiguskeskus, 2004;
14. Köhler, H. *Tsiviilseadustik. Üldosa. Õpik*. Tallinn: Juura, 1998;
15. Lahe, J. Lepingueelsete kohustuste ning eellepingu rikkumisest tulenev tsiviilõiguslik vastutus. – *Juridica*, 2004, nr 10, lk 681-687;
16. Lahe, J., Tampuu, T. „Võlaõigusseadus I. Kommenteeritud väljaanne“. Märkusi võlaõigusseaduse 7. peatüki kommentaaride kohta. – *Juridica*, 2007, nr 5, lk 314-331.

17. Markesinis, B. S. The German Law of Obligations. Vol. II. The Law of Torts: A Comparative Introduction. Oxford: Clarendon Press, 1997;
18. Mattiacci, D.G. The Core of Pure Economic Loss. Amsterdam Center on Law & Economics. Working Paper No. 2005-03. Arvutivõrgus. Kättesaadav: <http://www.bepress.com/cgi/viewcontent.cgi?article=1124&context=gwp>, 30.aprillil 2007;
19. Narits, R. Õiguse Entsüklopeedia. Tallinn: Juura, 2004;
20. Pikamäe, P., Sootak, J. Karistusseadustik. Kommenteeritud väljaanne. Tallinn: Juura, 2002;
21. Potapenko, S. Правовая позиция Верховного суда РФ по диффамационным спорам. Arvutivõrgus. Kättesaadav: http://www.supcourt.ru/print_page.php?id=2601, 01. aprillil 2007.
22. Pärna, P. Asjaõigusseadus. Kommenteeritud väljaanne. Tallinn: Juura, 2004;
23. Rabel. E. Das Recht des Warenkaufs. Bd. 1. 1936, 1964, 495-511;
24. Schlehtriem, P. Võlaõigus. Üldosa. Teine, ümbertöötatud trükk. Tallinn: Juura, 1999;
25. Schlehtriem, P. Võlaõigus. Eriosa. Neljas, ümbertöötatud trükk. Tallinn: Juura, 2000;
26. Sein, K. Ettenähtavus ja rikutud kohustuse eesmärk kui lepingulise kahjuhüvitise piiramise alused. Doktoritöö. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, 2007;
27. Spier, J. et al. The Limits of Liability. Keeping Floodgates Shut. The Hague, London, Boston: Kluwer Law International, 1996;
28. Tamm, K. Äriühingu juhtorgani liikme deliktiline vastutus äriühinguga seotud kuritarvituste korral. – Juridica, 2006, nr 6, lk 396-404;
29. Tammiste, H. Asjatundja ebaõige arvamusega tekitatud puhtmajandusliku kahju hüvitamine. – Juridica, 2005, nr 6, lk 385-395;
30. Tampuu, T. Sissejuhatuse lepinguväliste võlasuhete õigusesse: üldprobleemid, tasu avaliku lubamise ning asja ettenäitamise õigus. – Juridica, 2002, nr 4, lk 230-241;
31. Tampuu, T. Alusetu rikastumise õigus võlaõigusseaduses. – Juridica, 2002, nr 7, lk 454-466;
32. Tampuu, T. Deliktiõigus võlaõigusseaduses. Üldprobleemid ja delikti üldkoosseisul põhinev vastutus. – Juridica, 2003, nr 2, lk 71-82;
33. Tampuu, T. Riskivastutus ja tootja vastutus võlaõigusseaduses. – Juridica, 2003, nr 3, lk 161-168;

34. Tampuu, T. Lepinguväliste võlasuhete õigus. Tallinn: Juura, 2007;
35. Truuväli, E.-J. jt. Eesti Vabariigi Põhiseadus. Kommenteeritud väljaanne. Tallinn: Juura, 2002;
36. Uusen-Nacke, T. Kolmandat isikut kaitsev leping. Asjatundja vastutus kolmandate isikute ees. – Juridica 2003/7, lk 542;
37. Varul, P. jt. Äriühingu juhtorganid. Äriühingu juhtorgani liikmete õiguse, kohustused ja vastutus. Tallinn, 2005;
38. Varul, P. jt. Võlaõigus I. Üldosa (§§ 1-207). Kommenteeritud väljaanne. Tallinn: Juura, 2006;
39. Witting, C. Justifying Liability to Third Parties for Negligent Misstatements. – Oxford Journal of Legal Studies, 2000 (20) 4, lk 626;

Kasutatud normatiivmaterjal

40. Advokatuuriseadus (RT I 2001, 36, 201; 2004, 56, 403);
41. Alkoholiseadus (RT I 2002, 3, 7);
42. Asjaõigusseadus (RT I 1993, 39, 590);
43. Audiitortegevuse seadus (RT I 1999, 24, 360; 2003, 23, 133);
44. Autoriõiguse seadus (RT 1992, 49, 615);
45. BGB Saksa Tsiviilseadustik. Tallinn: Juura 2001;
46. Notariaadiseadus (RT I 2000, 104, 684; 2004, 30, 208);
47. Patendiseadus (RT I 1994, 25, 406);
48. Perekonnaseadus (RT I 1994, 75, 1326);
49. Pärimisseadus (RT I 1996, 38, 752);
50. Tsiviilkohtumenetluse seadustik (RT I 2005, 26, 197);
51. Tsiviilseadustiku üldosa seadus (RT I 2002, 35, 216);
52. Vene tsiviilkoodeks. Üldosa võeti Riigiduuma poolt vastu 21. oktoobril 1994 ja eriosa 22. detsembril 1995. Arvutivõrgus. Kättesaadav: <http://zakon.kuban.ru/gk/gk8.htm>, 21. märtsil 2007.
53. Vene Föderatsiooni Ülemkohtu Presiidiumi 24. veebruari 2005, a määrus nr 3. Arvutivõrgus. Kättesaadav: http://www.supcourt.ru/vscourt_detale.php?id=1567, 01. aprillil 2007.
54. Võlaõigusseadus (RT I 2001, 81, 487);

55. Äriseadustik (RT I 1995, 26–28, 355; 2004, 89, 613);
56. Ülemaailmse Intellektuaalse Omandi Organisatsiooni asutamiskonventsioon (RT 1993, 25, 55);

Kasutatud kohtupraktika

57. Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 30.10.1997.a otsus nr 3-2-1-123-97. – RT III 1997, 31/32, 337;
58. Riigikohtu halduskolleegiumi 17.06.2002.a otsus nr 3-3-1-32-02. – RTIII, 23.07.2002, 20, 232;
59. Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 02.10.2002.a otsus nr 3-2-1-91-02. – RT III 2002, 24, 277;
60. Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 06.05.2003.a otsus nr 3-2-1-45-03. – RT III 2003, 18, 173;
61. Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 14.05.2003.a otsus nr 3-2-1-64-03. – RT III 2003, 19, 181;
62. Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 26.04.2005.a otsus nr 3-2-1-39-05. – RT III 2005, 15, 155;
63. Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 11.05.2005.a otsus nr 3-2-1-41-05. – RT III 2005, 17, 181;
64. Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 11.05.2005.a otsus nr 3-2-1-38-05. – RT III 2005, 18, 187;
65. Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 13.06.2005.a otsus nr 3-2-1-64-05. – RT III 2005, 23, 244;
66. Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 22.09.2005.a otsus nr 3-2-1-79-05, p 12. – RT III 2005, 28, 293;
67. Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 30.11.2005.a otsus nr 3-2-1-123-05. – RT III 2005, 43, 427;
68. Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 21.12.2005.a otsus nr 3-2-1-137-05. – RT III 2006, 3, 26;
69. Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 26.09.2006.a otsus nr 3-2-1-53-06. – RT III 2006, 33, 283;
70. Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 01.11.2006.a otsus nr 3-2-1-91-06. – RT III 2006, 40, 343;
71. Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 13.12.2006.a otsus nr 3-2-1-124-06. – RT III 2006, 47, 397;
72. Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 15.01.2007 otsus nr 3-2-1-89-06. – RTIII, 30.01.2007, 3, 23;
73. Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 25.04.2007.a otsus nr 3-2-1-30-07, p 10. (töö kirjutamise ajal RT-s avaldamata);

Kasutatud muud materjalid

74. Tsiviilseadustiku üldosa seaduse eelnõu seletuskiri. Arvutivõrgus. Kättesaadav: <http://web.riigikogu.ee/ems/saros-bin/mgetdoc?itemid=991600043&login=proov&password=&system=ems&server=ragne1;>
75. Anns vs Merton (1997). Arvutivõrgus. Kättesaadav: http://en.wikipedia.org/wiki/Anns_v._Merton_London_Borough_Council, 30.aprillil 2007.a;
76. Murphy vs Brentwood DC (1990). Arvutivõrgus. Kättesaadav: <http://www.lawteacher.net/tortlawcases.htm>, 30.aprillil 2007.a;
77. Hedley Byrne vs Heller (1963). Arvutivõrgus. Kättesaadav: http://en.wikipedia.org/wiki/Hedley_Byrne_v._Heller, 30.aprillil 2007.a;
78. White vs Jones (1995). Arvutivõrgus. Kättesaadav: http://oxcheps.new.ox.ac.uk/casebook/Resources/WHITEA_1%20DOC.pdf, 30.aprillil 2007.a.

Kasutatud lühendid

AdvS – Advokatuuriseadus
AS – Alkoholiseadus
AÕS – Asjaõiguseadus
AudS – Audiitortegevuse seadus
AutÕS – Autoriõiguse seadus
BGB – Bürgerliches Gesetzbuch
Ek – eraviisiline kahju
H – hüvitis
KarS – Karistusseadustik
NotS – Notariaadiseadus
PatS – Patendiseadus
PkS – Perekonnaseadus
PS – Eesti Vabariigi Põhiseadus
PärS – Pärimisseadus
RT – Riigi Teataja

StGB – Strafgesetzbuch

T – trahv või maks administratsioonile või mõnesse muusse fondi, mis on loodud selliseks eesmärgiks

TsMS – Tsiviilkohtumenetluse seadustik

TsÜS – Tsiviilseadustiku üldosa seadus

VÕS – Võlaõigusseadus

ÄS – Äriseadustik

WIPO – Ülemaailmse Intellektuaalse Omandi Organisatsioon

Ük – ühiskondlik kahju